

Kakšno gledališče si želim?

V TEJ ŠTEVILKI

01 2017

UVODNIK

03

Neva Zaghet
Jezik in kultura - temelja naroda

FOKUS

05

Kaj se dogaja v Slovenskem stalnem gledališču?

07

Kakšno gledališče si želim?

NAŠ UTRIP

12

70-letnica Radijskega odra

16

Jože Faganel
»Vse to, vse To, je ena sama Ljubezen.«

18

Manica Maver
O »zamejskem kompleksu«

OBLETNICA MESECA

19

Renato Podbersič ml.
Lojze Bratuž

ANTENA

20

Novice

LITERATURA

27

Tina Kompare Campani
Tuja gruda

31

Metka Kacin Beltrame
Zanikani nasmeh

33

Leda Dobrinja
Zgodba na kose (4)

36

Bruna Marija Pertot
Juglans regia

KULTURA

41

Darinka Kozinc
Ljubka Šorli - srečanje s pesnico Tolminske in Goriške

48

Zoltan Jan
Jože Toporišič, Škrabčevi dnevi v Novi Gorici in njegovo delo pri nas in za nas

PROSTI ČAS

53

Mitja Petaros
Rezervni bankovci slovenskega tolarja

PRIČEVANJA

57

Mirella Urdih
Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke (XII.)

GOSPODARSTVO

61

H. J.
Gospodarski forum v Davosu ... s kamnitim gostom

Jezik in kultura – temelja naroda

Neva Zaghet

Ne poznam veliko primerov narodov in držav, kjer bi bil praznik kulture tako zasidran v samem temelju narodove biti: in to od samega začetka, od Prešerna dalje, ki je v svojem času postavil na glavo prepričanje, da so véliki narodi samo tisti, ki lahko naštevajo vladarske dinastije in bojne pohode; v nasprotju s tem je Prešeren postavil misel, da med vélike narode sodijo tudi taki, ki jih sicer ne zaznamuje aktivna vloga na politični šahovnici, temveč visoka kultura. V dobi, ko so se polagoma začele oblikovati narodna zavest, nacionalne države in so himne poveličevale en narod nad drugimi, so sicer tudi Slovenci nekaj časa gledali v Jenkovo zastavo Slave in s puško korakali za blagor očetnjave. Vendar je v času prevladala Prešernova misel, ki je danes morda bolj aktualna kot kdaj prej.

Zaradi tega se mi zdi neverjetno, da se danes, v času slovenske politične samostojnosti, ruši ravno temelj jezika in kulture, kot da bi slovensko zgodovinsko pot zaznamovala le gospodarska, profitna misel, ki si danes, na primer, utira pot tudi v visokem šolstvu v Sloveniji: slednja v imenu lažnega kozmopolitizma in strokovnosti naglašuje višji pomen angleščine v odnosu do slovenščine. Prvič sem slišala za to leta 2003 na Slavističnem kongresu na Bledu: eden izmed predavateljev, še danes ugledna osebnost na akademskem področju, tedaj pa rastoča zvezda slovenske akademske srenje, je javno spregovoril o potrebi, da se razširi obseg angleščine kot jezika stroke, da bi bila raziskovalcem omogočena lažja pot do objave v mednarodnih strokovnih revijah. Ob tem sta se oglasili dve udeleženci srečanja: ker nominata niso vedno odiosa, naj povem, da sta to bili Ada Vidovič Muha in Breda Pogorelec. Prva je naglasila posledico rabe tujega jezika v stroki, in sicer osiromašenje slovenščine, ki ne bi več razvijala celotnega svojega potenciala na vseh ravneh in bi se vrnila v čas, ko je bila pač jezik vsakdanjosti, medtem ko je le nemščina služila višjim vsebinam. Pogorelčeva pa je naglasila pomen prizadevanja za slovenski jezik, ki da ga od vedno občuti v raznih slovenskih manjšinskih skupnostih. Odziv na njuna posega, tega se dobro spominjam, je bil odklonilen.

Takrat sem prvič imela vtis, da izhajam iz bistveno različnega okolja, v nekem smislu »čitalniškega« predvsem zaradi zavzetosti za jezik in kulturo, ki se kaže v razvejanem dramskem nastopanju, pevskem delovanju, v neprofitnem sodelovanju – kot bi rekli danes, na raznih prireditvah in pri kulturnih dejavnostih.

Od tistega kongresa na Bledu je preteklo že veliko let, vendar razmere se niso bistveno spremenile: v osrednjem slovenskem prostoru je še živa polemika o vlogi angleščine v visokem šolstvu, ki je vsaj odprla argumentirano debato o današnjem položaju in vlogi slovenščine v matici. Pri nas pa se stalno spopadamo z večnim vprašanjem o vlogi jezika in kulture na narodnostno mešanem območju. To je dilema, ki obsega tako profesionalno dejavnost, npr. glasbo, gledališče, založništvo in medije, kot tudi ljubiteljsko športno in kulturno delovanje. Kot manjšinska skupnost živimo v razmerah, ki jih pač še vedno zaznamuje avstroogrsko ločevanje na »jezik družine« in »jezik okolja«, le da je to danes toliko bolj pereče, saj so družine čedalje bolj narodnostno mešane in posledično se to pozna tudi v okolju.

Strinjam se, torej, s tistimi, ki trdijo, da kot skupnost potrebujemo soočenje med sabo: kaj želimo, katera je naša specifika, ali je jezik ključnega narodnostnega pomena ali pa je le socialni slučajnostni dejavnik, ki ga bo družbeni ali gospodarski razvoj nekoč odpravil? Zdi se mi sicer, da kot je svet dolgo časa pospešeno zasledoval talilni lonec, se isti svet sedaj ponovno fragmentira na množico narodov in kultur, se pravi specifik in posebnosti. In zdi se mi tudi, da je jezik zopet v ospredju.

dalje →

920171237

← Razmerje med lokalnim in univerzalnim je od vedno dokazano konstitutivna značilnost slovenske kulture: znotraj te pa se razvija manjšinsko okolje s svojimi notranjimi dinamikami, ki jih je treba seveda predstaviti večinskemu okolju, vendar odgovore na glavna vprašanja je treba najprej poiskati v manjšini sami. Vprašanje jezika se namreč na vseh mešanih območjih postavlja popolnoma drugače kot v matici: to ni od danes. Že na prelomu prejšnjega stoletja, ko je »ločitev duhov« na Kranjskem vodila v ločevanje med katoliško in liberalno usmerjenimi Slovenci, je tržaška Edinost vztrajno postavljala narodnost kot edino diskriminanto in to pred svetovnonazorskimi stališči posameznika.

»Nobena, še tako naklonjena večina ne more namreč v polnosti dojeti manjšinske biti in posledično ne more niti bolj ali manj spontano nuditi to, kar manjšina potrebuje.«

Tudi se ne strinjam s tistimi, ki pravijo, da je treba misliti globalno, da lahko potem delujemo lokalno: jaz bi obrnila zaporedje, saj moramo najprej razumeti sebe, da se lahko obrnemo navzven. Naš odnos do sveta oz. do katerekoli večine je namreč odvisen od tega: nobena, še tako naklonjena večina ne more namreč v polnosti dojeti manjšinske biti in posledično ne more niti bolj ali manj

spontano nuditi to, kar manjšina potrebuje. Večina tudi ne more razumeti težav manjšine, včasih celo njenih bojzani ali domnevne zaprtosti. Tudi ni nikjer zapisano, da to, kar odgovarja večini, ustreza tudi manjšini. Oblikovanje skupne manjšinske strategije je, po mojem mnenju, potrebno, da med sabo razčistimo, kakšna je manjšina danes in predvsem kaj potrebuje, da bomo znali jasno posredovati svoja stališča tudi navzven in da bomo aktivni dejavnik svoje usode.

Ker najbolje poznam šolsko okolje, se mi zdi, da potrebo po takem razmisleku občutimo predvsem v šoli, ki je nekako ujeta med zahtevami po spremembah, ki jih podpira ministrstvo, in zavestjo, da slovenska šola ima kljub vsemu svojo specifičnost in svoje cilje, da torej obsega nekaj, kar presega njen uradni naziv šola s slovenskim učnim jezikom. Prepogosto slišimo o čedalje večjem številu narodnostno mešanih razredov in o upadanju znanja slovenščine: vse to je dramatično res, a mnenja sem, da to ni pravi problem, temveč da je problem v pomanjkanju novih didaktičnih prijemov in take šolske strategije, ki bi osvetlila, katero šolo imamo, katero potrebujemo in katero si želimo. To so vprašanja, ki jih prejšnje generacije pač niso poznale v taki meri in ki se v večinskem okolju, tudi danes, postavljajo povsem drugače. Živimo namreč v času, ko vedno več neslovenskih staršev gleda z zanimanjem na slovensko šolo: v nekaterih primerih gre le za praktičnost, npr. oddaljenost šole od doma, v drugih gre le za začasno rešitev, saj za svoje otroke starši nato izberejo italijansko nižjo ali višjo srednjo šolo. Poznamo pa tudi zelo naklonjene neslovenske starše, ki želijo, da njihovi otroci obiskujejo slovensko šolo do mature: kar nekaj takih staršev sem tudi sama srečala na tečajih slovenščine, ko so se zvečer motivirano učili slovenskega jezika. Njihovi otroci obiskujejo slovensko šolo, so vključeni v slovenska kulturna ali športna društva, vsaj občasno preberejo slovenski časopis ali poiščejo slovensko spletno stran; promocija slovenskega jezika in kulture tako ne more biti stvar samo ene komponente, največkrat šole. In odgovorov nam ne more nuditi nobeno večinsko okolje, pri katerem lahko sicer črpamo ideje in izkušnje, vendar na manjšini je, da vse te podatke oblikuje v strategijo, ki ustreza njej, njeni specifičnosti in njenim ciljem.

Skratka, smo skupnost na prehodu iz razmer, ki se verjetno ne vrnejo več, v čas, ki se izrisuje pred nami in ki ga lahko sooblikujemo kot protagonisti sprememb. To sicer ni izziv le za našo skupnost, saj se v marsičem spreminja celoten, doslej ustaljen evropski okvir. Verjamem pa, da imamo kar nekaj adutov: med glavnimi je sam značaj naše skupnosti, saj je vsaka manjšina že po naravi obenem lokalna in globalna. Mi smo dediči bogate in razvejane preteklosti, ki so jo drugi oblikovali za nas, nam pa je v ponos in nas navdaja s samozavestjo; na nas pa je, da se odzovemo na izzive sedanjega časa na način, ki se nam zdi najprimernejši in ki ga bomo nato posredovali kasnejšim rodovom. Od nekdaj velja, da so manjšine most med narodi in kulturami: ne pustimo, da bi drugje odločali o tem, kakšen naj bo ta most. Hvala za pozornost.

(Govor je bil prebran na Prešernovi proslavi v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu 13. 2. 2017)

Kaj se dogaja v Slovenskem stalnem gledališču?

B. S.

Kaj se dogaja v Slovenskem stalnem gledališču? Kakšna bo njegova prihodnja sezona? Bomo sploh še gledali domače produkcije? Bomo na odru še videli obraze igralskega ansambla, na katere smo se v zadnjih desetletjih navezali?

Prav člani igralskega ansambla SSG so na javni debati v Društvu slovenskih izobražencev 16. januarja napovedali, da marsikoga izmed njih verjetno ne bo več na odru. Zakaj? Ker naj bi jih sedanji umetniški koordinator Eduard Miler, s katerim je igralski ansambel v sporu že od lanskega poletja, ne maral. Pogojnik je obvezen, ker Milerja na srečanju v DSI ni bilo. Pravzaprav da se v Trstu sploh malo zadržuje, čeprav je tu zaposlen, obtožujejo igralci. Te obtožbe pa – vsaj delno – gotovo držijo, saj ga ne pogrša samo osebje SSG, pač pa je njegova odsotnost postala zelo očitna tudi za predstavnike tiska, ki ga ne opažajo več ne na premierah – pa niti ne na tiskovnih konferencah ob predstavitev novih domačih produkcij.

V pričakovanju novega upravnega odbora SSG, ker februarja zapade mandat sedanjemu, ki ga vodi Breda Pahor, je Miler, ki ravno tako odhaja iz SSG, že postavil novo sezono. Brez dosedanjih igralcev – ali vsaj brez nekaterih izmed njih, opozarjajo člani igralskega ansambla. Kako bo točno s tem, bomo izvedeli, ko bo program objavljen. A če sodimo po tem, da sta dva igralca – večkrat nagrajen Maja Blagovič in Romeo Grebenšek – že v tekoči sezoni doživela drastično skrajšanje (za kar tretjino) svoje delovne pogodbe, lahko razumemo, da strahovi igralcev niso ravno iz trte izviti. Prav Maja Blagovič je na srečanju v DSI zaupala, da so igralce kolegi iz Ljubljane obvestili o tem, da umetniški

vodja za prihodnjo sezono v Trstu obljublja vloge drugim in jih celo kliče na delovna mesta, ki so bila do sedaj zasedena, člane ansambla pa ne obvešča o ničemer. Čeprav gre za trditev posameznice, ki je seveda nismo mogli preveriti, jo navajamo zato, da laže prikažemo vzdušje, ki očitno vlada med igralci.

Maja Blagovič, Vladimir Jurc, Romeo Grebenšek, Primož Forte, Tina Gunzek so na večeru zelo ostro obsodili pomanjkanje dialoga z enopolnim vodstvom gledališča, zdravega ustvarjalnega vzdušja in očitno podhranjenost lastnih produkcij. Obsodili so medije, ki ne poročajo o tem, kar se dejansko dogaja v našem teatru. Obžalovali so, da v upravnem svetu SSG ne sedi več zastopnica Sveta slovenskih organizacij. SSO se je namreč po zadnjih volitvah odločila, da zaradi kršitve statuta »zamrzne« imenovanje Maje Lapornik. Na večeru prisoten predsednik SSO Walter Bandelj sicer ni napovedal, kakšno zadržanje namerava organizacija osvojiti v prihodnje, je pa povedal, da po principu rotacije pričakuje, da bo lahko sama izbrala novega predsednika upravnega sveta.

»Gledališče propada, ljudje, ki jim je prepuščeno umetniško snovanje sezon, so tujek v našem prostoru, ne razumejo potreb naših ljudi in prostora, število abonentov je v upadu.«

»Najbolj akutna stvar je, da se trenutno sprejema program za naslednjo sezono, v katerem umetniški koordinator ne računa več na svoj ansambel, ki mu je bil zaupan takrat, ko je prevzel svojo vlogo«, je bil drastičen Vladimir Jurc.

»Vse se je začelo že v tej sezoni, ki jo sedaj udeležujemo, ko (Miler – op. ur.) ni računal na svoj ansambel, ampak ga je na nek način zaobšel. Problem pa je tudi v tem, da upravni svet to njegovo početje odobrava še naprej, z igralskim ansamblom pa ni nikakršnega dialoga,« je na večeru dejal Jurc.

Na srečanju je bilo izrečenih še veliko kritik in strahov, npr. ... "da bo gledališče izumrlo kot kreativno telo in da bo postal prostor agenture po principu Cankarjevega doma, ko se bodo predstave samo uvažale in ne producirale."

Igralci so prvi, ki so na večeru jasno, brez dlak na jeziku povedali: gledališče propada, ljudje, ki jim je prepuščeno umetniško snovanje sezon, so tujek v našem prostoru, ne razumejo potreb naših ljudi in prostora, število abonentov je v upadu – bilo naj bi jih samo nekaj manj kot 300!

Novinarka Primorskega dnevnika Poljanka Dolhar je v dneh, ki so sledili vroči debati v DSI pohitela, da bi "popravila" očitke igralcev. Nočemo tu soditi ne ene, ne druge strani, želimo le postaviti oboje na tehtnico, vsak pa si lahko svoje mnenje in oceno ustvari sam!

Prvič. Da upravni svet zavrača dialog, ni res, pravi Poljanka Dolhar, ki je interpelirala odgovorne – saj da je bila predsednica Breda Pahor pripravljena na srečanje, a da je igralski ansambel zahteval srečanje z vsemi člani sveta, kar zaradi službenih obveznosti članov ni bilo mogoče. Kako? V vseh teh mesecih, da ni bilo mogoče? Morda že, a to tudi kaže na določen odnos ...

Drugič. Da je število abonentov v resnici veliko višje – letos da so prodali 3.100 raznih oblik abonmajev. Primorski dnevnik tako navaja sodelovanja s šolami – celo z italijanskimi, ki pripeljejo svoje dijake, ki obiskujejo pouk slovenščine na eno (!) predstavo v sezoni. Pa sodelovanja s šolami iz Slovenije. Navaja italijansko govoreče obiskovalce. Vse res in vse hvalevredno. Uradne številke tudi ne smejo biti dosti nižje, sicer gledališče težko upraviči status, ki ga uživa po novi italijanski zakonodaji. A kdor je zahajal v gledališče v vseh teh letih – tudi že kot dijak na večerne (!) in ne dopoldnaske predstave – ni mogel ne opaziti dramatičnega osipa. Dramatičnega! Pa lahko nam postrežejo s še tako zlatimi številkami. Kje je NAŠA DOMAČA publika? Kdor v gledališče zahaja bolj ali manj redno, jo resnično pogreša!

Tretjič. Kdo da naj bi odločal o gledaliških sezonah, kdo da naj bi sedel v upravnem svetu in v kolikšni meri naj bi se ta lahko vtikal v delo umetniškega koordinatorja. Politika oziroma krovni organizaciji že ne – namiguje novinarka Primorskega dnevnika – še posebno ne, če o gledališču pojma nimajo, in če celo predsedniku ene izmed krovnih organizacij nerodno zbeži izjava, da v gledališče sploh ne zahaja in da sledi le amaterskim

skupinam! Ne, politika že ne – pač pa lahko širša manjšinska skupnost vendarle zahteva od krovnih organizacij in javnih uprav, da izberejo in v upravni svet imenujejo strokovnjake, ki naj bi ne sledili in nadzorovali le upravne in finančne plati gledališča, pač pa naj bi vsaj usmerjali tudi umetniške izbire. To pa ja! Predvsem pa mora upravni svet opravičiti take izbire, kot so drastične spremembe pogodb zaposlenih ali celo njihovo odpuščanje – v primeru, da bi do tega res prišlo!

Četrtič. Slišati je bilo očitke, da so ljudje, ki pridejo postavljati umetniške sezone v tem prostoru tujci, da se za potrebe in želje našega občinstva ne zmenijo, da jih ne zanima in da včasih nanje gledajo celo zviška. Vse to je lahko res, čeprav bodo prizadeti to gotovo zanikali. Vendar pa bi težko rekli, da je ta vzvišen odnos do potreb naše publike samo stvar tistih, ki k nam pridejo od drugod in se torej težko vživijo (ali se nočejo vživeti) v našo stvarnost. Dovolj je, da pomislimo, KDAJ se je začel drastičen osip naših abonentov, kdaj so se ljudje začeli oddaljevati od našega teatra, kdaj jim je začelo postajati tuje, kdaj jih enostavno ni nagovarjalo več. Ni treba statistik uprave SSG, dovolj je spomin! Ne gre torej za to, od kod prihaja umetniški koordinator ali koliko časa živi in se vživlja v naš prostor, pač pa gre za to, kakšno predstavo ima o vlogi našega gledališča. Miler svojega pogleda ni skrival. Ob prevzemu svoje funkcije in ob prvem srečanju s tiskom je dejal: "Mi prejemamo denar od davkoplačevalcev, da delamo visoko umetnost. To je naše poslanstvo. Zato nas nekateri ne morejo spremljati in nas nočejo spremljati – ne vem, zakaj bi jih morali prisiliti. To gledališče je treba odpirati! Tudi drugim narodom, ki so na primer pribežali v Trst. Popolnoma na novo ga je treba definirati. To gledališče ni samo slovensko, ampak je evropsko!". Tako je dejal ob začetku svojega mandata – a vemo, da podobna stališča zagovarjajo tudi tisti, ki tu živijo že dalj časa (beri v nadaljevanju Fokusa), in tisti, ki so se tu rodili in so popolnoma vživeti v naš prostor. Gre torej za vprašanje, kakšno gledališče si želimo, kakšno vlogo naj bi odigravalo, katero publiko naj bi nagovarjalo in zakaj.

Zato da končno odgovorimo na ta vprašanja, podpiramo zamisel o večji javni debati o teh problemih in izzivih. Zato to javno debato uvajamo na straneh naše revije. 🗨️

Kakšno gledališče si želim?

“Prava umetnost je predvsem tista, ki v nas premakne kako čutečo struno, tista, ki nas razburi v najbolj intimnih čustvovanjih.”
(Ingmar Bergman)

O temi GLEDALIŠČE – to je o dramatikovem besedilu, o režiserjevi postavitvi dramskega besedila, o najrazličnejših možnostih posamezne uprizoritve, o njenih akterjih, o igralčevi sanji, o ljubezni do odskih desk ... – je bilo napisanega veliko, gotovo pa (še) ne vse, saj se gledališče kot prostor dramatike *par excellence*, ki nas nagovarja ali pa odvrča s svojimi osrednjimi temami in uprizoritvami najrazličnejših vizualnih, gibalnih, akustičnih in glasbenih estetik, nujno stalno spreminja. S svojo spreminjajočo se podobo, s poskusi upodobitve svojega pogleda na svet (in s tem tudi samega sebe) ter z različnimi estetskimi vizijami

pred nas postavlja včasih bolj, včasih pa tudi manj žlahtne in kvalitetne izzive. Kot pač vsaka umetnost.

Naša narodna skupnost se lahko ponaša z izjemno bogato gledališko tradicijo, ki sega v čas še pred nastankom Dramatičnega društva, da kasnejše bogate zgodovine niti ne načenjamo. Gledališka dejavnost je pri nas imela in še vedno ima svojo publiko. Zato ni čudno, da se o gledališču, o posameznih uprizoritvah, o kulturni politiki te naše osrednje skupne ustanove vselej veliko govori, včasih tudi prizadeto, kar nenazadnje še najprej razkriva globoko navezanost na gledališče. Na gledališče kot na izraz posameznih umetnikov in njihovih umetniških stremeljenj, a gotovo tudi kot na umetniški izraz skupnosti, ki ji pripadamo. Mladika se s tem Fokusom ne želi spuščati ali se vključevati v polemične diskusije zadnjih mesecev, ampak je različnim sogovornikom postavila navidez enostavno vprašanje: **Kakšno gledališče si želimo.** Iskanje iskrenih odgovorov na to vprašanje, ki zmorejo preseči dnevno kroniko in skušajo osredičiti bistvo, smatramo kot pravico in tudi kot dolžnost sleherne intelektualne in razmišljujoče sredine naše skupnosti. Verjamemo, da bo tvornih in poglobljenih soočanj o tem vprašanju še več in da se bodo nadaljevala tudi v prihodnje.

Tiskovna konferenca ob predstavitvi gledališke sezone 2016/2017 (foto Henrik Šturman)

M. L.

Lučka Susič

Kot prvo stvar naj povem, da je zame gledališče ena najpomembnejših kulturnih ustanov, saj mi nudi zvočno in vizualno bogastvo, torej bogastvo besede, zvoka, melodije, giba, scene in še marsičesa, kar lahko pričarajo tudi efekti moderne tehnologije. Vse to izrazno bogastvo pa je namenjeno neki žlahtni sporočilnosti, besedilu, ki ga je ustvaril oziroma napisal besedni umetnik.

Če torej jaz-gledalec tako cenim in spoštujem gledališče, pričakujem, da tudi gledališče spoštuje mene.

Če preberem, da

mi ponuja odrsko delo kakega priznane-ga avtorja, morda celo kakšno klasično igro, pa moram gledati nekaj, kar le od daleč spominja nanj, se čutim opeharjeno. Še dvakrat bolj, če je »modernizacija« teksta v tem, da so v igro vrinjene čisto

»Gledališka predstava je namenjena gledalcem, ne izvajalcem. In zato zahtevam spoštljiv odnos do njih.«

*O. von Horvath,
SEM PA TJA,
režija Neda R. Bric,
sezona 2016/2017
(foto: Jaka Var-
muž)*

neosnovane golote, scene pretiranega nasilja, grobo poseganje v besedilo itd. V tem čutim podcenjevanje gledalca in neutemeljeno poviševanje režiserja. Gledališče ni samo sebi namen, niti ni arena, na kateri bo preizkusil svojo inovativnost in originalnost kak režiser ali dramaturg. Gledališka predstava je namenjena gledalcem, ne izvajalcem. In zato zahtevam spoštljiv odnos do njih. In, posredno, do avtorjev besedil. Srednja stopnja kulturne ravni obiskovalca gledališča je po mojem že toliko visoka, da se ne bo hahljal za vsak dvoumni (ali niti ne, včasih kar vulgaren) vic, tudi ne bo hodil na predstave zato, da gleda erotične (večkrat morbozne) prizore.

Nekateri pravijo, da mora biti gledališče kritična podoba časa in okolja, v katerem živimo. Soglašam. Soglašam tudi, da naša realnost ni zelo rožnata. Tako depresivna, kot jo gledamo na odru, pa spet ni. Vsaj ne izključno taka. To ne pomeni, da si želim samih lahkotnih komedij. Želim si dramskih del, ki bodo nudila neko duhovno bogastvo, etično sporočilo, tudi obravnavo dilem, problemov, a predstavljениh tako, da se ne ustavijo na površini, na pozunanjeni predstavitvi, pač pa da ti nudijo nekaj v premislek. Zato da bomo o njih premišljevali, pa moramo uživati tudi ob poslušanju besedila, ki je kar prevečkrat potisnjeno na stranski tir. Pri nas, v zamejstvu, mora še prav posebno lepa, pravilno izgovorjena beseda dobiti svoj prostor. Kar je bilo povedano prej, pa velja za vsa poklicna gledališča, saj sem že tudi iz osrednjih slovenskih templjev Taliže odšla kar nekajkrat razočarana in nejevoljna.

Luka Cimprič

Želim si absolutno evropsko gledališče, verjamem vanj.

Če imamo predstave v italijanščini, zakaj nimamo, na primer, še ene predstave v angleščini, v kitajščini ali v romunščini, seveda s pomočjo nadpisov. To velja tudi za koprodukcije

– lahko bi kaj skupaj naredili v tem smislu. Želel bi si tudi več stikov z dvojezičnimi gledališči, s takimi, ki delujejo na podobnem, dvojezičnem območju kot mi. Trst je Evropa v malem, treba se ji je odpreti. A eno so želje, drugo pa je, kako se vse to udejanja.

■ Zahajate v gledališče?

- **Jan, 16 let:** Vsako leto kupim šolski abonma in večinoma so mi predstave všeč.
- **Veronika, 21 let:** Ne, sem se ga najedla v svojih dijaških letih. A nikoli me ni preveč zanimalo.
- **Peter, 14 let:** Da, od vrtca dalje.
- **Dana, 15 let:** Včasih, ko me prisili mama, ko je kakšna posebna predstava grem v gledališče z njo.

■ Kakšnih predstav bi si želeli?

- **Peter:** Take, da bi se nasmejali, pa muzikale. Sicer mi je v zelo lepem spominu ostala predstava Izbrisani: čeprav je bila zahtevna tema, so jo igralci odlično izpeljali.
- **Dana:** Meni so všeč spektakli, dosti glasbe, dosti igralcev, plesa, petja, bogati kostumi ... malo kot v filmih ...
- **Veronika:** Jaz menim, da nam mora gledališče predstaviti določen problem in nas izzvati, da se v njega zamislimo. A to lahko naredi tudi film, debata, kino, celo ples. Ne mislim, da ima gledališče neko posebno važnost.
- **Jan:** Ne bi vedel, predstava ali mi je všeč ali pa mi ni.

■ Ste kdaj pomislili, da bi sami soustvarjali gledališče?

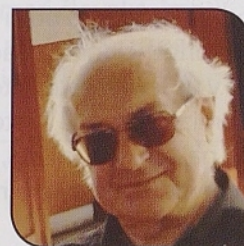
- **Veronika:** Ne, nikoli.
- **Jan:** Morda, aktiven sem v domačem društvu in kdaj ob Prešernovem dnevu tudi nastopamo.
- **Peter:** Po značaju sem bolj sramežljiv. Predstave rad gledam, a se ne vidim na odru.
- **Dana:** Odvisno v kakšnem.

Vladimir Vremec

Menim, da je sedanje izhodišče SSG v Trstu, da je eno izmed osrednjih slovenskih gledališč in da mu kot takemu pomaga-jo sestavljati repertoar ne toliko jasne smernice pristojnih manjšinskih organov, kolikor skoraj izključno le umetniški vodja (ki mu je naše gledališče največkrat le poligon za lastno uveljavljanje), krivo, da je, upam, da še ne povsem, prodrla zamisel, da se je treba čim prej znebiti stalnega ansambla in v glavnem le gostiti razna slovenska gledališča. Toda – ali je v to smer naravnano gledališče še v skladu z dosedaj veljavno kulturno politiko v zamejstvu? Od, po mojem, nepotrebnega približevanja našega repertoarja tistemu osrednjih slovenskih gledališč, kjer ima vsako svojo publiko, do izključne gledališke ponudbe iz Slovenije ni več daleč, v pričakovanju, da bo odtujeno domače občinstvo zamenjalo novo iz bližnjega zaledja, med drugim nasičenega z gledališči. Spopasti pa bi se pravzaprav morali z edino neodločljivo nalogo, namreč,

»Menim, da naše gledališče nima danes kakega jasnega poslanstva med mladimi in daleč od tega, da bi sploh poskusilo biti valilnica raznovrstnih talentov.«

kako privabiti domače staro in novo občinstvo z novimi organizacijskimi in vsebinskimi prijemi, upoštevajoč predvsem tukajšnjo kulturno nehomogenost prebivalstva in posebno zgodovino našega prostora.

Za naše gledališče je porazno opuščanje dobrih zgledov (kar kaže na odsotnost za naš prostor primerne kulturne politike, ki pa je ni brez široke javne razprave). Zakaj ni postala ena najbolj uspešnih predstav v

povojni zgodovini našega poklicnega gledališča – Cavazzov Matiček se ženi – vodilo uspešnega zamejskega gledališča? Bila je to pred niti ne veliko leti zadnja množična predstava, ki je vsakokrat napolnila gledališče (ker so prišli tudi prijatelji, sorodniki, sovaščani večinoma mladih izvajalcev in ki je znala vzbuditi radovednost tudi do gledališča skoraj ravnodušnih ljudi).

← Menim, da naše gledališče nima danes kakega jasnega poslanstva med mladimi in daleč od tega, da bi sploh poskusilo biti valilnica raznovrstnih talentov. Ni nujno, da vsi postanejo poklicni umetniki, ampak več ko bo mladih, ki jim nudimo priložnost neposredne gledališke izkušnje, več bo mladih ljudi, ki jim bo naše gledališče postalo naraven drugi dom, v katerega bodo radi zahajali tudi kot gledalci.

Zakaj ne uporabiti vsaj enkrat na leto vse mogoče talente in občasno sodelovati z najbolj nadarjenimi amaterji, višjimi srednjimi šolami in z Glasbeno matico v novih izzivih kot npr. v kakem muzikalu (če ga lahko postavi na oder kaka gimnazija v Sloveniji ...). Zakaj ne znamo izkoristiti prve svetovne vojne za obuditev spomina na konec povsem drugačne dobe, ki je doletela Evropo in seveda celo generacijo naših prednikov na najbolj tragičen način? Kako da ne znamo tega prikazati tudi na odru na večplasten in nekonvencionalen način, kljub prisotnosti v našem mestu avtorja, kot je Paolo Rumiz, čigar prvi nastop, po njegovi izbiri, na našem odru ni, žal, postal uvod v bolj celovito obdelavo te neizčrpane teme. In

koliko je takih tem in ne izključno slovenskih osebnosti iz pretekle in polpretekle zgodovine, ki še čakajo na obdelavo, da bi na odru lahko prišla do izraza dokumentarna plat, prepletanje umetniških zvrsti in vsebin ter hkrati množična prisotnost odrskih akterjev.

Potrebovali bi bolj jasno programsko usmeritev v naš prostor in primerno sestavljen upravni odbor na čelu s predsednikom z vizijo, odbor, ki bo sposoben uresničiti od obeh krovnih organizacij in tukajšnje gledališke srenje podprte smernice.

Želim si vrnitve k lepi slovenščini, ne pa spogledovanja z za moju uho zelo motečim ljubljanskim narečjem, pa še pod vplivom iz angleščine povzetih novodobnih besed, ki nas ne bodo branile pred na široko prodirajočo »italvenščino«. Naše gledališče mora stopiti mnogo bolj v ospredje tudi z dodatnimi pobudami in tem razmeram prilagojenim konceptom in repertoarjem, ki bo znal na osnovi pluralizma (kar ne izključuje novih gledaliških prijemov) privabiti čim širše sloje naše zamejske družbe, tudi s pomočjo gostovanj po vaseh in obujanjem poletnih predstav na odprtem.

Aleš Doktorič

»Tudi pri nas v Trstu in Gorici si marsikdo želi teatra, ki bi te ne mučil z neznanimi naslovi, negotovimi uprizoritvami, umetnjakarskimi ambicijami, ideloškimi provokacijami, a bi ti enostavno zagotovil gledališki užitek z že

arhetipskimi imeni: Antigona, Chaplin, Mephisto, Zazie ... Mestni in meščanski teater pač, katerega skrivnosti so pogruntali na pragu 19. stoletja, ko se je tudi v Bruslju rastoče meščanstvo hotelo razlikovati od ljudstva in polnilo nove zabaviščne infrastrukture po zgledu angleškega Vauxhalla.

A na večeru sem pomislil tudi na Jožeta Babiča, režiserja, ki je bil antipod takšnega teatra in po drugi vojni Slovensko gledališče v Trstu uglasil na strune slovenske kljubovalnosti a hkrati odprtosti do italijanskih del. Predvčerajšnjim [13. 2. 2017, op.

»Tudi pri nas si marsikdo želi teatra, ki bi te ne mučil z neznanimi naslovi, negotovimi uprizoritvami, umetnjakarskimi ambicijami, ideloškimi provokacijami.«

ur. *Mladike*] bi bil slavil 100 let. Jožetu Babiču se bodo v Trstu oddolžili za vzpon slovenskega teatra, kot ga svojčas (in delno še sedaj) v mestu nikakor ni imelo italijansko, uvozno naravnano gledališče. A o Babiču gledališčniku mlajši malokaj vedo, ker gledališče živi s svojim časom. Ostajajo zidovi. Kaj sporoča skrita faraonska stavba v Trstu, 'okameneli zanos domovine', z vsem tistim marmorjem, ki ga je zadosti za pokopališče?«

Primorski dnevnik, 15. 2. 2017

Jan Leopoli

Želel bi gledališče, v katerem bi domovala slovenstvo in kultura: kjer bi kakovostne predstave šle z roko v roki z imenitnimi dogodki, ki bi obiskovalcu vendarle in vedno dajali občutek, da je kot doma. In prav zato bi bil zanj praznik, velik praznik duha vsa-kič, ko bi vstopil v naš teater. Obenem bi želel gledališče, ki bi svoje poslanstvo

A. P. Čehov, ČEŠNJEV
VRT, režija Igor Pison,
sezona 2016/2017
(foto: Tone Stojko)

»Kakovostne predstave bi šle z roko v roki z imenitnimi dogodki, ki bi obiskovalcu vendarle in vedno dajali občutek, da je kot doma.«

uresničevalo tudi posredno, in sicer z izvajanjem pokroviteljstva nad našo ljubiteljsko gledališko dejavnostjo, kar bi pomenilo še kakovostnejšo ponudbo predstav prosvetnih in kulturnih društev na ozemlju, kjer živimo Slovenci. Tudi na tak način bi nas, svoje občinstvo, Slovensko stalno gledališče nagovarjalo in vzgajalo k lepemu že od daleč. Za korak bi namreč prehitevalo čas, kot velja za vse tiste stvarnosti, ki vsebujejo v svoji osnovi vsaj tri elemente, in sicer strast, talent in znanje. Vse, kar požene iz takih „praštevil“, in je po meri človeka, ima samo eno mogočo posledico: uspeh. Tako gledališče bi si želel.

Breda Pahor, predsednica US SSG

Sodobno, zraslo iz dolgoletne tradicije. Kvalitetno in zanimivo. Prepoznavno. Zasidrano v svojem teritoriju, vendar odprto v zunanji svet. Domače in svetovljansko. Odzivno na dogajanje in čutenje v skupnosti, v kateri živi – manjšinski, tržaški, deželni, slovenski, italijanski, evropski ...

»Spoštljivo do preteklosti, odprto sodobnim izzivom, s trdnim, preudarnim pogledom v bodočnost.«

Brez predsodkov ob hkratnem poznavanju okvirov, v katerih deluje. Gledališče, ki zna stvarno gledati na svet, na širše in ožje okolje, ki pa ob tem zmora pogumno stopati po svoji umetniški poti. Spoštljivo do preteklosti, odprto

sodobnim izzivom, s trdnim, preudarnim pogledom v bodočnost. Kulturno središče, v katerem se ob gledaliških dogodkih odvija še veliko drugih, umetniških in družabnih. Gledališče, ki privablja, gledališče, ki sili v razmislek, gledališče, ki zna pozabavati, gledališče, ki je zvesti spremljevalec vsakogar v celotnem njegovem življenjskem loku. Je to lahko Slovensko stalno gledališče? Lahko, zaenkrat morda v malem, lahko pa to postane postopoma. Pogoji obstajajo, vendar se je treba za zadane cilje – od zagotavljanja sredstev do uredničenja programa – zavzemati vsak dan. Za cilji, za sprejetimi obveznostmi pa morajo stati vsi: zaposleni v SSG, številni sodelavci, upravitelji, ustanovni člani, slovenska in celotna deželna skupnost, Slovenija, Italija. Vsi in vsak posameznik posebej. 🍷

70-letnica Radijskega odra

Opisati sedemdeset let delovanja zelo plodne skupine v nekaj skopih vrsticah ni lahko. Zato naj bo ta krajši zgodovinski pregled delovanja tržaškega Radijskega odra le v spodbudo za poglobitev vsem, ki ga morda še ne poznajo.

Junija leta 1945 je Zavezniška vojaška uprava v Trstu prevzela tržaško radijsko postajo od partizanske oblasti, do tedaj je Radio Trst 1 na istem valu oddajal delno v slovenskem, deloma v italijanskem jeziku. V naslednjem letu pa se je slovenska postaja osamosvojila in dodelili so ji nov oddajnik, Radio Trst II. Ko je Radio prešel pod upravo italijanske radiotelevizije, so ga preimenovali v Radio Trst A. Čas slovenskih oddaj se je postopoma daljšal, spored postajal vedno bolj raznolik, zato je bila za izvedbo dramskih in govornih sporedov (ki so bili tedaj hrbtenica radijskih programov po vsem svetu) potrebna tudi radijska igralska skupina. Ker so igralci nastopali z odra, ki ga pravzaprav ni, so si nadeli posrečeno ime: RADIJSKI ODER.

Največjo zaslugo za ustanovitev skupine ima prof. Jože Peterlin, ki velja za očeta Radijskega odra. Sam je, med vsem drugim, kar je ustvaril za Slovence v Trstu, ogromno svojega časa in znanja posvečal tržaškemu radiu, saj je tam več let vodil oddelek za govorno besedo in dramatiko. Za njegovo delo z Radijskim odrom so mu bile zelo dragocene izkušnje, ki si jih je nabral v Ljubljani (kjer je bil član radijske igralske skupine od leta 1937 do leta 1945). Okoli sebe je zbral dragocene sodelavce tako iz zamejstva kot iz matične Slovenije, želel je, da bi po radijskih valovih odmevala lepa, žlahtna, izbrana slovenska beseda. Kot vemo, je bil

povojni čas v Trstu čisto poseben, saj so bile politične razmere napete, Slovinci pa so lahko končno po več desetletjih nenaklonjenosti in sovraštva slišali in govorili slovensko. V takem vzdušju je bilo delovanje Radijskega odra še kako dobrodošlo – pravijo, da so po okoliških vaseh in celo v mestu tedaj med slovenskimi radijskimi oddajami tržaški Slovenci nalašč odpirali okna na stežaj in malo privili navzgor glasnost radijskega oddajnika, češ, naj poslušajo italijanski someščani, kako lepo je slišati žlahtno slovensko besedo!

Radijski oder je torej od svojega nastanka naprej imel izjemen pomen za Slovence, a ne le v zamejstvu, tudi v

»Slovinci so lahko končno po več desetletjih nenaklonjenosti in sovraštva slišali in govorili slovensko.«

foto Henrik Štur

foto Zvonko Vidau

domovini so še posebno med prazniki radi poslušali oddaje, ki so jih pripravili na tržaškem radiu, saj v matici ni bilo dovoljeno, da bi javno praznovali verske slovesnosti. Pri Radijskem odru pa so vedno ob božičnih in velikonočnih praznikih pripravili oddaje primerno uglasene na slovesno razpoloženje (to se dogaja še danes).

V prvih letih delovanja so igralci nastopali kar v živo, igrali pa so ogromno del iz slovenske in svetovne zakladnice, nekatera so bila napisana izrecno za to skupino. Peterlin je zabeležil, da so v prvih dvajsetih letih izvedli kar 8600 oddaj (naštete so vse oddaje, pri katerih je sodeloval Radijski oder, ne le radijske igre). Kot zanimivo primerjavo lahko navedemo, da je Ljubljanski radio v času med letoma 1946 in 1988 izvedel okrog 500 radijskih iger, v istem obdobju pa je Radijski oder v Trstu posnel in oddal v eter kar 1300 radijskih iger. V igralskem ansamblu Radijskega odra je bila vedno prava mešanica izkušenih in mlajših igralcev, tudi režiserji so bili zelo sposobni, tako domači kot taki, ki so prihajali iz domovine.

Po tridesetih letih izredno plodnega delovanja je leta 1976 Radijski oder doživel večjo prelomnico: nepričakovano je umrl prvi steber skupine, Jože Peterlin, a je na srečo medtem izuril dovolj sposobnih igralcev in režiserjev, ki so primerno zapolnili vrzel in nadaljevali s poslanstvom radijske družine. Tistega leta pa je italijanska državna radiotelevizijska družba RAI, pod okriljem katere spada tudi Radio Trst A, začela korenito reformo in spremenila tudi vsebine svojih sporedov, tako da je bilo radijskim dramskim igram dodeljeno manj prostora (radijske sporede je spodrivala tudi televizija).

Radijski oder je še vedno sodeloval z Radiom Trst A, po osmih letih pa hladna prha: skupina ni smela več delovati v radijski hiši in prostorih RAI, igralci so lahko le posamezno nastopali v raznih produkcijah Radia Trst A. Prizadevanja Matejke Peterlin Maver, takratnega predsednika RO Marijana Kravosa in drugih odbornikov so odločno pripomogla, da se je delovanje skupine nadaljevalo in obnovilo v čisto drugačnih pogojih. V Trstu so sodelovali pri nastanku zasebnega, samostojnega snemalnega studia Trak, ki se je z najsodobnejšo tehnologijo kosal z radijskimi studii. Od tedaj (in vse do danes) snema Radijski oder vse svoje oddaje v tem studiu, v centru mesta Trst.

V svoji dolgoletni zgodovini so se izvajalci (igralci, režiserji in tehniki) pri radijski skupini večkrat spopadli tudi z novimi tehnološkimi izzivi in novostmi: če so, kot rečeno, najprej oddajali kar v živo, so nato svoje izdelke snemali na magnetofonske trakove, ob koncu prejšnjega stoletja pa so se morali sprijazniti z računalniškim načinom snemanja, ki ga je zadnje čase izpodrinila digitalna tehnika. Stalno je treba slediti tehničnim novostim (in se jim primerno prilagoditi ter se izobraževati), da bo končni izdelek brezhiben. Tudi radijski programi s časom spreminjajo svoj spored, tako se tudi Radijski oder prilagaja novim potrebam. Snemalni studio so opremili tudi z opremo za sinhronizacijo filmov ali risank.

Ob vseh produkcijah, igrah in snemanjih z radijski (kasneje tudi televizijski) medij pa je Radijski oder še marsikaj pomembnega in važnega ustvarjal in prirejal: igralci so večkrat nastopali tudi na pravih gledaliških odrih (ne le pred radijskimi mikrofoni) in →

so si v teh priložnostih nadedli ime Slovenski oder. Slovenski oder iz Trsta je v prvih povojnih letih pripravljaval odmevne odrske prireditve na Repentabru in nastopal tudi na drugih slovenskih odrjih v Trstu, v zadnjih dvajsetih letih pa se posveča bolj mladinskim in otroškim igram, da bi privabljal mlajšo publiko v gledališče. Radijski oder redno prireja tudi tečaje lepe govorice za odrasle in otroke, da bi vsem, ki jih pravilna izreka slovenskih besedil zanima in navdušuje, ponudil strokovno izobra-

ževanje. Veliko skrb pa posveča tudi najmlajšim: vsako leto prireja tedensko gledališko šolo – Mala gledališka šola Matejke Peterlin, ki je namenjena osnovnošolcem in srednješolcem: na enotedenskem šolanju se otroci naučijo odrskega nastopanja in so v stiku z vsem, kar spada v gledališče

»Polprofesionalna skupina je torej izredno delavna in podjetna, predvsem pri skrbi za lepo žlahtno slovensko besedo.«

Maja Lapornik je koncem leta 2016 bila izvoljena za predsednico Radijskega odra in nasledila Marjana Jevnikarja, ki je to ustanovo vodil petnajst let.

Maja Lapornik je dolgoletna članica RO, z njim je sodelovala kot igralka in režiserka tako dramskih del kot radijskih in televizijskih oddaj. Ob jubilejni obletnici in slavnostni akademiji 5. februarja 2017 v Kulturnem domu v Trstu smo ji postavili tri vprašanja:

■ Če pogledate na prehojeno pot, katere trenutke v zgodovini RO bi najraje izpostavili?

● Pred radijski mikrofon sem prvič stopila kot šestletno dekletce, tako majhno, da so me morali postaviti na stol, da je lahko mikrofon ujel moj glas. Najprej sem nastopila v Pisanih balončkih, zelo priljubljeni otroški oddaji, ki jo je vodila "radijska mamica", Krasulja Simoniti, takoj potem pa v okviru Radijskega odra. Te skupine nisem potem nikoli več zapustila. Spomnim se, da je prvo igro, v kateri sem nastopila v vlogi nerojenega otroka, režirala "naša gospa", Stana Kopitar. Življenje te radijske družine sem seveda zelo intenzivno spremljala tudi doma, z vsako režijo svoje mame, Marjane Prepeluh, ob branju tekstov, ob poslušanju iger, pa ob vse pogostejši prisotnosti v "radijski delavnici", kjer so se člani vselej tako zavzeto in zagrizeno pogovarjali o umetnosti, igranju, literaturi in jeziku, ob vajah z Lojzko Lombar ali Jožetom Peterlinom, ob

gostovanjih režiserjev iz Slovenije kot so bili Mirko Mahnič, Mirč Kragelj, Balbina Baranovič Battelino, Majda Skrbinšek in drugi. Vse to povem, ker je moj pogled na to skupino nujno tudi zelo subjektiven, posledično nujno zelo drugačen od pogleda kakega zgodovinarja ali dramaturga, ki bi rast te skupine opazoval "od zunaj". Objektivnost je tu nujno prežeta s subjektivnostjo.

Mislím, da zgodovino Radijskega odra precej dobro poznam. Teško bi trdili, da je barka Radijskega odra kdajkoli povsem mirno in varno plula po vodah umetniškega življenja, ki je v naši sredi tako zelo prepleteno z najrazličnejšimi koordinatami realnosti. Naj naštejém nekaj trenutkov, ki se mi zdijo odločujočega pomena: ustanovitev Radijskega odra – temeljni kamen, drzna in hkrati briljantna zamisel prof. Peterlina, utopista in garača, ki je s svojim delom dokazal, da lahko nemogoče postane – mogoče. Pa potem stalno iskanje novih in novih sodelavcev, ustvarjanje

Foto: Igor Gregori

in gledališke predstave, seveda pa je posebna pozornost namenjena predvsem govoru, smiselni in pravilni izreki. Dvajset let prireja tudi Gledališki vrtiljak, to je abonma za sedem otroških gledaliških predstav, ki je namenjen družinam (saj so družinski abonmaji po izredno ugodni ceni), pri katerem igralci Radijskega odra vsako leto sodelujejo tudi z lastno izvirno produkcijo. Člani Radijskega odra pa redno nastopajo kot bralci ali napovedovalci na nešteti prireditvah po vsem zamejstvu. Polprofesionalna skupina je torej izredno delavna in podjetna, predvsem pri skrbi za lepo žlahtno slovensko besedo.

Radijski oder je torej dočkal okrogli jubilej, in ko se ozremo nazaj, vidimo, da je v sedemdesetih letih ustvaril na tisoče predstav, trakov, posnetkov. Člani te igralske skupine pa imajo številne načrte za nadaljnjo pot. Tudi za naslednje leto načrtujejo in pripravljajo nove radijske stvaritve. Zagona in dobre volje jim ne manjka, zato bodo poslušalci še lahko poslušali njihove radijske igre, bralne romane in otroške oddaje po valovih Radia Trst A, otroci se bodo lahko udeležili Male gledališke šole in se zabavali ob predstavah abonmaja Gledališki vrtiljak. 🎧

vsakoletnega repertoarja, v razmerah, ki tedaj gotovo niso bile tako lahke in prijazne kot so morda danes. Leta 1976 šok ob preranem odhodu vodje skupine in posledično še bolj zagrizeno in zavzeto delo takrat nekoliko mlajše ekipe (Marjana Prepeluh, Matejka Peterlin, Glavko Turk, Marinka Theuerschuh, Marjan Jevnikar itd.): krog igralcev se širi, prihajajo novi režiserji, začenja se doba velikih dramatisacij in kasneje tudi bralnih romanov. Pa spet šok: dobeseden izgon iz poslopja RAI-ja, kjer je Radijski oder dolga leta domoval, vadil in predvsem snemal, in nuja, da ustvarimo svoj lastni studio: objektivno zelo velik in težek izziv za vsako skupino. In spet nov začetek, z leti obogatitev delovanja (ob radijski igri skrb za gledališko in jezikovno vzgojo najmlajših – Gledališki vrtiljak, Mala gledališka šola). In vseskozi neomajna ljubezen do tega umetniškega snovanja, do radijske igre, ta strast, ta ljubezen, ki ji ni videti konca.

■ Kakšna je aktualnost radijskega media in s tem RO danes?

● Teorije, kako bodo vizualni mediji uničili radio, so stare več kot trideset let, radio pa ima še zmeraj svoje poslušalce in radijske postaje še vedno realizirajo radijske igre, pisatelji se jim posvečajo, prav tako ekipe sodelavcev z igralci, tonskimi mojstri in režiserji na čelu. Obstajajo prestižne evropske nagrade za najboljše radijske igre. Morda je bilo s kakšno teorijo tudi kaj narobe, če se seveda nekoliko pošalim in poenostavim stvari. Vaše vprašanje bi namreč zahtevalo poglobljeno sociološko in kulturološko analizo vpliva, ki ga ima danes v naši družbi radijski medij, česar mi odmerjeni prostor za moje odgovore seveda ne dovoljuje. Ugotovljamo lahko le, da ima radijski

medij, ki temelji izključno na slušnosti, na zvočnosti, v sodobni družbi še vedno svoj prostor, v tem prostoru svoj krog poslušalcev in je v določenih trenutkih in segmentih ter za določen krog poslušalstva nenadomestljiv.

■ S katerimi izzivi se bo moral RO spopasti v vašem mandatu?

● Tudi naš čas postavlja pred Radijski oder veliko izzivov. Želimo si še bolj utrditi našo skupino in vsem članom, predvsem mlajšemu rodu, dati več priložnosti za konkretno delo: ob nujnem izobraževanju lahko zrastejo in se formirajo samo z delom, torej z igranjem. Simpozij o radijski igri, ki smo ga priredili v novembru, je ponovno dokazal, da nas v matični domovini premalo poznajo, kar nas seveda nujno usmerja k prizadevanjem za večjo prepoznavnost in sodelovanje. Prav tako je možnost digitalizacije in posledične stalne dostopnosti radijske igre na spletu gotovo naloga, ki se ji ne moremo ogniti. Stalno prisotna je skrb za poznavanje in obvladovanje kultiviranega jezika, brez katerega ni jasnega govornega nastopa. Tega pa v današnjem času potrebujemo prav vsi. Morda je tudi že napočil čas za kakšno sodelovanje v evropskem okviru. In kot sem v teh dneh že povedala, je ob izzivih v nas gotovo tudi veliko sanj. Naj ostanejo zaenkrat skrite.

■ Če nam ne razkrijete sanj, pa vsaj eno željo ...

● Izzvali ste me, pa naj tvegam: hodniki v pritličju tržaškega sedeža RAI krasijo zelo lepo, menda stalno razstavo o raznih protagonistih tržaškega radijskega življenja v preteklosti, kar je seveda povsem pravilno in umestno. Zelo bi bili počaščeni, ko bi eno fotografijo posvetili tudi naši skupini. 🎧

»Vse to, vse To, je ena sama Ljubezen.«

Jože Faganel

Nocoj, sredi zime 2017, ki nam je po nekaj letih za nekaj dni pokazala svoj običajni obraz, se še pred kulturnim praznikom 8. februarja gnetemo v prijetno zakurjenem Kulturnem domu. Marsikdo iz nekdane t.i. matične Slovenije pozna ta dom le kot Tržaško gledališče, a so ga pred kakega pol stoletja zgradili kot širše kulturno zbirališče primorskih Slovencev, ki jih meja s svojim spreminjajočim se režimom odpiranja in zapiranja z ene ali druge strani bremeni pri normalnem sožitju celotnega naroda. Namenoma sem izbral častitljivi izraz sožitje, ki diši po davnih časih. V širšem smislu diši malo celo po svetih bratih Cirilu in Metodu, ki sta nekdaj veliko številčnejši pedslovenski družini prinašala krščansko upanje v ljudstvu razumljivem jeziku.

Zavezani besedi, tisti Besedi, za katero je evangelist oznanil, da je bila »v začetku,« se danes zahvaljujemo vsem tistim, ki so jo v prazničnem sijaju umetnosti ne le ohranjali, ampak pošiljali prek radijskih valov dolgih 7 desetletij. Pošiljali tudi prek mejnih ovir. In daleč najodličnejši med vsemi je danes 70-letni *Radijski oder* s svojim odmevnim poslanstvom.

Tu zbrani se dobro zavedamo, iz osebnega izkustva in zaradi našega delovanja, da je v vsakem jeziku, tudi v slovenskem, prvotna izgovorjena beseda, ki ji rečemo tudi »govor.« A ta izgovorjena beseda je ob vzniku krščanstva imela samo eno pomanjkljivost, namreč da so jo lahko slišali samo prisotni v trenutku izgovarjanja. Zato je potrebovala nekaj, kar bi jo poneslo v svet. In na pomoč so ji tedaj prišle črke, s katerimi je približno šifriral zapisani jezik, žal le kot blede senco, živo učlovečeno Besedo. S temi šiframi se je Beseda ohranjala v številnih prepisih, a bila v rokopisih na voljo le izbrancem. Ti so jo v obliki govora sicer oznanjali

pred seboj zbrani »množici«, ki je Besedo skušala slišati iz ust večšega govornika.

In sveta Beseda je pred dobrim tisočletjem že dokazano zazvenela v prvotni slovenščini kot spokorno bogoslužje *Brižinskih spomenikov* v obliki iskrenega obžalovanja – *Ko bi naš ded ne grešil ...*, kar lahko nadaljujemo: »bi se človeštvu ne godilo toliko hudega, kot je v stoletjih sledilo in kar nas, žal, najbrž še čaka«.

Ko je človeštvo z izumom tiska vstopilo po besedah Alojza Rebule v Gutenbergovo galaksijo, je zapisani jezik prevzel vlogo množičnega medija in za nekaj stoletij zasenčil bogastvo govora; neopravičeno se je pri tem skliceval še na latinski rek, omejen s tedanjo vednostjo, češ da *Littera scripta manet*; da se lahko ohrani samo zapisana beseda. Toda natisnjena knjiga je imela še eno čisto konkretno težavo: svojo fizično težo. Zaradi te fizične teže so bile tudi mnogo manj utrjene meje pred stoletji velika ovira za množično širjenje Besede. Zato so morali natisnjeno slovensko sv. Pismo nekdaj tovoriti na skrivaj v manj sumljivih sodih za vino ...

»Izgovorjena beseda je ob vzniku krščanstva imela samo eno pomanjkljivost, namreč da so jo lahko slišali samo prisotni v trenutku izgovarjanja. Zato je potrebovala nekaj, kar bi jo poneslo v svet.«

A neposredni, živi govor si ni dovolil poraza! Bellov izum telefona 1876. leta je človeku kar v hipu omogočil pogovor s sogovornikom na drugem koncu sveta, če sta bila le povezana z žicami. Žice iz kovine, sicer takrat izolirane, tedaj niso omejevale in ovirale gibanje ljudi, ampak so ljudi povezovale. Zato so za prenos živega govora žice prepredle

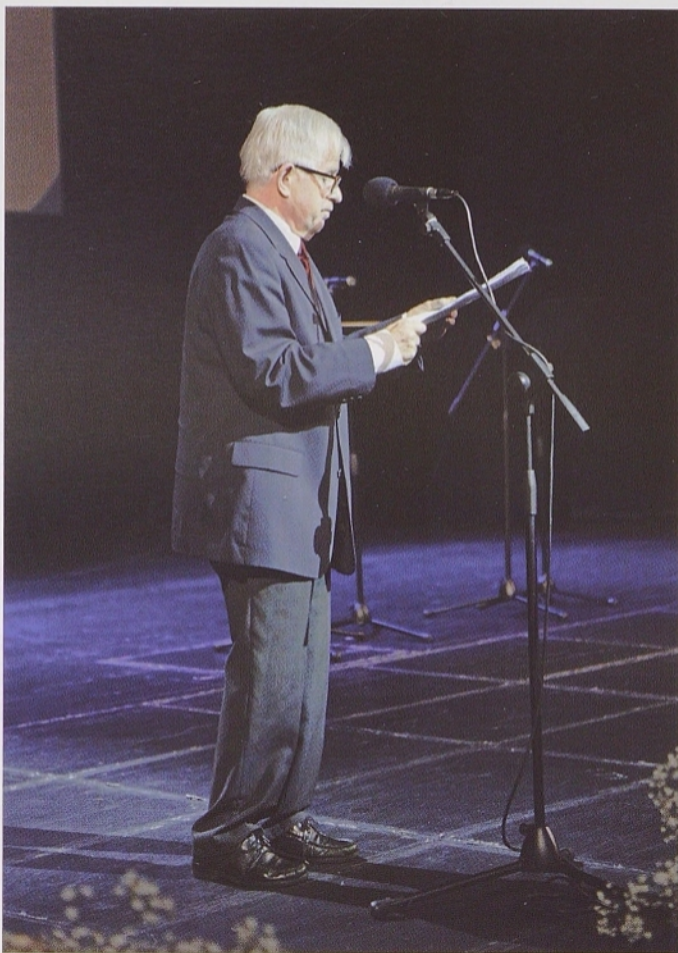

Foto: Zvonko Vidau

celotno zemeljsko oblo. Z iznajdbo fonografa, predhodnika gramofonske plošče, magnetofskega traku in zgoščenke, pa je bilo kmalu za tem govor mogoče tudi shraniti in razmnožiti. Najstarejši posnetek slovenščine je v ljubljanskem hotelu Slon zagotovil Cankarjev sodobnik, igralec Anton Verovšek (1866–1914), ki je kako leto kot režiser deloval tudi v Trstu.

Tehnične znanosti, zlasti fizika s svojimi izpeljankami, tedaj niso predstavljale konkurence humanistiki, ampak so jo spodbujale in ji širile možnosti. Vprašajmo se! Ali so pesniki odkrili prenos govora in glasbe prek radijskih valov ali fiziki? Odgovor je znan. Res so uporabi modernih izumov pogosto botrovali nečedni vojaški nagibi; vendar človek, ki ga prepriča Skušnjavec tako ali tako uspe vsako stvar zlorabiti. Toda če se po zgledu Učenika, ki ga je kot najvišjo avtoriteto, skušal pridobiti Satan, znamo izmakniti skušnjavi, zmore tehnična

znanost, ki odkriva Resnico, širiti tudi Upanje, »Upanje« z veliko začetnico.

Prav *Radijski oder* je po viziji prof. Jožeta Peterlina (1911–1976) v tistih podobno viharnih časih, kakršni so danes, znal izkoristiti medij in začel leta 1947 širiti iz Trsta svobodno umetniško sporočilo prek skoraj hermetično zaprtih meja. Zato smo lahko iskreno hvaležni širokosrčni viziji tedanjih »prebežnikov« pred komunistično represijo, da so svoj samoohranitveni korak preobrazili v izjemno kulturno poslanstvo. Od sedanjega papeža Frančiška pogosto opomnjeni zemljani se danes zavedamo, da se prav prek kulture širi med človeštvom izgubljeni smisel za presežnost. To prirojeno hrepenenje po Bogu žal ubija sodobnemu človeku s pomočjo totalitarizmov vseh barv in ideologij brezglava politika, ki se je pustila preslepiti Skušnjavcu z globalno komercializacijo sveta.

Noben medij ni posvečen in zato svet sam po sebi; kakor tudi noben medij ni zaklet in preklet sam po sebi ...

To velja najbrž danes tudi za medmrežje, ki mu rečemo s tujko internet, in za t.i. socialna omrežja. Od posameznika in od skupnosti je odvisno, kako se nanj odzovemo. Ali ta sodobni medijski izum prepustimo Skušnjavcu in se od njega ogradimo, obvarujemo s prepovedmi pred njimi svoje otroke? Ali pa se preudarno učimo od zgledov, kakršen se je izkazal s svojim poslanstvom 70-letni *Radijski oder*. Receptov, kakršne najdemo v *Kuharskih bukvah* pesnika frančiškana Valentina Vodnika (1758–1819) dalje za uspeh takšne ustvarjalne duhovne »hrane,« pač še ni.

Zato pa je za uspeh širjenja Božje iskre prek sodobnih medijev potrebna Vera, vera v uspeh. Zato je za uspeh potrebno Upanje, da premagamo skušnjave. In zato je možno le delovanje z Ljubeznijo. Ali ni zapisano tam nekje, saj vsi vemo, kje: *Največja pa je Ljubezen*. Ali z drugimi besedami, kar je nocoj slogan našega praznovanja:

»Vse to, vse To, je ena sama Ljubezen.«

Drobtinice o slovenskem govoru

O »zamejskem kompleksu«

Manica Maver

V svojih prejšnjih prispevkih sem bila precej kritična do govora zamejskih javnih govorcev. Zadnjič sem za primerjavo s situacijo na našem radiu govorila o usposabljanju radijskih govorcev na RTV Slovenija in pohvalila tako prakso. Vendar sem že v prvem svojem prispevku napisala, da tudi v osrednjem slovenskem prostoru opažam nekatere pomanjkljivosti v javnem govoru. Ni v Sloveniji vedno vse dobro in pri nas vse slabše!

Danes bi rada spregovorila o tem, kar sama imenujem »zamejski kompleks«. Občutek imam, da je večina pripadnikov naše manjšinske skupnosti prepričana, da ne

more govoriti slovensko tako dobro kot nekdo iz osrednje Slovenije. Sami se imajo za drugorzredne Slovence. Ko

jih skušaš poučiti o pravilih slovenskega pravorečja, ti odgovorijo, da oni ne slišijo razlike med ozkimi in širokimi vokali in da itak razlika ni bistvena. Nekateri te prepričujejo, da se tega ne da naučiti tu v zamejstvu, da pravorečje lahko obvladajo samo Ljubljčanji, ker se s tem znanjem že rodijo. Take izjave me jezijo, saj sploh ne držijo. Prav gotovo ni za vse enako lahko, ampak z dobro voljo in trudom se lahko (skoraj) vsakdo nauči tudi pravorečja.

Od kod to moje prepričanje? Sama sem priča pravim čudežem pri otrocih, ko jih v svojih gledaliških skupinah skušam navaditi nekaj osnov slovenskega pravorečja. Drugo potrditev svojega prepričanja sem dobila, ko sem v okviru svojega doktorskega študija skušala preko perceptivnih testov ugotoviti, v kolikšni meri Slovenci v Trstu slušno razločujejo široke in ozke e-je in o-je. Testi so pokazali, da velika večina ljudi zanesljivo prepoznava kvaliteto izgovorjenih samoglasnikov in večinoma tudi sliši, kdaj je izgovorjeni samoglasnik pravilen in kdaj ne. Rezultati so bili veliko boljši pri govorcih, ki preživijo več časa

v slovenskem okolju, najboljši pa so bili pri mladih, ki so obiskovali kak tečaj lepe govorce ali gledališko delavnico. To pomeni, da to znanje ni prirojeno, ampak se ga lahko priučimo.

Tako tudi govorec iz osrednje Slovenije ne bo nujno boljši govorec od slovenskega Tržačana, čeprav je njegova pot do dobrega slovenskega govora lažja. Ker je prepričan (tako kot nekateri pri nas), da mu je to znanje že prirojeno, se ne bo posebno trudil in pazil na pravilnost svojega govora. Res me v osrednjem slovenskem prostoru moti malomarnost na tem področju: bolj se ukvarjajo z angleško izgovarjavo kot s slovensko!

V zamejstvu pa se podcenjujemo in tako na naših proslavah nastopajo ljudje, ki niso iz našega prostora, ker nekateri mislijo, da bo tako nastop bolj kvaliteten. Tudi v našem

»Govorec iz osrednje Slovenije ne bo nujno boljši govorec od slovenskega Tržačana.«

prostoru so dobri govorce, ki se lahko izkažejo tudi na najbolj umetniški in pomembni proslavi. Tudi govorec iz Slovenije je zmotljiv in mogoče bo včasih izrekel nekaj narobe, ker mu je beseda tuja, saj se nanaša na zamejsko stvarnost. Naj navedem primer: za besedo svet s pomenom »kolektivni organ upravljanja v določenih ustanovah, delovnih organizacijah, državni upravi« tako v Slovenskem pravopisu kot v SSKJ piše, da se beseda izgovarja svèt, svéta. To besedo pa bi v nazivu krovne organizacije verjetno skoraj vsi zamejci napačno izgovorili svét. Ampak nihče v zamejstvu verjetno ne bi govoril o »predsedniku Svéta slovenskih organizacij«, kot je večkrat ponavljal kultiviran govorec iz osrednje Slovenije na proslavi te organizacije. V tem primeru ne gre za nepoznavanje zamejske stvarnosti, ampak za napako iz pravorečja. Tudi govorce iz Slovenije se zmotijo.

Če je proslava »naša«, morajo na njej nastopiti »naši« ljudje, tudi če se bodo kdaj zmotili. Vsi s(m)o zmotljivi. Glavo pokonci in bodimo ponosni na svoj jezik in govor!

Lojze Bratuž

Ob 80. obletnici smrti goriškega glasbenika in mučenca

Renato Podbersič ml.

Fašistično preganjanje primorskih Slovencev je doseglo enega od svojih številnih vrhuncev prav z okrutnim umorom Lojzeta Bratuža.

Spravili so se na človeka, ki je bil zavezan glasbi in je z njeno pomočjo lajšal tegobe preganjanih rojakov.

Lojze Bratuž se je rodil 17. februarja 1902 v Gorici. Osnovno šolo je obiskoval v domačem mestu in se pripravljaj na gimnazijo. Že v rosni mladosti je kazal zanimanje in nadarjenost za glasbo, kot trinajstletnik je igral na orgle. Toda šolanje je prekinila prva svetovna vojna. Bratuževi so vztrajali doma do italijanske zasedbe avgusta 1916, preostanek vojne so preživeli v begunstvu v notranjosti Italije.

Lojze Bratuž je leta 1920 uspešno opravil maturo na goriškem učiteljskišču. Sledila so leta poučevanja po šolah v Šmartnem v Brdih, Solkanu in Batujah. Mladi učitelj se je poleg poučevanja izkazal tudi kot gonilna sila kulturnega razvoja. Kmalu ga je doletela usoda številnih primorskih učiteljev, saj so ga fašistične oblasti poslale službovat v srednjo Italijo. Toda zanj se je zavzel goriški nadškof Frančišek B. Sedej in mu omogočil vrnitev na Goriško. Opazil je glasbeno nadarjenega zagnanega učitelja in ga leta 1929 imenoval za profesorja glasbe na škofijski gimnaziji. Tudi tam ga fašisti niso pustili na miru, celo zaprli so ga. Moral je opustiti misel na glasbeno vzgojo v semenišču. Dobil je službo v goriški tovarni orgel.

Na Goriškem se je sicer krščansko-socialna organizacija takrat že dolgo upirala fašistični strahovladi. Znotraj omenjene organizacije je obstajal poseben odsek za glasbo in petje, ki ga je do smrti vodil prav L. Bratuž. Ta odsek si je prizadeval vsako leto vzgojiti okrog 20 mladih organistov, ki naj bi skrbeli za nadaljevanje tradicije slovenskega

petja po cerkvah. Zato ni naključje, da so fašistični veljaki želeli Bratuževo odstranitev zaradi njegove izpostavljene vloge.

Leta 1930 ga je nadškof Sedej imenoval za škofijskega nadzornika cerkvenih pevskih zborov.

To dinamično delo mu je omogočalo potovanje po deželi, učenje in orglanje. Ni šlo zgolj za cerkveni nadzor lepega petja po podeželskih cerkvah! Bilo je narodno buditeljsko delovanje

»Bilo je narodno buditeljsko delovanje v času, ko je fašizem razkazoval svojo moč in zatiral vse, kar je bilo slovenskega.«

v času, ko je fašizem razkazoval svojo moč in zatiral vse, kar je bilo slovenskega. Edino v primorskih cerkvah je slovenska beseda ohranila svojo veljavo, za kar gre velika zasluga nadškofu Sedeju in številnim slovenskim duhovnikom. Lojze Bratuž se je izkazal tudi kot pisec cerkvenih pesmi, ki jih je večkrat podpisal s psevdonimom Sočenko. Leta 1933 se je poročil z Ljubko Šorli (1910–1993), neutrudno kulturno delavko na Goriškem. Rodila sta se jima hči Lojzka in sin Andrej.

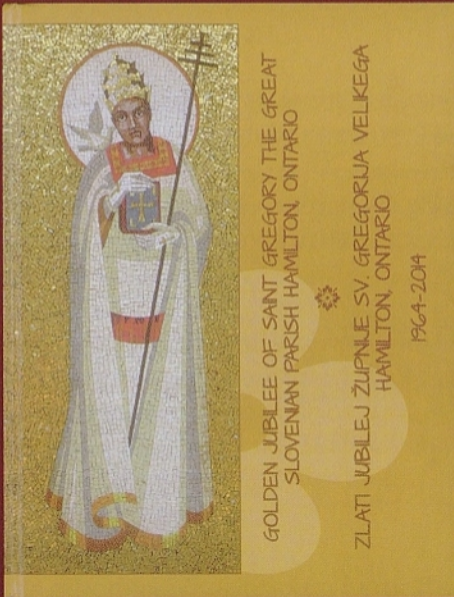
Narodna dejavnost Lojzeta Bratuža ni ostala prikrita fašističnim oblastem. Zgodilo se je v nedeljo, 27. decembra 1936, v Podgori pri Gorici, kjer je bil Lojze pevovodja in organist. Cerkveni pevski zbor je med mašo pel tudi slovenske pesmi. Po maši so razjarjeni fašisti Lojzeta pričakali in ga prisilili, da je pil strojno olje, pomešano z bencinom. Mučeni Lojze se je skoraj dva meseca v strahotnih mukah boril za življenje. Umril je 16. februarja 1937, le dan pred 35. rojstnim dnevom. Še mrtvem mu fašisti niso dali miru, saj so vneto stražili njegovo truplo, ki je ležalo v mrtvašnici. Pokopan je na goriškem pokopališču. Po njem se danes imenuje Kulturni center v Gorici.

KNJIGA O JUBILEJU SLOVENSKE CERKVE V HAMILTONU

V Hamiltonu, kakih 80 km južno od Toronta v Kanadi, je krajevni škof Joseph F. Ryan 29. novembra 1964 ustanovil Slovensko župnijo sv. Gregorija Velikega. Slovenski dušni pastirji so Slovence tistega predela Ontaria ob Velikih jezerih zbirali k občasnemu bogoslužju že pred vojno, še bolj

načrtno pa po povojni priselitvi velikega števila Slovencev, ki so se mu postopoma pridruževali ekonomski emigranti. Prvi stalni slovenski duhovnik je leta 1960 postal salezijanec dr. Alojzij Tomc, ki je z zavzetimi laiki postavil temelje župniji in izgradnji kapele in dvorane. Za tamkajšnjo slovensko skupnost od takrat skrbijo salezijanci. Pod župnikom Karlom Ceglarjem je bila 5. decembra 1982 posvečena sedanja sodobna in prostorna cerkev, ki jo od takrat kar naprej bogatijo z dopolnitvami, od kipov in oltarjev do zvonika. Od leta 2003 vodi župnijo Drago Gačnik.

Ob zlatem jubileju župnije je padla odločitev, da se izda knjiga o njej. Napisal jo je salezijanski duhovnik, profesor cerkvene zgodovine na Teološki fakulteti v Ljubljani dr. Bogdan Kolar. Zelo bogato ilustrirano in dokumentirano trdo vezano publikacijo na 239 straneh velikega formata je lani župnija izdala v povsem dvojezični angleško-slovenski knjigi Zlati jubilej župnije sv. Gregorija Velikega, Hamilton, Ontario, 1964–2014.

PROF. MARIJI PIRJEVEC PRIZNANJE LATISANA PER IL NORD-EST

Marija Pirjevec, dolgoletna profesorica slovenske književnosti na tržaški univerzi, predsednica Slavističnega društva Trst-Gorica-Videm in avtorica številnih knjig in strokovnih člankov o slovenski literarni zgodovini tako v slovensčini kot v italijanskem jeziku je prejela posebno priznanje literarne nagrade Latisana per il Nord Est, ki jo prireja občina Latisana na Videmskem in ki je bila letos razpisana že triindvajsetič. Priznanje je prejela za esejistično delo *Questa Trieste... Pahor, Rebula, Košuta e altri saggi sulla letteratura slovena (Ta Trst ... Pahor, Rebula, Košuta in drugi eseji o slovenski literaturi)*, ki je izšlo leta 2015 pri založbi Mladika in leta 2016 zaradi velikega zanimanja doživelo drugo izdajo.

Prof. Pirjevec in predsednika krovnih organizacij SSO in SKGZ Valter Bandelj in Rudi Pavšič ob podelitvi priznanja SSO-SKGZ na skupni Prešernovi proslavi v Gorici 8. februarja letos (foto Danijel Devetak)

NEGOTOVA PRIHODNOST SVOBODNE SLOVENIJE

Časopis Svobodna Slovenija, ki je začel ilegalno izhajati leta 1941 v Ljubljani, leta 1948 pa ga je njegov ustanovitelj Miloš Stare kot štirinajstdnevnik, kmalu pa kot tednik obnovil v Buenos Airesu v Argentini, tako da je s časom postal vodilno glasilo emigracije, je s koncem leta 2016 nehal izhajati v tiskani obliki. Krovna organizacija Zedinjena Slovenija, ki je od leta 1990 njegova lastnica, je v številki z dne 22. decembra sporočila bralcem, da se je odločila za izhajanje v elektronski obliki in da bo imel list daljši počitniški odmor – do sestave novega uredništva. V sporočilu je namreč rečeno, da odhaja v »zasluženi pokoj« dolgoletni glavni urednik Tone Mizerit.

Mizerit pa je v zapisu za verski tednik Oznanilo 15. januarja pojasnil, da je po skoraj 60 letih sodelovanja zapustil Svobodno Slovenijo zaradi spora o perspektivah lista glede financ in oblike izhajanja z odborom Zedinjene Slovenije, o katerem pravi, da ne sprejema razprave.

PRIČE O DELU SVETNIŠKEGA P. PLACIDA CORTESEJA ODHAJAJO

Dne 26. decembra je v Padovi preminila 97-letna učiteljica Teresa Martini Redetti, ki je skupno s sestrama Lidio in Liliano sodelovala s p. Placidom Cortesejem zlasti pri pomoči pobeglim zavezniškim vojaškim ujetnikom, da so se ilegalno reševali v Švico. Dne 14. marca 1944 so Nemci aretirali Liliano in Tereso, ki sta prestali zapor v Benetkah, taborišče Mauthausen ter prisilno delo (Linz in Grein an der Donau).

Terese Martini in ostalih sodelavcev p. Corteseja, ki je v mučilnicah gestapa v Trstu plačal z življenjem ravno svoj molk o sodelavcih, so se spomnili 26. januarja z zadušnico v baziliki sv. Antona v Padovi, ki jo je daroval vicepostulator v postopku za beatifikacijo p. Corteseja p. Giorgio Laggioni.

Kako je z beatifikacijskim postopkom? Škofijski del postopka se je začel 29. januarja 2002 v Trstu. V naslednjih letih je nastopilo nekaj zapletov. Med drugim ne gre več za preiskavo o patrovem mučeništvu, temveč o njegovih junaških krepostih. V letu 2016 so poročevalec p. Zdzisław Józef Kijas, glavni postulator minoritov Angelo Paleri (kmalu za tem je bil na to mesto imenovan p. Damian Pątraścu) in zunanji sodelavec dr. Maurizio Cancelli dokončali temeljni dokument, ki ga morajo pregledati strokovnjaki Kongregacije za zadeve svetnikov (Positio super vita, virtutibus et fama sanctitatis, X + 653 strani ter slikovna priloga). Zgodovinska komisija na kongregaciji je 30. januarja soglasno izrekla povojno mnenje o dokumentu, ki ga bo zdaj pregledala teološka komisija.

Spovednica - spominsko obeležje za p. Corteseja v baziliki sv. Antona v Padovi (foto: Miro Oppelt).

V baziliki sv. Antona v Padovi je medtem postala priljubljena točka za ogled in molitve nekdanja spovednica p. Placida Corteseja, ki so jo 15. novembra 2014 predali javnosti kot njemu posvečeno obeležje. V spovednici sta slika in življenjepis mučeniškega minorita, a tudi zapis pričevanja o tem, kako je bila spovednica tudi stična točka med p. Cortesejem in sodelavci, ki so reševali pregnane. Tam je na voljo tudi knjiga, v katero lahko obiskovalci zapišejo svoje vtise, želje in molitve. Verniki so vabljeni, da se v potrebi priporočajo božjemu služabniku. Da bo razglašen za blaženega, bo namreč potrebno tudi dokazati, da je Bog po njegovem posredovanju naredil čudež.

CIRIL KOTNIK V DVEH ZANIMIVIH KNJIGAH

Mladika sledi vse širšemu poznavanju Cirila Kotnika med Slovenci in Italijani, vse odkar ga je v naši reviji v št. 10 letnika 1996 potegnil iz pozabe Ivo Jevnikar z razpravo Mož nenavadne energije in junaške odločnosti.

Ciril Kotnik (Vižmarje, 20. dec. 1895 – Rim, 29. jun. 1948) je med drugo svetovno vojno v Rimu kot diplomatski uradnik kraljevega jugoslovanskega poslaništva pri Sv. sedežu pomagal internirancem, vojnim ujetnikom, jugoslovanskim in zavezniškim skrivačem, protinacističnim odpornikom, jugoslovanski ilegali in pa Judom, zaradi česar je pretrpel hudo mučenje v nacističnem zaporu. Posegi cerkvenega vodstva so mu sicer režili življenje, poškodbe pa so mu zelo skrajšale življenje. Kljub bolehnosti je po vojni pomagal še rojakom, ki so bežali pred komunizmom

V zadnjem času sta o njem spregovorili dve novi publikaciji.

Vnuk Walter Veltroni o dedu Kotniku

Znano je, da je donedavni pomembni italijanski politik Demokratske stranke, časnikar in pisatelj Walter Veltroni (Rim, 1955) vnuk Cirila Kotnika, na kar je zelo ponosen. Njegova rajna mati je bila Cirilova hčerka Ivanka Kotnik.

O dedu je večkrat kaj napisal ali javno spregovoril. Obširneje je to storil v 12. poglavju knjige Ciao (Živio!), ki je izšla jeseni 2015 pri založbi Rizzoli v Milanu. Gre za biografijo, pravzaprav za namišljeni dialog z očetom, časnikarjem Vittorinom Veltronijem, ki je umrl, ko mu je bilo eno leto.

Ko opisuje starega očeta (»Čira«) in staro mater Mario, se opira na nekatere dokumente, dedovo pismo iz zapora in zapiske tete Dare Kotnik Mancini, ki živi v Torontu. Ob tem pojasnjuje, da je bila zaradi dedovega trpljenja in smrti bolečina stare matere in matere tako velika, da se o njem v družini skorajda ni govorilo. V knjigi pa najdemo nekaj novih podrobnosti, na primer o aretaciji in zaporu ter skrivanju Kotnikovih hčerk Ivanke in Darinke v samostanu šolskih sester v Rimu (Via dei Colli).

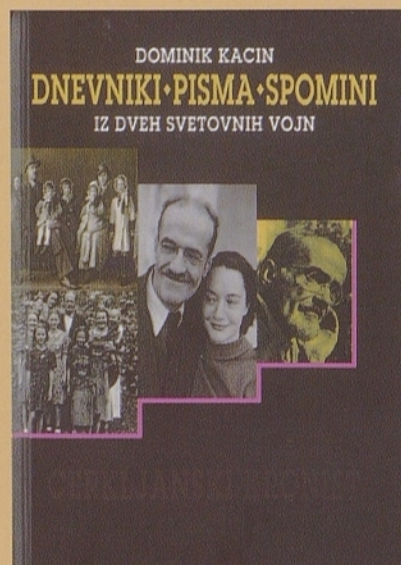

KNJIŽNA ZBIRKA GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE 2017

Goriška Mohorjeva družba je za leto 2017 pripravila tridelno knjižno zbirko: Koledar za leto 2017, ki ga je uredil Marko Tavčar, zbirko črtic o aleksandrinhah Les Goriciennes Darinke Kozinc in pa 26. zvezek zbirke Naše korenine z naslovom Dnevniki, pisma, spomini iz dveh svetovnih vojn.

Kot avtor je zapisan Dominik Kacin, saj je dejanski pisec omenjenega gradiva, ki je nastajalo na fronti v prvi svetovni vojni, v italijanski internaciji in nemških koncentracijskih taboriščih, vendar ga je zbrala in uredila njegova hčerka, zgodovinarica Milica Kacin Wohinz, ki je tudi napisala opombe. Uvodno besedo pa je prispeval zgodovinar Boris Mlakar.

Prva predstavitev goriških mohorjev je bila 28. novembra v galeriji Ars na Travniku v Gorici.

Bo Kotnik med »pravičnimi med narodi«?

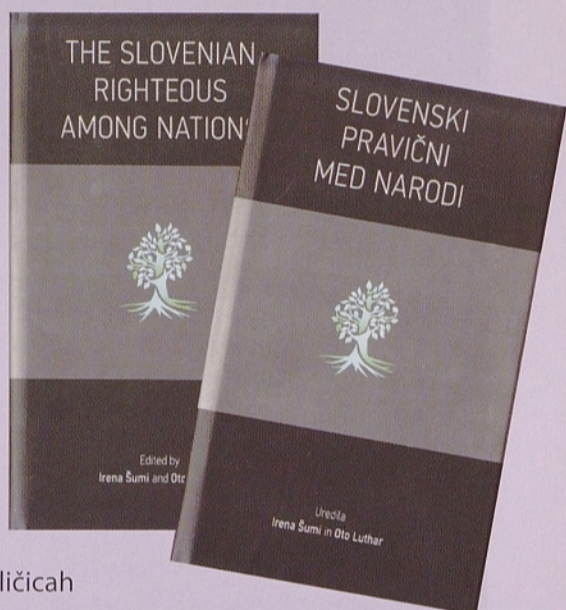
Pred enim letom sta življenjepis in slika Cirila Kotnika prišla tudi v dragoceno publikacijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani Slovenski pravični med narodi. Uredila sta jo antropologinja dr. Irena Šumi in direktor ZRC SAZU dr. Oto Luthar, v Ljubljani pa jo je z letnico 2016 izdala Založba ZRC SAZU.

Naslov »pravičnega med narodi« na podlagi zahtevnega postopka podeljuje Svetovni center za raziskovanje, poučevanje, dokumentiranje in komemoriranje holokavstva Jad Vašem v Jeruzalemu, in sicer ljudem, ki niso Judje, a so zavestno tvegali življenje, da bi rešili preganjanega pripadnika oz. pripadnike judovskega naroda. Odlikovanje sestavljata medalja in utemeljitev, prinaša pa tudi pravico do postavitve spominske plošče v Parku pravičnikov v Jad Vašemu in zasaditve drevesa v parku.

Knjiga na 168 straneh, ki je sočasno izšla tudi v angleškem prevodu (*The Slovenian Righteous among Nations*), je v obeh različicah prosto dostopna tudi na spletni strani Založbe ZRC SAZU.

V prvem delu prinaša življenjepise in okoliščine delovanja 12 Slovencev in z njimi tesno povezanih ljudi, ki so bili že razglašeni za »pravične med narodi« (več jih je živelo v neslovenskih delih Jugoslavije). V drugem delu so zgodbe šestih Slovencev in njihovih pomočnikov, ki uradno (še) ne sodijo med pravične, a si gotovo zaslužijo hvaležen spomin. Med njimi je Ciril Kotnik, čigar življenje in delo je opisal Ivo Jevnikar (Ciril Kotnik, diplomat in človekoljub, str. 98–106; v angleščini: str. 104–113).

Na začetku knjige je Predgovor dolgoletne sodelavke Jad Vašema Miriam Steiner Aviezer, ki je tudi prispevala večji del življenjepisov prvega dela knjige. Sledi uvod obeh urednikov, na koncu knjige pa so objavljeni še razprava Marjana Toša in Irene Šumi Kratka zgodovina holokavsta v Sloveniji (skoraj v celoti sta bili uničeni prekmurska in goriška judovska skupnost; na območju Slovenije je bilo ugotovljenih 558 žrtev holokavsta), Viri in priporočeno branje ter Merila Jad Vašema za imenovanje pravične ali pravičnega med narodi. Poleg že omenjenih so posamezne razdelke knjige napisali Boris Hajdinjak, Renato Podbersič in Jasna Kontler - Salamon.

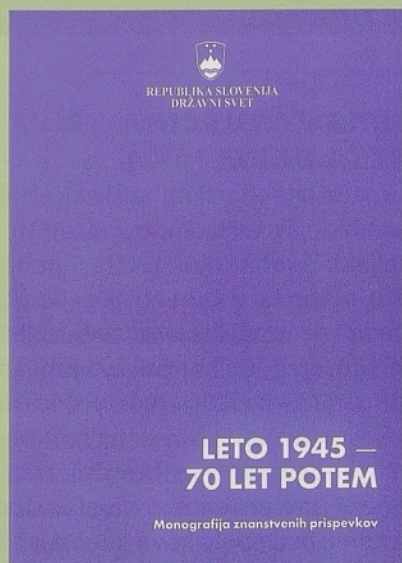

LETO 1945 - 70 LET POTEM

Študijski center za narodno spravo iz Ljubljane je v letu 2015 sam ali z drugimi ustanovami pripravil tri posvete o drugi svetovni vojni, totalitarizma 20. stoletja in posledicah vojne ter totalitarnih režimov: *Vojna in revolucija: Slovenija 1941–1943; Leto 1945 – 70 let potem in Brezpravje »v imenu ljudstva«*.

Skupno je na njih multidisciplinarno sodelovalo 31 referentov in 10 pričevalcev. Večji del tega gradiva je skupno z več uvodnimi prispevki objavljen v zborniku *Leto 1945 – 70 let potem*, Monografija znanstvenih prispevkov, ki ga je uredil Marjan Maučec, avgusta lani pa izdal Državni svet Republike Slovenije v sodelovanju s Študijskim centrom za narodno spravo.

Trst zadeva referat Obveščevalec Jože Golec in pričevanja o njegovi smrti 4. aprila 1945 v tržaški Rižarni, ki ga je napisal Ivo Jevnikar. Gre za izsek iz manj znane zgodbe nekomunističnega protiokupatorskega odpora.

DRUŠTVO SLOVENSkih IZOBRAŽENCEV IZ STAREGA V NOVO LETO

Pesniki Mladike in moški pevski zbor F. Venturini (levo); sestra Klavdija Žerjal (desno)

V ponedeljek, 12. decembra so na pesniškem večeru predstavili lanske štiri pesniške izdaje založbe Mladika. Na srečanju, ki sta ga povezovali urednica Nadia Roncelli in prof. Marija Cenda, so predstavili »Pesmi« Marije Kostnapfel, »Jesenske pesmi« Aleksandra Lutmana, postumno zbirko Jožice Štimac Glavina »Srečno srce je srce polno ljubezni« in zbirko Aleksija Pregarca »Trst in njegove krošnje«. Večer je s pesmijo obogatil moški pevski zbor Fran Venturini od Domja.

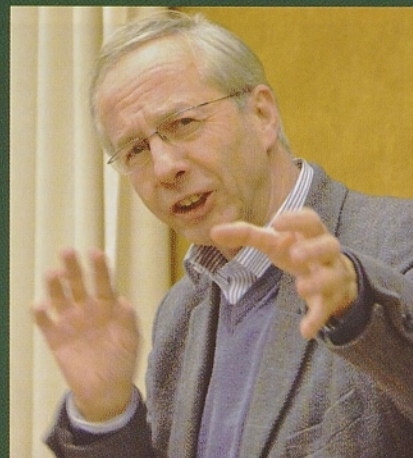
Večer s slovenskimi vinogradniki v Peterlinovi dvorani

POSMRTO PRIZNANJE ZA DR. ANDREJA BAJUKA

Ob 5. obletnici smrti je univerza v Mendози v Argentini podelila svojemu nekdanjemu študentu in nato predavatelju ekonomije, pozneje pa predsedniku slovenske vlade Andreju Bajuku posmrtni častni doktorat (»doctor honoris causa post mortem«). Na slovesnosti 15. decembra so spregovorili Bajukov nekdanji kolega in prijatelj, bivši dekan ekonomske fakultete prof. Juan Antonio Zapata, rektor prof. Daniel Pizzi, dekanja prof. Esther Sanchez in slovenska veleposlanica Jadranka Šturm Kocjan. Diplomo in medaljo je prevzela vdova Katarina Grintal Bajuk, ki se je zahvalila za priznanje, v imenu sorodstva pa je spregovoril še dr. Jure Bajuk.

LITERARNA ZAPUŠČINA DR. TINETA DEBELJAKA

Hčerki enega izmed najvidnejših slovenskih kulturnih delavcev v emigraciji, dr. Tineta Debeljaka (Škofja Loka, 1903 – Buenos Aires, 1989), Meta Vombergar in Jožek Žakelj sta predali očetovo literarno zapuščino Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Dne 18. januarja so na kulturnem večeru v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani spregovorile o njej knjižničarka Helena Janežič, literarna zgodovinarica ddr. Marija Stanonik in Debeljakova vnukinja Mojca Vombergar.

Igralci ansambla SSG na ponedeljkovem srečanju v DSI (levo); p. Edi Kovač o arhitektu Jožetu Plečniku (desno)

V ponedeljek, 9. decembra je bil na vrsti zadnji večer pred božičnimi prazniki z verskim razmišljanjem s. Klavdije Žerjal skupnosti Loyola.

V novem letu, ki ga je DSI začelo 9. januarja, so govorili o problemih vina prosekara. Pogovor je vodil Matjaž Rustja, pri njem pa so sodelovali vinogradniki Andrej Bole, Matej Škerlj in Alessio Štoka.

Božo Rustja in Tomaž Simčič o katoliškem tisku

Na koncu so novemu letu nazdravili s penino Andreja Boleta.

V ponedeljek, 23. januarja so se spomnili arhitekta Jožeta Plečnika, o katerem je govoril p. Edi Kovač. Svojemu predavanju je dal naslov »Plečnikova izpoved vere v njegovi arhitekturi«.

Zadnji ponedeljek v januarju je bil posvečen katoliškemu tisku in mesečniku Mladika. Božo Rustja je predstavil vlogo medijev s posebnim ozirom na slovenski svet. O novi podobi Mladike so spregovorili Metka Šinigoj, Urška Petaros, Lucija Tavčar in glavni urednik Marij Maver. Večer je povezoval Tomaž Simčič.

SLAVIST PROF. SREČKO RENKO

V Ljubljani je 6. maja lani umrl dolgoletni lektor in profesor slovenskega jezika in književnosti v Neaplju in Rimu Srečko Renko. Pokopali so ga na Igu, po rodu pa je bil Primorec, rojen 18. maja 1924 v Nadanjem selu v sedanji občini Pivka. Eden izmed njegovih bratov, inž. Stanislav Renko, je bil v Trstu dolgoletni odgovorni urednik Primorskega dnevnika.

Osnovno šolo je obiskoval na Premu, gimnazijo na Reki, vendar je maturiral na liceju Dante v Trstu leta 1943. Do konca vojne je bil nato partizanski učitelj v domačih krajih. V Ljubljani je leta 1953 diplomiral iz slavistike in romanistike, nato je bil profesor na gimnaziji v Kopru, član kulturnega uredništva Radia Ljubljana, učitelj na Dunaju. Leta 1965 je dobil italijansko štipendijo in v Rimu začel prostovoljno predavati kot asistent slovenski jezik in književnost na univerzi La Sapienza. Leta 1967 je tam postal lektor, leta 1971 poverjeni profesor, leta 1974 pa mu je uspelo doseči stolico za slovenski jezik in književnost. Predaval je do upokojitve leta 1995. Do leta 1986 je bil poleg tega 19 let lektor na Inštitutu za orientalistiko v Neaplju.

Prof. Renko je napisal vrsto razprav in člankov v slovenskem in italijanskem jeziku.

UMRL JE PISATELJ PREDRAG MATVEJEVIČ

Matvejević predavatelj na Dragi 1986

V Zagrebu je 2. februarja po dolgi bolezni preminil hrvaški pisatelj, publicist in univerzitetni profesor Predrag Matvejevič. Materi Hercegovki in očetu Rusu se je rodil 7. oktobra 1932 v Mostarju. Francoski jezik in književnost je študiral v Sarajevu in Zagrebu, doktorat iz primerjalne književnosti pa je dosegel na Sorboni v Parizu leta 1967. Francosko književnost je nato predaval v Zagrebu do leta 1991.

Že po povratku v domovino se je povezal z neortodoksnimi marksisti revije Praxis in z oporečniki doma in v tujini. Leta 1974 so ga izključili iz Zveze komunistov. Ko so propadle njegove sanje o demokratični Jugoslaviji in je na Balkanu tekla kri, se je podal v prostovoljno

izgnanstvo. Predaval je na Sorboni, od leta 1994 srbski in hrvaški jezik ter književnost na Sapienzi v Rimu (dve leti tudi slovenščino, kot je spomnil prof. Miran Košuta, da bi ne ukinili trenutno nezasedene stolice). Leta 1996 je dobil italijansko državljanstvo. Leta 2007 se je preselil v Zagreb.

Bil je član več mednarodnih komisij in organizacij. Preizkusil se je tudi v politiki (za hrvaški parlament je leta 1992 kandidiral na socialdemokratski listi Branka Horvata, za evropski parlament pa leta 1999 za Stranko italijanskih komunistov). Njegova je skovanka "demokratura" za položaj bivših komunističnih še ne povsem demokratičnih držav. V Zagrebu je bil na procesih leta 2005 in 2009 tudi obsojen, češ da je nacionalistične izobražence blatil kot "krščanske talibane".

Matvejević je napisal vrsto knjig v hrvaščini, francoščini in italijanščini. Njegovo najbolj znano delo, Mediteranski breviri iz leta 1987, je bilo prevedeno v 23 jezikov (v slovenščini je izšlo leta 2000, prevedeni sta še njegovi knjigi Drugačne Benetke in Kruh naš). Prejel je tudi vrsto priznanj in odlikovanj v Franciji, Italiji, Sloveniji, Hrvaški in Bosni-Hercegovini.

Predrag Matvejević je bil leta 1986 med predavatelji na Študijskih dnevih Draga 1986.

SAŠA MARTELANC V ITALIJANŠČINI

Skoraj neopazno je pri Mladiki lani izšel prevod v italijanščini izbora 12 črtic tržaškega časnikarja in pisatelja Saše Martelanca iz treh knjig, ki jih je v letih 1984–2005 izdal pri Goriški Mohorjevi družbi. V prevodu Diomire Fabjan Bajc je zagledal luč sveta pod naslovom Il valzer della felicità (Valček sreče). Predgovor je napisala Alice Zen.

Spoštovani in dragi Radijski oder,

to je zares ena sama velika ljubezen z veliko začetnico in to zlasti še, ker potuje v dve smeri: od Vas do poslušalcev in obratno. Torej ne samo ljubite, ste tudi ljubljeni. Ene in druge družijo skupna ljubezen do vrednot, ki se jim ne moremo in nočemo odpovedati, ljubezen do našega jezika in varovanje le tega pred izginotjem in pred vse večjim onesnaževanjem vsake vrste. Znanstvenik in astrofizik Arnold Benz nam zelo lepo razlaga, kako se naše besede nikoli ne izgubijo, kako ostajajo v etru, kako potujejo v galaksije ... Kako lepo, če pomislimo, da so tam še besede profesorja Jožeta Peterlina, gospe Lojzke Lombar, njegove žene, gospe Maje Lapornik, Janeza Prepeluha in vseh, ki ste se oglašali z njimi preko radijskih valov in plemenitili našo mladost. Prenekateri glas bi brez Vas nikoli ne prišel v eter. Hvala Vam za vse in Bog Vas živi!

Bruna Marija Pertot

Tuja gruda

Novela je bila priporočena za objavo na 44. literarnem natečaju revije Mladika

Tina Kompare Campani

Ura je komaj devet zjutraj in že je takšna sopara, da človeku ne pusti dihati. Na peronu se zbira množica, ljudje se razvrščajo v vrste in strumno čakajo na prihod vlaka. Le-ta pridrvi do minute natančno, v njem pa sedi že polno potnikov. Vrata se odpro in temnolasi roj se zlije v njegovo notranjost. Stojim tik pred vhodom, ko v vagonu ni več prostora niti za šivanko. Že se sprijaznim z dejstvom, da bom na soparnem peronu preždelala še nadaljnje četrt ure, nakar me belo orokavičena roka železniškega uslužbenca z iztegnjeno laktjo odločno potisne v notranjost. Na moje presenečenje se jih za mano s pomočjo iste tehnike povzpne še vsaj pol ducata. Medtem ko se še vedno sprašujem, kako jim je uspela ta čarovnija, se vrata brez posebne opozorila zapro ter pri tem skoraj izbijejo iz rok mobilni telefon zamišljenemu moškemu v kotu. Stojimo tesno skupaj, telo ob telesu. Bluza se mi lepi na oznojen hrbet. Hočem se premakniti, a ne gre. Občutek je skrajno neprijeten, kot bi bila paralizirana. Roke imam prekrižane na prsnem košu in si z njimi skušam priboriti prostor pred seboj. Ljudje, ki me obkrožajo, stično prenašajo te njim vsakdanje jutranje muke. Zaprem oči in skušam preusmeriti misli. Na žalost tega nisem tako večča kot moji sotrpini. Sosed mi aktovko tišči tik pod rebra in zmanjkuje mi zraka. V kolikor ne bomo kmalu prispeli, mislim, da bom omedlela.

Vlak se končno ustavi in reka ljudi bruhne na plano. Še dobro, da je to tudi moja izstopna postaja, tako mi ni treba kljubovati toku, ampak se samo prepustim, da me odnese s seboj. Premikamo se v račjem redu, vsak pazi na predhodnika in mu zvesto sledi. Najprej se spustimo nekoliko nižje, nato pa krenemo s tekočimi stopnicami po

podzemlju navzgor. Tukaj lažje zadiham, končno si uspem nekoliko poravnati bluzo in se prepričati, da sem sicer malenkost pomečkana, vendar še vedno v enem kosu. Pozornost preusmerim v poslovneža pred seboj. Čeprav je ravno tako šel skozi jutranjo stiskalnico, niti najmanj ne daje takšnega vtisa, vključno s suknjičem, ki ga nosi vročini navkljub. Skušam hoditi v njegovem zavetrju, ampak mi pot prekrižata šolarki v mornarski uniformi, ki hočeta zaviti v odcep na drugi strani hodnika. Prepletenost podzemlja postaje Shinjuku je neverjetna in moji možgani je še vedno niso uspeli popolnoma doumeti. Številne linije, ki se tu križajo, ustvarjajo zagonetno mrežo rovov globoko v podzemlje. Instinktivno silim navzgor, ne meneč se na to, skozi kateri izhod bom prišla na plano. Moj osnovni cilj je čim prej ugledati sončno svetlobo, problem orientacije bom kasneje, ko bom zunaj, lažje reševala. Sledim mladi ženski v črnem kostimu in z lasmi spetimi v čop. Po svojem izgledu ne izstopa iz množice, vendar moja pozornost pritegne zaradi nenavadne hoje. Njeni gležnji se z vsakim korakom nevarno zamajajo na visokih petah. Že samo ob pogledu nanjo me zaboli in mučno mi je biti priča njenemu trpinčenju. Odločim se, da stopim hitreje, čeprav se mi nikamor ne mudi. Banko, v katero sem namenjena odprejo šele ob desetih, tako kot tudi veleblagovnice in javne ustanove. Dežela vzhajajočega sonca se pozno prebuja.

Na koncu hodnika ugledam mehko svetlobo, ki me prijazno vabi. Čim prej hočem pobegniti od vsiljivih neonk in panjskega brenčanja, ki ga s hojo ustvarja truma molččih. Veselo stopim na plano, a nasmešek se mi v tistem trenutku prilepi na razbeljen pločnik. Joj, kakšna vročina. Počutim se kot vampir na soncu. Dame hitijo

odpirati dežničke, poslikane z imitacijo čipke in cvetlicami. Kljub neprijetnim sončnim žarkom se mi koticiki ustnic rahlo privzdignejo in z glavo odkimam. Neverjetno, še nedolgo sem se v veleblagovnici zgražala pred policami obloženimi z dolgimi rokavicami, žepnimi brisačkami in senčniki, sedaj pa se jim ne bi branila pridružiti v tej paradi iz 19. stoletja. Podaljšam korak, da bi čim prej dosegla senčno zavetje stolpnic. Medtem glavo neprestano obračam skorajda v slogu velikookih nartničarjev in se trudim v zaobjeti panorami zgradb in živopisanih panojev razbrati, kje se nahajam. Moja rešiteljica je kot vedno nenavadna stavba avtomobilskega koncerna, ki ima zaobljeno stekleno površino okrašeno z belimi rombi. Sedaj sem na konju in suvereno odkorakam v smeri banke. Ko se po več križiščih ponovno odločim, da krenem ravno, me začne razjedati dvom. Gotova sem, da moram nekje zaviti desno, ampak kje? Ker mi res ni do igranja skrivalnic, za pomoč vprašam mimoidočega možakarja. Žal ugotovim, da ne govori angleško, ampak iz kretenj se zdi, da me je razumel. Pomigne mi, naj mu sledim. Štartam nekoliko negotovo, ker nisem ravno prepričana, kam sva namenjena. Ali res ve, kam hočem? Sedaj ni več prostora za spraševanje. Možakar si je že pridobil veliko prednost in moram se podvizati, da ga ne izgubim iz vidnega območja. Čudim se njegovi okretnosti, saj bi dala roko v ogenj, da je še malo prej šepal. Z mislimi polnimi vprašanj in negotovosti se tako nekoliko okorno premikam med pešci, ki so mi na poti, dokler se moj vodič nenadoma ne ustavi. Obrne se k meni in obraz se mu razleze v velik nasmešek. S prstom mi že hiti kazati na napis, ki ga sicer ne razumem, a zaščitni znak, ki je poleg, se ujema s tistim na moji bančni kartici. Ne uspem se mu niti dobro zahvaliti, ko že izgine v morju mimoidočih.

Vrata banke so še zaprta, saj sem kljub vsemu nekoliko zgodnja, a pred stavbo že čaka nekaj strank. Tudi sama postojim in se razgledam po ulici. Le-ta je nekoliko odmaknjena od vzporedne glavne prometnice, zato tukaj ni toliko avtomobilov. Izza ovinka se prikaže voziček, kot ga imajo pri nas branjevke, za njim pa suh možiček z ruto zavezano okrog glave. Pred seboj potiska na cizo naložene škatle in pot mu curlja v potokih. Ravno se trudim razbrati, kaj bi v škatlah

lahko bilo, ko me nekdo rahlo pocuka za rokav. Ker sem bila čisto zatopljena v omenjen prizor, nisem opazila zmede, ki je nastala med čakajočimi pred banko. Ženska za mano se ni vedela kam postaviti, saj sem jim sama nezavedno porušila cel sistem čakalne vrste. Sedaj so s parom, ki je prišel nazadnje, ugotavljali, kdo je bil prej in se ravnali v linijo, usmerjeno strogo pravokotno na vrata. Ker stojim nekoliko vstran, mi s prstom pričnejo kazati namišljeno črto na tleh. Vidim, da jih moje ravnanje razburja, zato jim brž ustrezem. Mimoidoči se nam morajo izogibati v širokem loku, saj naša vrsta sega že skoraj do cestišča. Zanima me, ali bo njihov rigidni sistem vztrajal tudi, ko bo presegel kritično mejo robnika, a tega žal ne izvem, saj se točno ob desetih odprejo drsna vrata in množica se vsuje v predverje, ne meneč se na prejšnji s trudom vzdrževani vrstni red. V notranjosti lahko skozi steklena vrata že vidimo uslužbenke v poslovnih oblekah, kako zvesto kimajo vodji, medtem ko jim, predvidevam, podaja navodila. Iz izkušenj vem, da bo kmalu sledil meni najbolj zabaven del tega rituala. Po končanem govoru se vsak posameznik večkrat globoko prikloni sodelavcem. Nato se pred vhod vsi postavijo v špalir in se nam veselega obraza priklanjajo ter nas pozdravljajo. Kot bi nevidna roka zamahnila s čarobno paličko, se v trenutku, ko zadnja stranka vstopi, razpršijo na svoja delovna mesta ter se hipoma s presenetljivo zbranstvo resno lotijo dela. Skoraj istočasno tudi sama pristanem na realna tla, saj sem pred dilemo, v katero vrsto naj se postavim. Iz zagate me reši mlada uslužbenka, ki nekoliko zaostaja za svojimi sodelavci. Pospremi me do mizice, na kateri je več kupčkov papirja rumene, rožnate, zelene in bele barve. Zame izbere bel obrazec in priznam, nekoliko sem razočarana, da moram kljub vsej pisani izbiri, dobiti ravno najbolj navaden papir. Pokaže mi še okence, kam naj izpolnjen obrazec nesem, potem pa me pusti samo s pisalom v roki.

Žal sem obrazec na začetku površno sodila in ga neupravičeno označila za dolgočasnega. Če bi bila bolj pozorna na vsebino, bi lahko takoj predvidla, kakšne Tantalove muke me čakajo. Besedilo na papirju je napisano v meni popolnoma nepoznani japonski pisavi oziroma pisavah. Imena hiragana, katakana, kanji zvenijo sicer zelo vabljivo, a obvladati te pisave je precejšen

zalogaj. Sama sem že po enem tednu nad učenjem dvignila roke ter se zatekla k potuhi sodobne tehnologije. "Naj vsaj enkrat moj pametni telefon upraviči svoj pridevnik," sem si rekla. Ravno iz te odločitve je vzniknilo kasneje moje vse pogostejše hudovanje nad njim na javnih mestih in tako se zunanjemu opazovalcu gotovo zdi pametnejši od mene. Ne nazadnje še stara slovenska modrost pravi: "Znanje molči, neznanje kriči." Ko smo ravno pri modrostih, pravijo tudi, da hudič v sili tudi muhe žre. Torej, ne bo šlo drugače, kot da ponovno pogoltnem ves svoj ponos in nejevoljo ter se z veliko mero potrpljenja lotim razbirati nelogične besede, ki mi jih ponuja prevajalnik. Seveda me že pri prvem vnosu ne razočara. Verjetno so še Pitijine blodnje v Delfih bile bolj smiselno povezane. Ravno sem se uspela nekoliko ohladiti v klimatizirani notranjosti banke, pa se mi temperatura prične zopet dvigovati. Tokrat njen vir ni zunanji, temveč notranji. Čutim, kako postajam zaripla v obraz. Zaradi lastnega občutka nemoči postajam besna, jezim se na svoje neznanje, lenobo, pa na birokracijo ter ne nazadnje sploh na to, da sem rinila v to tujo deželo, kjer za vsako malenkost porabim toliko časa in energije. Ko se ne morem spomniti več nobenega možnega krivca, se mi solze začnejo nabirati v očesih kotičkih. Šele sedaj se streznim in vajeti končno prevzame racionalni um. "Punca," si rečem, "no, pomisli malo, kaj bi te tukaj lahko spraševali? Najbrž ne, kako se počutiš." Počasi skušam razporediti svoje podatke v okenca po lastni presoji. Seveda mi prevajalnik pomaga, a se nanj ne opiram več slepo. Po prvih zapisanih besedah se počutim občutno bolje. Čeprav mi še vedno ni čisto jasno, kaj od mene zahtevajo, vztrajam s pisanjem. Na plano privlečem bančno knjižico, kjer so rubrike ravno tako v pismenkah in jih primerjam s tistimi na obrazcu. Ko se mi list papirja zdi zadovoljivo izpolnjen, se odpravim proti okencu, ki mi ga je prej pokazala bančna uslužbenka. Med čakanjem, da se na zaslonu prikaže moja številka, si čas krajšam z opazovanjem ostalih strank. S pogledom preletim prostor in iščem ljudi, s katerimi sem se pred banko zapletla v pripetljaj s čakalno vrsto. Žal ne najdem ne ženske niti tistega para. Spoznanje, da so po vsej verjetnosti že davno zaključili s svojimi opravki, me nekoli-

ko potre. Počutim se še bolj tuje. Pozornost raje usmerim v ponovno prebiranje obrazca, čeprav vem, da je to moje početje brez pravega pomena.

Ko podam obrazec uslužbenki za pultom, mi srce razbija kot šolarki pred razglasitvijo rezultatov testa. Bom pozitivno ocenjena ali me čaka popravni izpit? Ženska srednjih let z resnim pogledom motri enkrat dokumente, nato zopet mojo pisarijo. S svojim brezizraznim obrazom zgolj povečuje mojo napetost. Končno odpre predalnik in iz njega vzame še en, popolnoma enak prazen obrazec. V tistem trenutku bi verjetno pustila vse in odšla, če ne bi še pravi čas opazila zadrege na njenem obrazu. S preprosto angleščino mi razloži, da sem pri vnosu zamenjala rubriki imena in priimka med seboj, zato me prosi, naj obrazec ponovno izpolnim. V kakšnih drugih okoliščinah bi mogoče poskusila se izmazati zgolj z vnosom popravka, ampak si tokrat tega niti nisem upala predlagati. Da še enkrat vse prepišem je pa po vsem tem res še najmanjši problem. Medtem že hiti dalje urejati dokumente za mojo vlogo, jaz pa ponovno izpolnim obrazec, tokrat skoraj z levo roko. Sedaj, ko je z napisanim tudi ona zadovoljna, izvlečem iz etuija okrogel žig s pismenkami, ki naj bi predstavljale moj podpis. Potapkam ga po rdeči blazinici na pultu in ga pazljivo odtisnem znotraj natisnjene kroga na dnu strani. Vidno si oddahnem, saj je očitno, da sva z izpolnjevanjem zaključili. Vse papirje za mojo vlogo skrbno vložim v plastično mapo, meni pa izroči listek, s katerim lahko čez tri dni pridem iskat zahtevano potrdilo o bančnem stanju. Čez tri dni... naivno sem pričakovala, da mi ga lahko kar takoj natisne. Očitno me hočejo naučiti prave japonske potrpežljivosti. S sladko-kislim nasmeškom odzdravim gospe za pultom, ki se mi smeji in priklanja. Na poti proti izhodu čutim pogled na svojem hrbtu, zato se nagnosko obrnem in ugotovim, da se bančna uslužbenka še vedno priklanja. V zadregi par krat pokimam z glavo in še hitreje stopim k izhodu. Obsojam se, ker sem se zopet spozabila oditi ritensko in sem verjetno v očeh domačinov izpadla zelo nevljudno. Kot da nimam dovolj birokratskih problemov, se pričnem obremenjevati še s kulturnimi razlikami.

Na cesto stopim z nekoliko mešanimi občutki. Ponosna sem, da mi je uspelo oddati vlogo

na banki, hkrati pa me je celoten proces precej izčrpal. Na poti proti postaji zagledam lokal, kjer strežejo ramen juho. Preden sem prišla na Japonsko, sem to tradicionalno jed spoznala po zaslugi filma ameriško-japonske koprodukcije. Dekle, ki se tako kot jaz v tej deželi sooča s številnimi začetnimi ovirami, najde svojo uteho v juhi. Mislim, da bo zdaj pravi čas, da jo še sama preizkusim. Z zgodnjim kosilom se bom izognila kasnejši gneči in si nabrala moči za pot v službo. Pred vhodom v restavracijo me pričaka avtomat, ki se pa na moje presenečenje nekoliko razlikuje od običajnih. Navadno iz pisanega nabora sličic izberem na videz najbolj slastno jed. Ti slikani meniji so zame edina stvar, na katero se popolnoma zanesem. Lahko sem namreč gotova, da bo servirana jed do potankosti enaka podobi, ki jo ponujajo. Žal za okus ni garancije in napačno ocenjena sestava krožnika ni redke pripetljaj, ampak na napakah se učimo. Že večkrat se mi je pripetilo, da so se navidezne olive spremenile v črne fižole, za podobo meni ljubih njokov pa so se skrivale majhne kolerabice. No, tokrat nimam nobene izbire, vstavim kovance in pritisnem edini gumb, ki je na voljo.

Ob vstopu v lokal se znajdem v podolgovatem prostoru s stolčki vzdolž stene, ki služi kot čakalnica. Tu sedi že mladenič s telefonom v roki in aktovko prislonjeno ob stol. Tudi mene posedejo in mi v roke potisnejo podlago s pisalom in, na mojo grozo, pripetim vprašalnikom. Počutim se, kot da bi se norce brili iz mene. Še na tako nedolžne kraje kot je ta mi sledijo s temi papirji. Ali je kje skrita kamera? Nezaupljivo premerim prostor in za trenutek sum pade na tablo z rdečimi in zelenimi lučkami na steni, ki pa se izkaže za razpored prostih mest v restavraciji. Odločim se pohiteti z izpolnjevanjem, da bi čim prej prišla do svojega kosila. No, vsaj vprašanja so tukaj prevedena v angleščino, ampak vseeno, kaj naj odgovorim na to: "Koliko kuhane rezance želite? Kakšen tip rezancev želite? Koliko rezin slanine?" Niti približno ne vem, kakšna sploh je ramen juha, pa me sprašujejo o takšnih podrobnostih. Nejevoljno, večji del kar na slepo, obkljukam kvadratke, samo da se rešim neprijetne naloge. Prijazna natakara me pospremi v majhno celico s črnimi stenami ter s stolčkom in pultom, za nameček pa za mano zagrne zaveso. Poču-

tim se ujeto. Ko se čez hip odpro majhna drsna vrata v steni, se kar nekoliko zdrznem. Skozenj pokuka razkuštrana črna griva, ki jo spremljajo zvoki meni nekoliko znanih, a še vedno nerazumljivih besed, nato pa blede roke potisnejo na pult predme kadečo se črno skledo z rdečim robom. Res nenavadna postrežba. Juhica mamljivo zadiši in njena aroma me nežno poboža. V trenutku pozabim na vse prejšnje tegobe in se ji popolnoma posvetim. "Mogoče pa je res nekaj čarobnega na njej," pomislim. Ko se spopadam z rezanci, ki se vlečejo kot jara kača, sem hvaležna, da sem v prostoru sama. Moje večšine rokovanja s palčkami niso kdo ve kaj, za povrh pa mi pri tem rezanci ne gredo na roko. Res ne bi rada, da bi kdo bil priča temu prizoru.

Zadovoljna zapustim restavracijo in se nekoliko lažjega srca podam na pot. Na postaji podzemne železnice vlada umirjeno vzdušje. Prostor se od jutranje slike tako zelo razlikuje, da je skoraj neprepoznaven. Tudi vagon je bolj ko ne prazen. Tokrat med vožnjo lahko uživam zleknjena v udoben oblazinjen sedež. Tiho podoživljam dogodke današnjega dne in se prepustim toku misli. Nehote se znajdem pri vzporejanju življenja tukaj z mojim prejšnjim v domovini. Nadvse pogrešam domačnost, ki me na rodni grudi spremlja vsak korak, a se je pred odhodom v tujino nisem niti zavedala. Polasti se me domotožje in čutim potrebo, da bi z nekom spregovorila v materinem jeziku. "Zvečer bom poklicala domov," se potolažim in misli preusmerim na obveznosti, ki me čakajo. Dan se je že prevesil v popoldan, jaz pa zaradi opravka v banki še vedno nisem na delovnem mestu. V službi me čaka cela gora dela in nadoknaditi bom morala izostanek. Pripravim se na obtožujoče poglede sodelavcev, ki mi bodo ob prihodu brez besed očitali pozen prihod in na goro sporočil v elektronskem predalu, s katerimi me je zasul šef, pa čeprav sem se mu predhodno že opravičila. Obeta se mi še dolg dan. Skozi okno že vidim mrežo, ki se kot zelena goba dviga nad mestnim vadiščem golfa. Vsak čas bom morala izstopiti, zato počasi vstanem in pristopim k vratom. Še zadnjič pogledam po praznem vagonu, ki me je ujel v svoje kremplje melanholije. Spopadanje s praznim vlakom je včasih še težavnejše od jutranje gneče. ■

Zanikani nasmeh

Pesem je bila priporočena za objavo na 44. literarnem natečaju revije Mladika

Metka Kacin Beltrame

Sivo vreme.
Svinčeni in težki
oblaki nad
»mestom v zalivu«
se zgrinjajo.
Kot škafi
vode prepolni
na ukaz nestrpno
vsi čakajo,
naj se vendar
prevrnejo,
da končno osvežijo
to zemljico našo
presuho.
Burja neizprosna
kot orkester bobneči
listom odpadlim
ritem skandira,
da poslednji balet
si zaplešejo.
Vsa nemirna in nestrpna
jesen zimo vabi,
naj ji končno nasledi.

Na stopnici
pred mestno gredico
Hasmur zamišljeno
sedi in poseda.
Temna polt,
temno nebo,
temne misli,
ki razočarane jih
narekuje, povečuje
in ki se jih
prah pozabe
dotaknil nikoli ne bo.
Nova stran
se mu v knjigi
življenja
odpira.

Razpet med preteklostjo
in novo realnostjo
odgovora ne najde
vsem tem vprašanjem,
tolikim neznankam,
vsem tem novostim.
V osamljenosti
brezmejni
so mu tolažljiva popotnica,
družba ljubezniva
le dobrohotne besede,
ki so mu jih
ob slovesu – doma
podarjali vsi;
Masrur,
najdražji starejši brat:
»Naj te domotožje ne tare,
povezani mi bomo ostali,
saj isto gledamo luno,
iste zvezde nam svetijo,
isto sonce nam še nadalje
bo grelo srce.
En sam namen imaš,
edini cilj:
na boljše greš.
Z mirnim srcem
stopi na tuje,
civilizacija tam domuje,
odloča,
za vsakogar poskrbi.
Vse bo lepše in lažje
in enostavno:
zadihal boš.

Civilizacija te bo sprejela
 pod varno svoje okrilje,
 sprejel te bo
 novi svet,
 ljubeznivo te bo objel.«
 A vendar!
 Mrki obrazi,
 rezki odgovori,
 srepi pogledi,
 vse to ga obdaja;
 polemični pristop,
 zanikan nasmeh:
 prenasičeno s tem
 je ozračje.
 Mar je to civilizacija?
 In že ujame
 trpki komentar:
 »Glej ga, prišleka,
 res dobro
 se mu godi.
 Na stopnico
 prilepljen,
 s svojo kramo
 bakterij prepolno
 še okužil nas bo.
 Le kdo vas je klical,
 le kdo vašo kramo
 pogrešal bo,
 ko končno boste odšli.«

Res dobrodošlica svojevrstna.
 In tam, na smetnjaku,
 mar galeb ne stoji?
 Razgleduje se
 in pričakuje,
 da kruha, hrane
 in drugih dobrot
 mu namečejo.
 Neverjetno!
 Je to mar civilizacija?
 Zaprepaščeni Hasmur
 potrto
 strmi in strmi.

Ničesar sličnega
 v arhivu svojega
 spomina
 ne najde.
 Prebudi
 in strese ga
 nenadno kričanje, prerivanje,
 tekanje in trušč.
 Le kaj se dogaja?
 Proti nebu pogleda
 in razneži se mu obraz.
 Neverjetno!
 Dežuje!
 Kot srebrni cekini
 z neba
 kaplje velike
 padajo.
 Kot niti srebrne
 z visokega
 prav do njega
 se spuščajo.

Še vidi jo,
 sestrico Parvin,
 kako ob odhodu
 mu zaplesala je in zaželela,
 da ne bi ta dar dragoceni,
 ki samo nebo ga poklanja,
 mu nikoli ne zmanjkal.
 Res čudno!
 Tu pa ljudje bežijo
 pred njim.

In prav trmasto
 je v domače naselje
 zagledan.
 Iz globin svoje modrosti
 tam
 stari poglavar
 zajemal je:
 »Tam bodi, tam ostani,
 kamor te Veliki duh
 privedel je.
 Prednikom se priporočaj,
 starim zaupaj
 in ogenj čuvaj
 pazljivo,
 z naravo živi,
 hrane spoštuj
 vsak grizljaj
 in mir te bo obdajal.
 Razdajal boš mir –
 živel boš v miru.
 O civilizaciji pa
 niti besedice ...

Zgodba na kose (4)

Leda Dobrinja

Mestni otroci

Odločitev je bila seveda napačna in svojo trmasto neomajnost sem plačevala eno celo in še celo vrsto let, ki so sledila.

V popolni samoti in molku. A to je že spet ena druga zgodba. Kar je pomembno tule, je, da se je barka življenja po dobrem letu obrnila spet proti iskanju znanja. In življenje je matematika. Je točno do tisočinke enot, ki ga sestavljajo. Če je prej kak primanjkljaj, je potem težnja po zapolnitvi le-tega večja. Energija je silnejša. In res so bile sile, ki so me vlekli v svet, po znanje, silovite. In kmalu po začetku srednje šole se mi je zdelo prav, da se tudi jaz vključim v kako dejavnost. Očetu to ni bilo niti malo prav. Nejevolja in neodobravanje pa niso mogli preprečiti vse večjega klica sveta. Nekaj čisto slučajnega in odločujočega za našo družino pa se je zgodilo v drugem razredu srednje ekonomske šole.

Jaz sem bila v razredu z mestnimi otroki. Ena paralelka so bili mestni dijaki, druga so bili pri-mestni, to je z naših hribov in tretja so bili dijaki iz bolj oddaljenih krajev – Brkini, Bistrica, Kras. Moja sestra je dve leti pred menoj hodila prav v tak razred. Jaz pa – saj sem vam rekla, da sem vedno nek primerek zase – sem padla med same mestne otroke. V sreči in nesreči. V sreči zato, ker sem preko sošolcev lovila nove vetrove širšega prostora. In nesreči zato, ker nisem nikoli uspela premostiti prepadov moje kulture in moje vzgoje.

Kot rečeno, s šolo ni bilo problemov. Zamudila sem najprej en cel semester, ki sem ga preživela v dvoletni administrativni šoli takoj po prekinitvi moje frizerske kariere. Morala sem na hitro nadoknaditi še štiri leta angleščine iz osnovne šole, pa še štiri leta italijanskega jezika,

pa zadnji dve leti matematike – vse drugo pa je bilo ko iz puške. Ena, dva, tri – pa smo. Bolj je bilo problem podajanje, poučevanje nekaterih profesorjev, to je bilo malo težje. A kot rečeno, glad je bil velik, motivacija tudi in vse je šlo z veseljem in dobro voljo.

In v drugem letniku se v našem razredu zgodi še nekaj. Naenkrat ene izmed sošolk ni več v šolo. Bila je najlepše dekle, v blond pobarvanih dolgih las in z maksimi plaščem. Bila je zelo zelo lepa in imela je fanta. Nekam tiha in v svojem svetu. Nekateri sošolci iz mesta so jo poznali še iz osnovne šole in na splošno jim ni bila tuja. Za mene pa je bila zares nekaj posebnega in nikoli nisva govorili. Nekega dne pa zvemo, da je ni, ker je noseča. Ostala je doma in razredne izpite bo delala na koncu šolskega leta. Nekako je ostalo v zraku, da ji pomagamo z gradivom.

In ko smo šli naprej in smo jemali snov, ogromno snovi iz knjigovodstva, stenografije in teh stvari, mi je postalo jasno, da tega ne bo zmogla sama. Ne vem, kako je bilo, mogoče je bila moja reakcija instinktivna. Vedno sem zares rada pomagala. In nekega dne se znajdem pri sošolki doma in učenje gre hitro, ko po maslu.

In očitno smo že proti koncu leta, ker se naenkrat zavem, da so počitnice in da sem jaz pri sošolki vrsto dni, ali teden ali mesec. Ne vem. V spominu imam le, da hodim od doma sošolke proti Žusterni, na kopališče. To je bilo nekaj tako naravnega, tako pravnega in za vse dobro, da nisem pomislila na mojega očeta. Na kmetijo in delo vse do trenutka, ko zagledam njegove užaljene in kot žrtvenega jagnjeta trpeče poglede. Zagrešila sem zares hude družinske zadeve. V družini smo delali vsi in poletje, začetni del poletja, je bil delovni pekel.

Mamina zaposlitev

In ne vem, kako bi se zadeva končala. Pogledi, neodobravanje, očitki očeta so mi prišli do živega, čeprav ponavadi niso odtehtali moje želje po življenju. Tisti dan, tisto nedeljo, ko me je sošolkin oče pripeljal domov gor na hrib, pa se je zgodilo za družino nekaj velikega. Zrak, ozračje ob prihodu je bilo težko, polno zamere. Bilo je nepravilno. Malo se je vzdušje maskiralo ob prisotnosti tujih ljudi in ob vljudnostnih korakih. In tako je prišlo tudi do izmenjave besed. Kako gre, kdo je kaj in te zadeve. Naši povejo svoje in jim pokažejo tudi naš vrt ob hiši. Spomnim se tega obiska vrta, kajti tam se je zgodilo nekaj, kar je spremenilo usodo moje družine. Padla je beseda o zaposlitvi staršev v tovarni.

Pri malo trdem, za moje starše napornem pogovoru se je izkazalo, da ima sošolkin oče pomembno mesto v eni izmed koprskih tovarn in da lahko pomaga staršem pri zaposlitvi. Najprej je padlo vprašanje za očetovo za-

poslitev. A v tistem trenutku moških niso zaposlovali. Bila pa so prosta mesta – za ženske. Moja mama je tedaj imela okoli štirideset let in po vseh pravilih za zaposlitev precej v letih. A hvaležnost sošolkinih staršev – sošolka je seveda uspešno opravila vse izpite – je bila velika. In reci enkrat – mama je dobila delo.

Šele kasneje smo vsi dojeli, kaka velika sprememba je bila to za našo družino. Mama je bila srečna, da se je rešila jarma dela na zemlji. Postala je ekonomsko in časovno bolj samostojna. Prišel je v hišo dodaten zaslužek. Kmalu za tem se je uspešno zaposlil tudi oče in družina ni bila več

odvisna od kmetijstva. Čeprav je delo ostalo kot kletev nad družino.

Takih odhodov, kot je ta k sošolki, je bilo kasneje veliko. Pri vseh je bilo zelo narobe in do danes mi ni nič oproščeno. Bilo je veliko zagledanosti v star način življenja in gospodarjenja. Bilo je veliko tihe zamere, neizpolnjenih pričakovanj, ki bi bila preko otrok nemara – če bi bil otrok po želji staršev – lažje dosegljiva. Nikoli ni bilo pohvale, nikoli veselja za dosežke. Le enkrat, prav pred kratkim mi mama

reče: »Ja, to si pa res naredila. Za to pa se moram zares zahvaliti tebi. Da sem jaz dobila službo in se je moje življenje spremenilo.«

To mi je rekla in bilo je presenečenje. Zavem se, da je to edini krat in edino zave-stno veselje, ki se mi je vrnilo. Na obrazu očeta pa še dalje izraz žrtve. Sicer pa vse v redu. Le še to, da je tudi ta za-sluga, ta slučajni stranski pro-dukt mojega bega v življenje, prišel zaradi naveze. Zveze in poznanstva, saj veste, o tem, o čemer teče beseda v ta veliki Zgodbi. Zgodbi o naši sku-pnosti in njenih križiščih.

znanj, trdnosti in vere. O iz-gubi prostora in dokončnem brisanju prisotnosti istrjan-skih slovenskih staroselcev.

Vse sorte piše notri. Slabo, dobro, hvali in fiksa brez primere. Gre gor do Ljubljane in čez, po vsem svetu. Pridejo ven ljudje, ki jih ne poznamo ali tisti, ki smo jih pozabili. Še vedno se imenuje Kopasti otok in jeziki v morje. Vedno znova nedokončana, neizpi-sana zgodba našega ljudstva, Istre. Znova, znova. In je tudi Zgodba, ki kliče bralca. Pridi, pridi z nami, stopi na plano. Protestiraj, odgovori, dodaj, zahtevaj, hvali. Odigraj svojo

vlogo! Živi! A če boš bralec zadovoljen, če bo zgodbica o Zgodbi koga ogovorila, če bo rado-veden, le na dan z besedo, vprašaj. Tudi to bo v veliko pomoč, veliko vzpodbudo pri rojevanju novega dela.

(konec)

Uspehi po zvezah

Tole, zaposlitev preko sošolkinega očeta, moja kolonija, prve objave – uspeh, življenje po zvezah jim pravimo v ta veliki Zgodbi - to je pa me-sto, kjer se naša pripoved spet vključi v ta širšo Zgodbo. Zgodbo o moji kulturi, političnem sistemu, kleščah, ki stiskajo narod tam z nekega skritega kota. Zgodbo o mojem ljudstvu. O Istri in usodi Slovencev. Skozi moje oči in prigode dekleta, ki se poda iz 'večne kulture' – niti ne tiste srednjega veka – v atomsko dobo svetovnega razkroja. Nova znanja, nove teorije, nove duhovne šole. Opuščanje starih vrednot, ki jim lahko sledimo preko sprememb v domačem besedišču in v slovenskem knjižnem jeziku. Raz-kroju naše gospodarske osnove. Starih

In kot resnična, jedka bridkost, včasih ne želi biti slišana, se tudi ta še vedno kuha, melje in ne najde vira na svetlo dneva. In v tem času, ko iščem, kako naprej in komu naj povem, kar nastaja, najdem na spletni strani elektronske literarne revije Locutio tudi nekaj razpisov. Najprej za 'haiku' pesmi, potem za najboljšo samozaložniško delo, pa delavnica za seniorje in te zadeve. To, kar me posebej pritegne, je razpis Mladike. Razpis za poezijo in kratko črtico ali zgodbo. In otroški del moje Zgodbe mogoče ogovori bralce Mladike, si mislim. Zberem torej dele, ki rišejo mladost na istrjanskih hribih in jih nekako pripnem skupaj. Takole. Kot najbolje morem in znam, tehnologija nas danes res razvaja brez primere.

Juglans regia

Bruna Marija Pertot

Gostosevci so spet tu: lepi, svetli, zanimivi. So tu, hvala Bogu. In mi tudi. Oni tam gor, nad nami, mi tu spodaj, pod njimi, če gledamo iz naše male, omejene, zemске perspektive. Postavili so se na svoje običajno mesto kakor vedno, tja gor, nad Grižo, nad Napoleonsko cesto, tisto, ki bi si že zaradi svoje visoke lege in nič manj visoke poezije temnih borovcev in umetniško rezljanih skal zaslužila lepše ime. Recimo Cesta borovih vonjav ali Cesta špargljevih višav.

Zdaj se bomo opazovali: oni nas in mi nje. Vsako noč se bomo ozirali tja gor, čeprav bo naša velika ljubezen še vedno elegantni, presvetli Orion s svojim zlatim pasom. On se bo vsak večer pomikal od Trstenika do portiča, dokler ne bo enkrat po polnoči zdrknil proti jugu, vedno niže in niže, dokler ne bo poljubil zvonika blažene Matere božje v Strunjanu in nato potonil. In tako vsako noč, vsako noč, vsako noč. Tudi ko se bo nebo zastrlo z meglicami in oblaki, pogosto samo zato, da bi si oddahnilo od našega početja tu spodaj, da bi ne videlo, no, saj dobro vemo, kaj bi bilo dobro izbrisati in zatemniti. In tako ves ta zimski čas, ves sveti čas okrog Božiča in čas, ko smo prepričani, da smo stopili v novo leto, ki si ga spet in spet sproti izmišljujemo, ker si drugače ne bi mogli urediti našega početja in preživetja. Mi pa vedno naprej, naprej, po isti neotipljivi poti okoli sonca kakor že tolikokrat. Koliko že? Toliko. Prav zares veliko. V resnici ne vemo, koliko. Vemo samo, da potujemo s hitrostjo več kot 30 km, približno, na sekundo in da se nam od tega niti ne vrti v glavi. Veliko sta nam o tem povedala znana in čudovita gospoda, Kopernik in Kepler, ki sta nas dokončno z zapletenimi matematičnimi umotvori neizpod-

bitno prepričala, da nismo več središče vsega. Ah, pa zakaj nam ne bi zamolčala te, za nekatere tako zelo nesimpatične, bridke resnice? Tako nesimpatične, da se premnogi še vedno krčevito oklepajo svojih preživetih prepričanj in ravnajo tako, kot da bi bili vsekakor, kljub razodeti resnici, še vedno in za vsako ceno središče nečesa. Kaj če sta se učena gospoda v svojih računih le zmotila? Se nista ne, se nista, brez skrbi, da ne. A to, da nismo več to važno središče vsega, me niti za milimeter ne premakne ne naprej in ne nazaj, ne navzgor in ne navzdol. Sem natanko tam, kamor sem bila postavljena, ne da bi me kdo vprašal, ali mi je prav. Zdi se mi celo imenitno, slovesno, enkratno. Povsem mirno poslušam, opazujem, občudujem, potujem, vem, kdo je "moj pastir, nič mi ne manjka." Prepuščam se silam, ki nosijo mene, nas, naše strehe, naša mesta, naše uničevanje in zopetno ustvarjanje, naše prihajanje in odhajanje, naše upanje in pričakovanje, vse v nedopovedljivi lepoti, smiselni in matematično načrtovani igri galaksij in svetov, po elipsi naše zlate, od velike zvezde obsijane krogle, kakor da nič ni, kakor da je samo po sebi umevno, da se z vsem, kar nas obdaja, vrtimo tudi mi in premnogi ne vedo ne zakaj, ne kod, ne kam. Vem: nič dokončno hudega se mi ne more zgoditi na tej poti, noben meteorit me ne more uničiti, noben potres, nobena vojna. Nobena žalost. Vem, da bom v najbolj odločilnem in končnem preobratu pljusknila naravnost v naročje Tistega, ki si je vse to izmislil. Kako bo potem? Potem bo ena sama pesem, ena sama ljubezen, brez pikice, brez madeža, ki bi kazil to neskončno harmonijo.

In jaz? O tem ni dvoma. Jaz bom zagotovo zopet jaz, prav jaz in ti prav ti, oba zgrajena po

fotokopiji originala, shranjenega v arhivu večne ljubezni, kvečjemu s kakšnimi popravki, kakor so na primer tisti, s pomočjo katerih umetnik z odtenki barve in svetlobe poskrbi, da je njegova umetnina popolna. Najiminitnejše od vsega pa bo zagotovo to, da bo čas takrat izginil, bo povsem pozabljen. Čas, torej, tisti, ki je vedno vsega kriv, da nam mladost in življenje bežita iz rok, še preden se začeta, tisti, ki nas načenja z rjo vsake vrste, tisti, ki naredi, da nikoli ne utegnemo uresničiti vsega, o čemer sanjamo tu spodaj.

Gostosevci pa vedno tam gor, prav nad Grižo, še dobro, da ne popadajo dol z neba. In tam, prav spodaj, še vedno nekaj po naše govoreče zemlje, s prelepimi vinogradi in vzornimi oljčnimi nasadi, ki gledajo na Istro, na nekdanj naš zaliv, in na zahodu Zdobu, izliv Soče in belo obarvane Julijce.

In, glej, prav tam, kjer se neha jo obdelane površine in se hriba oklepajo najstarejši zaselki, orjaški oreh, *Juglans regia*, s krošnjo, ki ji ni enake, in s koreninami, ki ne gredo le v globino, ampak se lepo vidne in mogočne oklepajo tal daleč naokoli. "Od kdaj pa je?" vprašaš. "Od vedno," se bo glasil odgovor. Velja, namreč, da oreh nikoli ne umre, niti tedaj ne, ko ga nekdo poseka.

Oreh je mogočno bitje. Po meritvah poznavalcev naj bi rasel do tridesetih metrov višine. Ponaša se s prav tako mogočno krošnjo. Zato je njegova senca v poletni pripeki prava poživljajoča oaza za človeka in žival, ne le, ker je senca nepredirna, ampak ker se zrak v tisti krošnji venomer pretaka, nikoli ne miruje in ustvarja nekakšen dobrodejen prepih. Zato ga stari, prastari prastric nikoli ni

maral imeti pri hiši. Ni maral, da bi mu senca tiste orjaške krošnje kazila vinograd, ki je bil njegova velika ljubezen. Vsakič, ko mu je žena, "prapateta" Vanka vsadila mlad orehec na njivo, se je ta v nekaj dneh naglo posušil, vzelo ga je kar čez noč. Ona pa se ni vdala in je še naprej sadila in orehi so umirali drug za drugim.

"Ni za to podnebje, ne gre ti v glavo. Trma trmasta, nehaj že s temi orehi!" je tulil.

"Zakaj jih pa imajo Cjaki? Mar je sto metrov višje podnebje kaj drugačno?" je bila Vanka razdražena in

sama zase brundala, da tudi ona sama ni bila za to podnebje. Zelo si je želela imeti oreh pri hiši. Zaradi orehov samih, zaradi kuhanih štrukljev in orehove potice, predvsem pa zaradi orehovca, za katerega je imela prav poseben, od starih menihov podarjen recept, ki je narekoval poleg nageljnovih žbic in limonine lupine tudi vrtnico, obvezno rdečo in dišečo, seveda, saj lepe so vse, dišeče pa ne. In žganje je moralo biti iz domačih grozdnih tropin. Slivovo žganje absolutno neprijetno, pokvari vse.

In tako je Vanka iz leta v leto romala v hrib po orehe, kjer so bili voljni jih dati po zmerni ceni ali celo v zameno za ribe, klapavice ali za škafič soljenih sardonov. Enkrat je šla spomladi, po tiste zelene, orehe namreč, in drugič jeseni, po tiste zrele, tiste, ki dajejo moč in zdravje, ko pritisne mraz in se v umivalniku ob spalnici dela led. Takrat je bilo treba delati, da si se ogrel, treba je bilo tudi imeti v shrambi zeliščnik iz domačih trav in nekoliko milejši, kot rečeno, orehovec.

Primerilo pa se je, da je Vanka, potem ko je vsadila tja, prav na konec njive, nič koliko drevesc, ki se niso in niso hotela prijeti, opazila Franca, kako je v jutranjem mraku zalival mlado rastlinico. Nič ni zavpila, nič ni rekla. Tudi kasneje ne. Tiho je zlezla v postejo in se potuhnila. Ko je sredi jutra stopila tja po solato, je povonjala ščepec zemlje ob orehu: petrolej in ne malo. Tudi tokrat ni zinila besedice in tudi jezna ni bila, bila je enostavno modra in pametna žena. Pa tudi navihana.

Tudi tisto leto je prinesla dol s hriba košarico še zelenih orehov in skrivoma pripravila orehovec: z njim pa naravnost v okence na podstrešju, kjer naj bi ga sonce grelo celih štirideset dni, ne da bi ga bilo mogoče opaziti.

Minilo je poletje, minila je jesen, prišla je zima, huda da se Bog usmili. Franc je prišel od portiča, kjer je moral pritrditi priveze in čolne, da bi bili varni pred orkansko burjo. Iskal je po omarah, po policah, prsti ga sploh niso več ubogali, tako so bili premrli in ledeni.

“Kje pa imaš orehovec?”

“Orehovec? Si pozabil, da ga letos ni?”

“Kako da ga ni, kaj govoriš?”

“Kar sem rekla, sem rekla: orehovca preprosto ni!” je pribrala.

“Pa kako, da ga ni?”

“Bilo jih je premalo, letos, orehov, premalo, da bi jih delili z nami! Sem ti že povedala, a si pozabil?”

“Ah ah ah, da ga ni, da ga ni!” je pričel dihati in pihati v premrle prste. “Nič nisi rekla, sploh ne, tega bi jaz ne pozabil!”

“Ne bo te konec, ne, tu imaš malo tople kave,” mu je ponudila lonček cikorije.

“Od kdaj je žbiča koga ogrela, to mi povej! Ne maram je, meni bolj škodi kakor koristi,” jo je odrinil. Ona pa je izginila gor po stopnicah, naravnost v podstrešje, kjer je izza oknic dvignila steklenico, snela zamašek in slastno kar trikrat srknila zdravilni napitek in se s hudomušnim nasmehom pogladila po prsih. “Si še boljši kot sicer, prav zares.” Tudi sama je bila hudo premražena, ker je v burji in ledu hitela pogrinjati tople grede. Iztegnila je roko in hotela postaviti steklenico na varno mesto, ko se je nenadoma sama sebi zazdela prav grda, zelo zelo grda. “Ja, kaj pa počneš!” si je rekla. “Kaj ti ne pade v glavo! Kaj, če se ti prehladi, kaj, če, če,” se je nemudoma spustila po stopnicah navzdol in na vso moč tiščala steklenico, da bi se ji ne, Bog ne daj, zmuznila iz rok.

“Poglej, poglej,” je skočila predenj in mu pomolila steklenico pod nos.

“Kaj uganjaš, kaj naj vidim? In kako naj vidim tako od blizu?” jo je nekoliko odmaknil stran od sebe.

“Ore-ho-vec!” je zlogovala.

“Tako sem ga zataknila lani in za vsak primer skrila, da ga nisem več našla. Bog vidi in previdi! Razumeš?” je hitela po dva kozarčka iz roza stekla in nalila.

“Bog vidi in previdi.”

“Ja, Bog, ja, ja, kako da ne! Eno je gotovo: vidi vse tisto, kar meni, ubogemu revežu, ni dano videti,” je pogledal od blizu prebrisane iskricice v ženinih očeh.

“Ah, naravno, se ti ne zdi? Saj tudi meni, ubogi revici, ni vedno dano, da bi videla in vedela vse, kar se dogaja prav pod našim nosom. Nazdraviva, daj, da se ogrejeva.”

Pobožno je prijel za kozarček in pričel srkati počasi, s priprtimi vekami in se z levo dlanjo gladil po prsih. V trenutku se je popolnoma

izpremenil. In ona tudi. Oba sta namreč vedela, kaj je za oba najbolj prav.

“Je že nekoliko bolje, kaj?”

“Kaj ne bi!” si je z rokavom brisal brke.

“Je še boljše letos ‘kukr’ lani. Bolj se stara, boljši je. In vrtnico, vrtnico čutiš noter, ta mora biti zraven. Ti si prava mojstrica v tem. Prava čarovnica. Samo ti ga znaš pripraviti tako.”

“Vsa zasluga gre furlanskim patrom. Vrtnico so si izmislili oni, nihče si prej ne bi upal vpletati vrtnice v nekaj tako resnega, kot je žgana pijača. Mora pa biti rdeča, rdeča in močno dišeča in ne kakor so nekatere lepoticice, ki so brez vsakega okusa in vonja. Bova še malo?”

“Neee, kvečjemu potem,” je bil vedno bolj in bolj židane volje, posebno še, ker mu je sladka in opojna tekočina pregnala neumne misli, ki so se ga hotele polastiti zaradi nagajivih preblistov tistih zelenih oči. Tudi tokrat je zmagala čudovita orehova moč, tista, ki jo ljudska pamet povezuje z vero, da ima orehovo jedro obliko človeških možganov in zato tudi izredno zdravilno moč, ki naj bi se od tam, iz možganov, prelivala v celo telo.

Vanka je pripravila krompir s slanimi sardoni, in ko je plamen ugasnil, je odstranila obroče z ognjišča, da se je iz njega razlila neobičajna toplota in je žerjavica risala na stene prelepe podobe zimske noči. Potem je vzela dve glinasti steklenici z vrelo vodo in jih nesla v posteljo za lepe sanje in toplo noč, ker je prav kruto vleči se v ledene rjuhe in se ne ogreti do jutra. Pa da se ti vse to dogaja, ko smo na poti po naši elipsi najbliže soncu, no, ja, kaj takega, kdo si bo z vsem tem belil glavo!

Ker se vsaka zima prej ali slej konča, se je tudi tista in to prav kmalu po Svečnici, ne da bi se javljala ne vem kakšna pomlad, vendar so dnevi bili prijetni, brez burjinih pretresov in ledenih kapnikov, morje mirno, nežno sinje, toliko da si lahko zaveslal ob bregu tja do Miramara ali zlezal v hrib in pogledal, kaj je z zemljo tam gor, pod tisto slavno cesto.

Vanka se je zato vsa olepšala in se odpravila v mesto, Franc pa na morje. A ni šel daleč. V škveru je privezal barko in se odpravil v hrib: tristo petdeset stopnic in nekaj stez. Počasi, ne brez težav, je le prilezel do zadnjih hiš, pod Grižo, v

strahu, da ne bi našel nikogar doma. A že od daleč je opazil, da se med trtami le nekaj premi-ka. Tisto premikanje je počasi le prišlo do njega in bilo je prav prijetno zopet se srečati, po dolgi zimi, zdravi in polni načrtov.

Franc je prišel takoj k stvari, ker časa ni imel veliko: preden bi pri svetem Jerneju odzvonilo poldne, bi moral on že biti doma. Torej za vrečko klapavic je poprosil za lepo orehovo sadiko in to brž. Če bo mož znal molčati pa še dva prav v redu kalamara. Zmenjeno. Tudi smeha ni manjkalo. Bratranec je že imel pri roki orodje, šel je k orehu in, ne brez truda, ob nenehnem priganjanju “hiti, hiti,” odtrgal od matične rastline prav lepo, za meter in več visoko drevce, s kepico zemlje na koreninah prav kakor je treba.

Navzdol je po navadi lažje. Ko je odzvonilo poldne in je Vanka že postavljala kosilo na mizo, je barka že bila v portiču in Franc s klapavicami in kalamari doma. Kaj pa drevce? Za drevce je našel čudovit razplet. Namesto da bi ga prenašal doma, poleg vinograda, mu je našel čudovito mesto v paštnih, ki jih je imel po očetu, od praveka tam, pod Napoleonsko. Lepo ga je zadelal z zemljo, celo nekaj plevela je potaknil okoli debelca, da ne bi bilo preveč očitno, kako in kaj.

Dnevi so se daljšali in prišel je maj, čas, ko so v paštnih tam gor zorele višnje, iz katerih je marljiva Vanka stiskala sok. Ah, višnjev sok in višnjev sirup! Da, da. Poleg orehovca, tudi tista rdeča poživljajoča tekočina. Prva za zimo in ona druga za poletno vročino.

Obiranje višenj je zelo zamudno. Najbolje je, če se odpraviš gor, takoj ko se dani. Takrat še ni os in ne čebel. Bera je tisto pomlad bila obilna in polna presenečenj: Vanka je v gošči robidja in rumeno cvetečega bičja našla drevce, ki jo je močno spominjalo na oreh. Ogledala si ga je do potankosti in sosed, na sosednji njivi, ji je to potrdil: “Ja, je je! Je prav oreh! Nič čudnega. Pride ptič, pade mu iz kljuna jedrce, listje ga pokrije in spomladi se rodi nov oreh.” Vanka je tisto jutro dobesedno letela dol po hribu proti domu in pri kosilu povedala, kaj raste tam gor.

Franc je bil zelo visoke postave in se je z lah- koto nagnil čez celo mizo do Vankinega obraza,

ji pogledal globoko v oči: "Nič čudnega. Prileti šoja in se ji oreh izmuzne iz kljuna. V listju zgnije in spomladi vzklije. Nekaj vode mu daj, ko greš tja gor. Bog vidi in previdi," se je zdel sam sebi imeniten.

"In! Kaj meniš, se ja ne bo tudi ta posušil?"

"Ne, ne bo. Prav gotovo se ne bo, saj si je izbral zares lepo mesto za bivanje. Tam gotovo ne bo nikomur na poti." In oreh je rasel in zrasel in ni bil nikomur na poti in je v svojem sedmem letu življenja podaril prve orehe in potem vedno več, da jih je bilo dovolj za vse, za veverice in ptice, za orehovec, kuhane štruklje in potice.

V nekaj letih je orehec postal oreh, oreh velikan. Njegove nadzemne, kot moška roka debele korenine, so se v krogu širile daleč naokoli. Če si legel v travo in naslomil glavo nanje, si se nič hudega sluteč znašel na valovni dolžini njih govornice, ki te je dobesedno nagovarjala. Sporočale so to, česar bi sicer nikoli ne zvedel, na primer, zakaj se zemlja venomer trese in poskakuje, zakaj ima krče in ji gre na bruhanje, zakaj se ne more pomiriti in težko obvladuje ognjena žrela svojih ognjenikov, včasih jih sploh ne more pomiriti.

In ti poslušaj, poslušaj in se mimogrede zaveš, da sploh ni res, da smo to, kar jemo, kakor nas učijo. V resnici smo to, kar pijemo. Dobesedno to, kar pijemo z očmi, z ušesi, s srcem, z dušo.

Puščavniki, ki so živeli pred tisoč in več leti, so ob samem kruhu in vodi živeli zdravo in srečno sto let in več. Seveda. Ob pletenju košaric, kontemplaciji, molitvi, popolni brezskrbnosti, v tišini puščave, brez tekanja na vse konce in kraje, brez onesnaženja vsake vrste, kdo pa ne bi?

Smo to, kar nam priteka iz vesolja v naše kratko zemsko bivanje. Imamo vse in nič nam ne manjka.

Lepa je ta ledena zimska noč, lepi Gostosevci tam, nad Grižo, in lepa Juglans regia, tam, v zaselku pod borovci. In nič nam ne manjka. Nič mi ne manjka? Zveni mi domače. Zelo, zelo domače. Poiščem in najdem, navdih ni moj, sega zelo zelo daleč nazaj: "Gospod je moj pastir, nič mi ne manjka. Na zelenih pašnikih mi daje ležišče, k vodam počitka me vodi. Tudi ko bi hodila po globeli smrtne sence, se ne bojim hudega. Ker nič mi ne manjka." (Iz Psalma 23)

Ljubka Šorli - srečanje s pesnico Tolminske in Goriške

mag. Darinka Kozinc

Uvod

Ljubka Šorli, goriška pesnica, rojena v Tolminu 19. februarja 1910 na Klancu, je prva ženska, katere doprski kip se je ob stoletnici njenega rojstva (april, 2013) pridružil pomembnim Primorcem v aleji na Erjavčevi ulici v Novi Gorici. Prvi doprski kip je bil posvečen dr. Karlu Lavriču leta 1968 za katerega je poskrbel Klub starih goriških študentov. Ljubka Šorli se je pravzaprav pridružila kipu moža Lojzetu Bratužu, skladatelju, ki simbolizira usodo Primorcev pod fašizmom. Toda kot bi nenaklonjena usoda posegla vmes, kip se je zaradi neprimerno izbranih materialov začel neestetsko spreminjati in kliče k popravilu. Slavnostna govornica ob odprtju kipa, ki prikazuje pesnico v najlepših letih, priča o naši skupni zavezi slovenski besedi in tudi vsemu lepemu in plemenitemu za kar je Ljubka Šorli živela, je v svojem govoru omenila mag. Marija Mercina in dodala, da bi poleg besed vklesanih v kamen „Pesnica upora, upanja in ljubezni“ morali izklesati še: „Ljubeča mati, žena in mama. Vzorna učiteljica, urednica otroških revij in pesnica, obdarjena z milino in notranjo močjo. Tolminka, Goričanka, Slovenka. Ženska, ki je tudi v najhujšem trpljenju in ponižanju ostala zvesta sama sebi in svojemu rodu in verjela v smisel življenja. Prav iz močne in globoke osebne vere in vere v Boga je črpala pogum, da je vračala hudo z dobrim, sovraštvo z blagoslovom in krivico z odpuščanjem. Vse to so vrednote vredne ne samo občudovanja, ampak tudi posnemanja.“

Barbara Pregelj v prispevku v monografiji Univerze v Novi Gorici z naslovom Literarni ustvarjalci slovenskega zahoda in slovenski literarni kanon prikaže, kako malo avtoric in avtorjev, ki živijo zunaj političnih meja Slovenije, je vključenih v slovenski literarni kanon.

Sprašuje se, zakaj je slovenska literarna zgodovina namenila tako malo pozornosti Ljubki Šorli.

V odgovor povzema spoznanje Marije Mercina, da je bila pesnica Primorka in ženska ustvarjalka ter da je jasno izražala krščanski nazor. In k temu doda lasten pogled: ustvarjalka je bila prezrta tudi zato, ker je bil v središču njene poezije odnos do narodnega vprašanja, in zaradi eliptičnosti, odprtih mest v njenih pesmih tam, kjer je bila bolečina premočna, da bi jo mogla ubesediti.

Pokončna Tolminka

Nehote se mi je porodilo vprašanje: Bi Ljubka Šorli zmogla tolikšno izpovedno moč, če bi jo življenje ovilo v objem srečnega družinskega okolja brez težke preizkušnje, telesnega in psihičnega trpljenja?

Ali pa, če je ne bi kot mlado dekle zaznamoval čas v katerem je živela, ki je bil sovražen do njenega jezika in naroda, ki je Slovence štel za »secondo popolo«, drugorazredni narod in je črno obarvana italijanska oblast delala na tem, da bi jo iztrgali, izruli s koreninami vred iz narodove prsti ter iz nje naredili blede posnemovalko velikega italijanskega naroda. In to v času, ko ni bilo vojne, ko je dovoljeno vse, v času, ko je bil mir, zatišje pred svetovnim spopadom in še ne tako zelo oddaljenim časom od 1. sv. vojne, ki je Goriško in Posočje prepojila s krvjo in razrušila domove.

Nisem imela te priložnosti, da bi se z Ljubko Šorli osebno srečala, toda naključje je hotelo, da sem se seznanila z njeno hčerko, prof. Lojzko Bratuž, ki mi je na posreden način omogočila srečanje s pesnico, ki je bila takrat žal že pokojna. Ta ženska, pesnica, mati in žena, kulturna ustvarjalka, učiteljica mi je postala na nek poseben način domača, prepoznava in njena usoda kot odprta knjiga z imenom Ljubka, ki je posebej njeno poslanstvo, ki ji ga je s talentom naložila usoda. Tolmin je bil rojstni kraj, kraj srečnega otroštva v katerega se je rada vračala in kraj, ki ga je nosila na sončni strani srca. Hiša na

Klancu, po domače so ji rekli pri Strojcu, še stoji in napisala ji je pesem:

*Sladko, skrito hrepenenje
sili v rodni me Tolmin,
v Klanec, srečni kraj otroštva,
seže prvi mi spomin.
Hiša še stoji, kot nekdanj,
v Rodne gleda spodnja stran,
nizko v strugi ji Tolminka
milo poje noč in dan.*

Prav tako je Ljubka Šorli nosila v srcu Tolmin kot kraj uporništvu tolminskih puntarjev za staro pravdo, trdoživosti in ponosa; na Goriškem Travniku (Piazza della Vittoria), kjer so na grozovit način usmrtili vodje punta, stoji skromna tabla njim v spomin.

*/.../s krvjo so zgodovino nam
pisali,
s krvjo kovali boljšo nam
usodo.*

Jasno in neposredno izraženo občutje iz katerega v nas strmi kruta usoda upornikov, vendar z zagotovitvijo boljše prihodnosti. Zahvaljuje hčerki, gospe Lojzki Brautuž s katero sva v popoldnevih sedeli za ovalno mizico v sprejemni sobi s portretom očeta na steni goriške meščanske hiše z vrtom, iz katere se pogled skoraj zaleti v pročelje secesijske stavbe železniške postaje v Novi Gorici, je podoba pesnice postajala resnična. Za življenja Ljubke Šorli sta bila to dva ločena in docela drugačna svetova, danes preko skupnega Trga Evrope sta Gorici povezani, ograje iz močne mreže so odstranjene. Dostopnost do dela in

življenja pesnice mi je bila precej olajšana, saj imam v svoji knjižnici vse njene knjižne izdaje, ki pričajo o pokončnem duhu pesnice, ki je imela neverjetno moč, da je vso zahtevno in kruto življenjsko pot brez očitanja in pritoževanja prelila v poezijo. Mozaik o pesnici bom sestavljala iz drobcev, ki so mi ostali v spominu ali sem jih tu in tam iztrgala iz knjig in poskušala skozi svoj ženski pogled razumeti usodo druge ženske, zavedne Slovenke, ki je v surovih časih s svojo poezijo, glasbo in zvestobo rasla skozi trpljenje ali kot je sama napisala za spominsko ploščo v Zdravščini (Poggio Terza Armata) v Italiji »Skozi trpljenje nas žlahti usoda...«. Ta verz ima v sebi

»Iz močne in globoke osebne vere in vere v Boga je črpala pogum, da je vračala hudo z dobrim, sovražstvo z blagoslovom in krivico z odpuščanjem.«

nedvomno tudi pečat krščanskega, saj se čudovito ujema z dojemanjem lastnega življenja slovenske pesnice.

Najbolj sem se kot mati poistovetila z dogodkom iz njene življenja, globoko presunjena nad človeško surovostjo, ko je bila sredi noči leta 1943 kruto ločena in odtrgana od otrok-sirot, ko je Colotti s svojo tolpo oboroženo z brzostrelkami vdrl v njihov dom. Njeno opisovanje mučenja v tržaških zaporih na zloglasni »kišti«, pod bikovko Colottija, ki je bil znan po tem, da si je pri mučenju jetnikov in jetnic nadel rokavice. V Trstu, v ulici Bellosguar-

do je preživljala telesne in duševne muke, ne da bi vedela kaj se dogaja z otrokoma, ki ju je morala pustiti sama v hiši in sta bila nezmožna poskrbeti zase, pretepena, mučena in komaj še živa. Kako je lahko krvavelo njeno materinsko srce, ki jo je verjetno bolj bolelo kot pretepanje samo. Od tam je bila poslana v Zdravščino. Ko sem prebrala njen zapis, sem se čudila čustvenim vibracijam brez sovraštva ko je pisala o svojih mučiteljih, ki so ji uničili družino, moža in povzročili toliko nepopisnega trpljenja.

Taborišče Zdravščina je po nalogu italijanskega Ministrstva za notranje zadeve nastalo v zgradbi opuščene tekstilne tovarne (1936), blizu železnice, na območju, kjer je bil nadzor enostaven. Od 1942. do 1943. je služila za pomožni zapor in ranžirno taborišče za slovenske civiliste, deportirane z zasedenih območij pa tudi za Slovence, sicer italijanske državljane iz goriške pokrajine, sorodnike in znance partizanov ali sodelavcev odpora. Po zlomu fašizma je bilo tam zbirno mesto, kjer so nacisti sestavljali železniške konvoje za prevoz deportirancev proti nemškimi koncentracijskim taboriščem.

Moški jetniki so bili razmeščeni v prostornem krilu na spodnjem delu stavbe, kjer je bilo prostora za okrog 200 oseb, ženske pa v veliko manjšem prostoru prvega nadstropja, ki bi utegnil sprejeti okrog 50 oseb.

Iz Zdravščine so vsak dan vozili jetnike v "specializirane centre na zaslišanja", kar je pomenilo mučenje. Kdor je imel srečo, se je vrnil s hudimi ranami po telesu in zabuhel v obraz. Bolj maska kot človek. Enaka usoda je bila namenjena ženam, ki so jih običajno zasliševali v tržaški Villa Triste. Ob povratku v taborišče so bile nekatere prepoznavne le po obleki, s tolikšno nasilnostjo so se namreč fašisti znašali nad njimi.

Miloš Forčič, 90-letnik iz Solkana, zapornik v Zdravščini se je spominjal Ljubke Šorli, ki je tako kot 300 drugih zapornikov delala v tovarni svile.

V Zdravščini sta jo lahko vsak teden obiskala otoka s teto Željko in končno je lahko brala in pisala.

Zdelo se mi je potrebno podrobneje opisati ta čas za lažje razumevanje primorske preteklosti, ki je zaznamovalo pesnico in njeno delo, saj je ob svojem možu mučencu prešla v narodni mit, ki je še kako živ med Slovenci v Italiji.

Kljub temu, da sem se dotaknila najprej krutega časa, ki ga je pesnica preživela in jo je utrdil ter požlahtil njen značaj, se bom vrnila v srečne Tolminske dni Ljubke Šorli. V svojih pesmih je Tolminu

stkala niz podob, ki so razlite kot nežni akvareli, osvetljeni s hrepenenjem in ljubeznijo, kar izražajo naslednji verzi:

*Igra v Tolminki se otrok kopica.
Razposajeni na ves glas kričijo,
da se smejo jim zagorela lica.*

*A moje misli v davni čas bežijo,
kot se povrača v gnezdo lastovica,
in dni otroških si nazaj želijo.*

Pesem vesolja in pesem hrepenenja po tistem srečnem času, ki je odmeval iz preteklosti, v duhu je v Tolminu vseskozi živela, ga nosila s seboj kot čas, ko ni poznala dvomov in ne strahu. Presrečna otroška leta so kmalu minila saj je leta 1915, ko je bila pesnica stara komaj 5 let morala družina v begunstvo, ko je Italija izdala svoje zaveznice in so se vojne operacije namesto na italijansko-francoski meji odvijale na naših tleh. Družina je odšla k sorodnikom na Jesenice, mama pa je ostala v Tolminu, kjer je delala, da njena družina ni trpela lakote. Oče je bil na fronti v krvavem kaosu prve vojne in edini spomin nanj je bila razglednica s fronte.

Toda kljub temu je čas begunstva pesnici pustil lepe spomine, čeprav igrač ni bilo in so jih otroci naredili sami, kar jim je pomenilo veliko več kot danes še tako pisane in drage igrače našim otrokom. In tu se mi nehote poraja vprašanje, ali je človek ki zori v trpljenju in odrekanju boljši človek kot tisti, ki mu je vse podarjeno in vrednote počivajo pod krinko uspevanega udobja.

Po prvi vojni se je družina vrnila v Tolmin, ki je bil skoraj popolnoma porušen, na srečo jih je domača hiša v Klancu dočakala nepoškodovana. Vrnil se je tudi oče in življenje se je za silo utirilo, deklica Ljubka Šorli je obiskovala nadaljnje razrede osnovne šole. Katehet je posojal knjige, ki jih doma niso imeli in tudi otroška lista Angelček in Vrtec. Preostali čas pa je Ljubka Šorli preživela v naravi, spoznavala njeno čarobnost, njene skrivnosti in večni red, ki je zapisan v naravnih zakonih. Tolminka, sicer mrzla gorska reka je otrokom nudila veliko veselja, bili so srečni, prosti in znali so se veseliti še tako drobnih stvari brez nemogočih želja. In prav narava ujeta v pesmi Ljubke Šorli, ki izraža pesnično ljubezen do nje, izvira iz tistega veselega časa.

Ljubezen do narave je pesnica prelila v pesem Ob poti tam za vasjo, uglasbil jo je Vinko Vodopivec.

Glavna nosilka preživetja v družini je bila mama, močna in podjetna kot je bila, je odprla trgovinico z mešanim blagom. Oče pa je bil bolehen, zaznamovala ga je vojna in pravih vezi s svojimi otroki očitno ni vzpostavil.

Mama je poskrbela, da je otrokom Miklavž prinesel tudi kakšno knjigo, pretežno slikanice, Ljubka Šorli pa je rada posegala po poezijah Simona Gregorčiča (Goriškega slavčka). Rada je prebirala njegove pesmi, čeprav je komaj znala dobro brati in jih v celoti niti ni razumela. To je bilo tudi njeno prvo srečanje s poezijo.

Po zaključeni osnovni šoli je Ljubka Šorli nadaljevala šolanje na meščanski šoli, kjer je učitelj slovenščine Ivan Matelič znal otrokom na primeren način približati materni jezik in slovensko literaturo, da jo je brezmejno vzljubila. V poletnem času, ko ni bilo pouka, so si otroci sami izposojali knjige iz velike omare pri katehetu Alojziju Kodermacu. Z obvezano glavo in pretepen je ležal v postelji; ko se je namreč nekega večera vračal s pevskih vaj iz Ljubljane, so ga pričakali fašisti in ga neusmiljeno pretepli. Takrat se je še kot otrok Ljubka Šorli prvič srečala s fašističnim nasiljem, ki je kasneje tako zelo zaznamovalo njo, njeno družino in delo. Usodno dogajanje v 20. stoletju na slovensko-italijanskem mejnem ozemlju, v enem najbolj tragičnih obdobjev Primorske, je pustilo globok pečat v njenih pesmih. Podobno kot za mnoge druge, s katerimi si je delila podobno usodo, je bila zanjo zvestoba lastnemu jeziku brezpogojna. Materni jezik kot najdragocenejši dar prednikov, kot temelj narodovega obstoja je bil osnova sonetu Slovenska govorica, ki je nastal v letu 1945. To je bil trenutek velikega olajšanja, ko se je zdelo, da se je evropski človek po prenehanju trpljenja dokončno rešil totalitarizmov in da je domača govorica le rešena, zadnja tercina pesmi zveni kot prošnja Bogu:

*O, ne dopusti več, vesoljstva Bog,
da bi se v morju sile potopila,
saj je tako brezmejno sladka, mila.*

Prepoved rabe slovenskega jezika na vseh področjih javnega življenja in najbrutalnejše kršenje človekovih pravic v času, ko še ni bilo vojne, ni moglo ostati brez sledu v rahločutni narodno zavedni pesniški duši. Ves čas težkih preizkušenj je bila pesnica pokončna, zvesta sama sebi in svojemu rodu. Njena veličina je bila v tem, da je kljub trpljenju in ponižanju ob trdni opori krščanske vere, zaupala v

Dobro in Lepo. To dokazuje tudi njena poezija, ki je urejena, harmonična, jasna, lepa in izraža njeno videnje sveta, kakršen bi moral biti po njeni predstavi. V lepoto in dobroto ni nikoli nehala verjeti ne glede na vse grenke izkušnje in pretrese s katerimi je bila zaznamovana njena življenjska pot.

Po končani meščanski šoli je Ljubka Šorli izobraževanje nadaljevala na trgovski šoli v Gorici, čeprav jo je vleklo v učiteljski svet, zaradi odgovornosti do matere, ki se je trudila s trgovino, je zatrla lastne želje. Takrat je poleg šole obiskovala tudi pouk violine in vzljubila glasbo na enem izmed koncertov v Trgovskem domu, kjer sta nastopila pianist Srečko Kramar in tenorist Jožko Bratuž.

Po končani šoli se je vrnila v Tolmin in se vključila v prosvetno dejavnost in v teh letih so nastale prve pesmi, ki jih je objavljala v listu Soča. Prišlo je leto 1930 in bazoviška tragedija je hudo pretresla Slovence. Iz te žalosti za bazoviškimi junaki, je nastala pesem Bazoviškimi žrtvam. Slovenska beseda je bila povsem izrinjena iz javnega življenja, le v cerkvi je še ostal njen dom, zato so zavedni Slovenci s še večjo predanostjo in prizadevnostjo gojili cerkveno petje.

Ljubka Šorli je občudovala poezijo pesnika Otona Župančiča, vendar ga ni poskušala posnemati. Bila je sama s svojimi pesmimi, ki so privrele na dan, brez mentorja in usmerjevalca. Na trenutke jo je obšla tudi ustvarjalna malodušnost, češ da sama s svojimi željami sanja o nečem vzvišenem v daljavi, o lepem in nedosegljivem čemur je ime poezija. Mar se ne vsak ustvarjalec sprašuje o tem, išče po sebi in zamišljeno opazuje obraze strokovnjakov. Sem dober ali ne dovolj dober? Naj nadaljujem ali raje utihnem?

Notranji sili ki jo je vodila v ustvarjalnost, se nikakor ni mogla odpovedati. To pač ne gre, ko je notranjost prepolna, se izlije, sama od sebe, poišče svojo pot navzven.

Prve pesmi je objavila v listu Soča, ki so ga začeli skrivaj izdajati leta 1927, pisali so ga ročno, ga sami urejali in razmnoževali.

Prvi resni stik z literarnim svetom pa je pomenila ugodna ocena urednika Mladike, Jožeta Pogačnika, ki je nekaj njenih pesmi tudi objavil.

Srečanje z Lojzetom Bratužem, skladateljem in organistom sega še v leto 1930, ko je bil Lojze Bratuž imenovan za nadškofijskega nadzornika cerkvenih pevskih zborov in je tako obiskoval tudi Tolmin.

Fašisti so ga pretepli že prej, na Travniku, da je moral iskati pomoč v bolnici. Tesnejše prijateljstvo sta sklenila leta 1931 in takrat je na njena besedila uglasbil pesmi posvečene umrli sestri Veri.

»Glasba je mlado družino spremljala na vsakem koraku, njihov dom je postal glasbeno in kulturno središče, tam so se zbirali umetniki in narodni delavci.«

Lojzeta Bratuža so v začetku leta 1932 zaprli in med njima se je vzpostavil stik preko pisem. Rodila se je ljubezen, ki je bila zaznamovana s trpljenjem in strahom. Bolna in izprijena fašistična oblast je celo v notah videla nevarnost, toda Lojzeta Bratuža ni ustavilo, moral je tako kot vsak umetnik prenesti notranjo ustvarjalnost na papir. Trpljenje mu ni vzelo poguma, nasprotno komponiral je s še večjo vnemo. Svojih del ni objavljaj pod svojim imenom, ker so mu priimek poitalijančili in vzeli identiteto. Tudi Boris Pahor, ki je doživel isto nasilje, je izjavil, da je ob tem doživel osebno tragedijo. Pisal je pod psevdonimom Sočenko, ime ki mu ga je izbrala Ljubka Šorli (Soča povezuje Tolmin in Gorico, rojstna kraja skladatelja in pesnice). Njuno skupno sodelovanje je rodilo zbirko božičnih pesmi.

Z leve: sin Andrej in hčerka Lojzka Bratuž z mamo Ljubko Šorli leta 1977

Ljubka Šorli je vodila tudi otroški zborček in ker je ljubila naravo, so otroci pod njenim vodstvom peli slovenske pesmi zunaj, ob Soči, kar ni ušlo ovaduhom in se je zaradi tega znašla na zagovoru na kvesturi. Kljub prepovedi, jo je grela misel na to, da so otroci spoznali in vzljubili našo narodovo pesem.

Njuno poroko, ki je bila za Tolmin in kulturne kroge v Gorici izjemen in lep dogodek, je Ljubka Šorli opisala v pesmi:

*Jeseni šla na pot sva z roko v roki
in v cerkev Vnebovzete pokleknila,
dosmrtno zvezo sva pred njo sklenila.
Sam božji Duh je plaval nad oblaki.
Slovesno s kora orgle so bučale,
voščilna pesem k nebu je kipela,
v obročka zlata midva sva strmela-
ob njiju misli tisoč sreč so tkale.*

*V zahvalni vzdih izlil se nama glas je
do Njega, ki ljubezni je žarišče.
Smehljaj od sreče nama se obraz je.*

*Stopila v novi stan sva kot v svetišče,
ki mir je njem doma in blagoglasje.
Združilo naju skupno je ognjišče.*

Težko bi razumeli srečo mladega para, če ne v tej pesmi, obenem sta občutila vzvišeno ljubezen tudi v poročni pesmi, ki jima jo je skomponiral Vinko Vodopivec. Njuna poroka je bila pravi slovenski praznik za Tolmin in vso Goriško.

Po poroki se je mladi par nastanil v Gorici, Lojze Bratuž je nadaljeval s svojim delom, ni ga ustavilo nobeno preganjanje, neumorno je svetoval organistom in jih uvajal v vsestransko glasbeno dejavnost, bil je učitelj v pravem pomenu besede. Njegov prispevek k razvoju slovenske glasbene kulture je neprecenljiv.

Glasba je mlado družino spremljala na vsakem koraku, njihov dom je postal glasbeno in kulturno središče, tam so se zbirali umetniki in narodni delavci, srečanja so se spremenila v prave domače koncerte, ki so jih odmikali od skrbi in negotovosti in jih čudovito povezovali

med seboj. Med prijatelji je za pesnico pomembno vlogo odigral svak Jožko Bratuž, ki ji je kot mentor odprl nov pogled na poezijo Prešerna in Gradnika. Srečen zakon je obogatilo rojstvo Lojzke in nato še sina Andreja. Mlada družina je bila nepopisno srečna in ni slutila črnih oblakov, ki so se zbirali nad njimi. Lojze Bratuž je deloval s še večjo vnemo, komponiral je in sprejel delo organista ter pevovodje v Podgori. Za mešani pevski zbor je priredil slovenske in ruske narodne pesmi, med katerimi je najbolj znana Kraguljčki. Nežna in hrepeneča melodija mu je bila blizu, saj je sam kot jetnik najbolj občutil njeno sporočilo o ječah, verigah in hrepnenju po svobodi.

Sveti večer v Podgori je minil lepo in mirno, kljub temu da so se med domačini potikali neznaniljudje, toda v nedeljo 27. decembra je po maši pevce pričakala skupina fašistov in jih odpeljala na sedež fašija. Z orožjem so vsakega od njih prisilili, da je za kazen spil ricinovo olje in obenem so od njih zahtevali, da zapustijo zbor. Lojzeta Bratuža pa so prisilili, da je izpil strojno olje z bencinom. Strup je deloval še isti večer, v bolnišnici pri Rdeči hiši se je Lojze Bratuž s smrtjo boril mesec in pol. V eni izmed zadnjih noči je skladatelj doživel trenutek sreče, ko se je pod oknom bolnišnice sredi noči oglasila njemu tako draga pesem Kraguljčki.

Ob 17. letnici smrti se je Ljubka Šorli spomnila ljubelega moža z zelo občuteno pesmijo Tožba umirajočega (Katoliški glas)

*V okna veter se težak zaganja.
Oh, kako nocoj je dolga noč ...
Modra luč po stenah sence riše-
A me zajeda smrtna se nemoč.*

»Monotono pojejo kraguljčki ...«
*Pesem moja ... Ali slišim prav?
Moji fantje, moji dobri fantje
Zadnji mi pošiljajo pozdrav.*

Nezaslišan in nekaznovan zločin se je zgodil nad umetnikom v času ko ni bilo vojne, ki se ni ukvarjal s politiko, ki ni igral terorista, njegovo orožje je bila pesem, slovenska pesem, ki jo je gojil znotraj cerkvenih zidov. Ni dovolil, da mu iztržejo slovensko pesem niti za ceno strašnega trpljenja in smrti. Tako so fašisti, ki ne morejo zanikati pripadnosti italijanskemu narodu, vzeli očeta srečni družini in narodu glasbenika.

Umril je star 35 let. Njegovo smrt je Ljubka Šorli povečala v svojih najlepših in najbolj občutenih pesmih, predvsem v sonetnem vencu, ki so izšle v Gorici leta 1957 pod naslovom Venec spominčic možu na grob.

*Ljubezen moja brez miru te išče,
Opevajo srca te mili zvoki,
Jeseni šla na pot sva z roko v roki,
Združilo naju skupno je ognjišče.*

*Edini, ki sem v srcu te nosila,
Trpela zate, v strahu trepetala;
Uteho pri Devici sem iskala
Bojazen in nemir pred njo razkrila.*

*Rohnela v me usoda je preteča,
Adamovih otrok mi delež dala,
Težak in krut kot za pravico ječa.*

*Upehana od bojev sem jokala-
Življenja ni mi strla moč grozeča,
Uporno sem viharjem kljubovala.*

V mladi ženi in materi je ostala praznina, bolečina, ki jo je lahko blažila le s poezijo, z ustvarjanjem, uteho pa je kot vernica našla pri Bogu in Mariji, v lastnih otrocih in učencih v šoli. Poučevala je namreč v različnih krajih, tudi zelo oddaljenih, vse do leta 1975, ko se je upokojila.

Ljubka Šorli je ustvarjala zlasti ponoči, ko se vse umiri, ko misli iščejo in snujejo v tišini noči. Vtise in doživetja je lahko dolgo nosila v sebi, dneve, mesece tudi leta in ob nekem trenutku so besede izoblikovane v pesem hušknile na dan. Ukvarjala se je tudi z mladinsko poezijo in jih okrog leta 1950 objavljala v Pastirčku in otroškem listu Božje stezice, ki je izhajal v Argentini. Glede vsebine avtorica ni bila v zadregi, saj je v šoli, v vsakdanjem stiku z otroki spoznavala njihov svet in tudi odkrivala njihovo navihanost in smisel za pravičnost ter dobroto. Precej njenih otroških pesmi je komponiranih od katerih jih je največ uglasbil Zorko Harej, ki je o tem, zakaj njena besedila ugajajo skladateljem, zapisal: Najprej je zvočna podoba, to je vrsta zlogov, vrsta vokalov, ki so mešani ali v zaporedju, različnih vokalov, različnih konzonantov, kar ustvarja različno prijetno harmonijo. Potem je tu občutek za vertikalno strukturo, so neki intervali, kadenciranja ob koncu in pa intonacija v celoti. K temu je treba dodati vsebino njenih poezij. Vse to skupaj, človeka privlači.

Ko se je Ljubka Šorli poslovila od šole, ji je njen šolski zborček ob zaključku leta zapel pesem z naslovom Pomladna pesem otrok.

*Igra se s soncem češnjev cvet,
nekje kot svat se kos oglaša;
ves mlad se z vonjem gozd ponaša,
ko vetrič mimo gre zavzet.*

*Po zraku ptički se love,
smejo se pisane poljane;
čebele srečne, razigrane
ob cvetnih čašicah brenče.*

*En sam je vrisk pomladni čas,
mladost se naša v njem zrcali.
ob soncu ogenj smo prižgali,
ki večno živ naj sveti v nas.*

Zaključek

Ljubka Šorli je prejela veliko priznanj, kulturniških, cerkvenih in družbenih. Njenega človeškega in literarnega prispevka niso prezrli niti italijanski someščani, pa tudi občinska in pokrajinska oblast kljub temu, da so bili Slovenci v vsakdanjem sporočilu večinskega italijanskega naroda največkrat poimenovani »sciavi« (sužnji, služabniki), pripadniki zgolj nižjih socialnih slojev, ki le z odrekanjem lastni identiteti in z asimilacijo lahko prehajajo iz nižje v višjo kulturo.

Sredi osemdesetih let je bila pesnica predstavljena na eminentni razstavi reprezentativnega umetniškega ustvarjanje v Goriški pokrajini, kjer se je pojavila ob Alojzu Gradniku in Francetu Bevku ter ob italijanskih ustvarjalcih kot so bili: Carlo Michelstaedter, Celso Macor, Biagio Marin, Ervino Pocar, Silvio Domini in Franco de Gironcoli.

Njeno dobro in v hudem preizkušano srce je prenehalo biti 30. aprila 1993.

Bila je pesnica ljubezni, miru in sprave.

Poezija Ljubke Šorli, ki kot nežni akvareli rišejo občutenja in podobe Tolmina nas spominja na trdno in

*Na komemoraciji
v Rižarni junija
1976*

pokončno osebo, ki je kljub nežni poetični duši zmogla preživeti muke in preizkušnje ter ob tem ostala pokončna, poštena in v svoj jezik zaljubljena Slovenka. Čas v katerem je živela je bil čas ogroženosti, čas, ko je bilo prepovedano biti Slovenec in ta čas je oblikoval mlado pesnico.

Ljubezenska zgodba zaznamovana s tragedijo prezgodnje izgube partnerja, je pesnici dala moč in pogum, da je lahko sama hodila skozi življenje zvesta ljubezni, ki je duhovno prerastla okvir smrti. Vrednote, ki sijejo iz njenega življenja nam v današnji hiteči čas sporočajo predanost narodu, jeziku, zvestobo, pokončnost, kljubovanje, vztrajanje, posluš za sočloveka, poštenje do sebe in drugih, odpuščanje, razumevanje, ljubezen in se odrekajo maščevanju in sovraštvu. Orodje za doseganje vseh plemenitih ciljev pa je umetnost, umetnost, ki nam daje v težkih trenutkih moč in voljo, bodri duha, da premagamo vse ovire, bolečino in izgubo. Umetnost plemeniti duha, da lahko živi nad tem kar je kloaka življenja in dar posamezniku, da z umetnostjo plemeniti človeštvo.

Ljubka Šorli je pesnica primorskega prostora, Tolmina in Gorice, kjer so Slovenci še danes izpostavljeni nenehnemu trudu za ohranitev svoje identitete.

Črpala sem iz naslednje literature: Pogovori srca, Tolminske pesmi, Novi Glas, Primorci.si, Znanstvena monografija ob 100-letnici, pogovori s hčerko Lojzko Bratuž.

Jože Toporišič, Škrabčevi dnevi v Novi Gorici in njegovo delo pri nas in za nas

Zoltan Jan

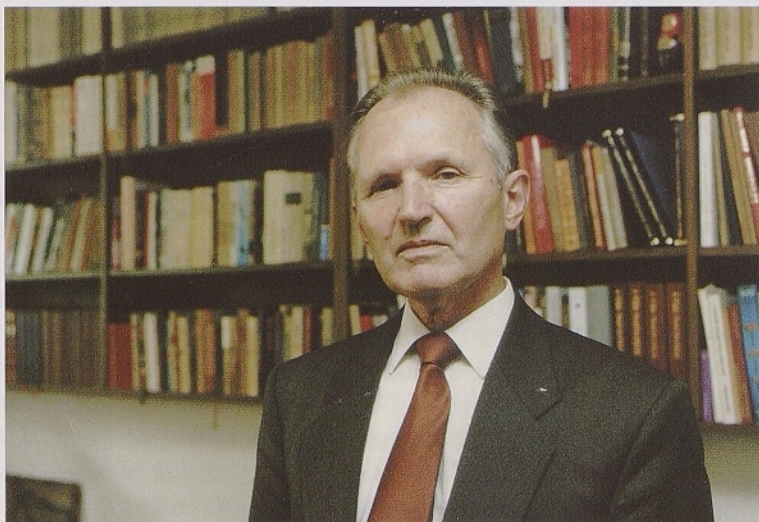
Sredi novembra 2016 se je izteklo Toporišičevo leto, ki ga je ob devetdesetletnici njegovega rojstva prepletalo več kot štirideset različnih dogodkov, od postavitve spominske plošče na rodni hiši v Brežicah in različnih kulturnih dogodkov, strokovnih in znanstvenih srečanj. Vse to je potekalo od Brežic, Pišec in Maribora do Ljubljane, zaznamovala ga je izročitev njegovega osebnega gradiva v NUK in tudi zanimiva razstava *(Ne)znani Toporišič ali Zakaj ne po slovensko?* (<http://www.zrc-sazu.si/sl/dogodki/toporisic-od-blizu-odprtje-rastave>), ki so jo postavili v Prešernovi dvorani SAZU, katere član je po različnih peripetijah vendarle postal ob izteku svojega življenja (1926 – 2014), načrtujejo pa tudi postavitve spomenika v Ljubljani in še kaj, kar najdemo opisano v monografiji *Toporišičevo leto*.

Vodilni slovenski jezikoslovec druge polovice 20. stoletja, avtor *Slovnice slovenskega jezika* in najpomembnejši soavtor aktualnega *Slovenskega pravopisa*, zavzet znanstvenik, katerega bibliografija obsega več 1000 enot, je veljal za zelo naporenega sodelavca in zagrizenega polemika, bil pa je tudi topel človek, za katerega je bilo jezikoslovje veliko več kot služba – bilo je poslanstvo. Veliko svoje neizčrpne energije je namenjal tudi Primorski, oziroma zahodnemu robu slovenskega narodnega prostora. Mnogokrat je bil gostujoči profesor primorskih univerz in različnih drugih ustanov, sodeloval je na številnih znanstvenih srečanjih, okroglih mizah, pogovorih, javnih predstavitev knjig,

vodil je tudi Škrabčeve dneve v Novi Gorici, predvsem pa se je opredeljeval do aktualnih vprašanj tega prostora. Ni skrivnost, da se ni strinjal z vsiljevanjem in povečevanjem dvojezičnosti na Obali in je imel svoja nepremična stališča, ki so med drugim vidna v njegovi knjigi *Družbenost slovenskega jezika* (Ljubljana 1991, 495 str.). Nikakršnega razumevanja npr. ni imel za trojezično »žlobudranje«, ki ga goji Milan Rakovac in podpira celo *Primorski dnevnik*, saj mu ni le objavljala takšne izdelke, ki so jih Kranjci presegli že v Zoisovih časih, pač pa mu namenja celo stalno rubriko. Redno je spremljal časnik Beneških

»Veljal je za zelo naporenega sodelavca in zagrizenega polemika, bil pa je tudi topel človek, za katerega je bilo jezikoslovje veliko več kot služba.«

Slovencev *Dom* in se zanimal za jezikovno stvarnost v videmski pokrajini, čeprav se je pri tem čutil manj gotov. Ob vseh polemikah, ki jih je imel kot osrednji avtor *Slovenskega pravopisa*, se je med drugim sporekel tudi z Martinom Jevnikarjem in Nado Pertot še pred dokončanjem tega priročnika, kot lahko beremo v njegovih člankih, ki so izhajali v *Večerovi* prilogi *Sedem dni* in so večinoma ponatisnjeni v njegovi knjigi *Jezikovni pogovori iz Sedem dni* (Maribor 2007, 355 str.).

Pogosto je predaval na tujih univerzah, tudi ko sam po hudi prometni nesreči ni več vozil osebnega avtomobila. Na predavanja, ki jih je imel na slavistiki tržaške univerze, se je vozil z vlakom, ki je pri prečkanju meje v Sežani stal zelo dolgo časa zaradi dolgih in mučnih carinskih pregledov. Da bi mu vsaj malo skrajšali potovanje, sem ga po predavanjih večkrat peljal z avtom do Sežane, od koder se je nato z vlakom vračal v Ljubljano.

Vseeno sva morala imeti nekaj rezervnega časa, ker se ni nikoli vedelo, kako dolgo bodo trajale formalnosti na cestnem mejnem prehodu. In ko je vse potekalo z običajno hitrostjo, sva potem do odhoda vlaka malo poklepetala v restavraciji blizu železniške postaje. V teh sproščenih, živahnih, bogatih in zanimivih pogovorih sem videl, kako krhka osebnost je in sklepal, da s svojo prislovično polemičnostjo največkrat prikriva svojo negotovost, preobčutljivost, ranljivost ...

Nekoč sem mu med takim besedovanjem mimogrede povsem iskreno rekel, da tako pravi, ker je imel tako bleščečo kariero. Osuplo me je pogledal in ko je videl, da se ne norčujem, je zavzeto nasprotoval mojemu mnenju, češ da so mu vedno in povsod nasprotovali. Ko je diplomiral, zanj ni bilo mesta v Ljubljani, kljub znanstvenemu doktoratu se ni mogel razviti v literarnega zgodovinarja, na ljubljansko Filozofsko fakulteto se je lahko vrnil le kot sodelavec – vodja fonolaboratorija, čeprav se je že vnaprej habilitiral kot docent za slovenski jezik, tožil je, koliko let je izgubil na stranpoteh, pozabil pa, kaj vse je napravil itd. Zanimivo, da ne meni ne njemu takrat niti na misel ni prišlo, da sem pravzaprav jaz tisti, ki bi lahko neprimerno bolj upravičeno jarmal, saj tudi zame (pa ne le zame) ni bilo mesta na ljubljanski univerzi kljub visokim ocenam (vključno s Toporišičevimi), čeprav sem prejel dve Prešernovi nagradi za študente in kljub stotinam objav, ki jih je deloma kot urednik ključnih revij objavil, pohvalil pa me je vsaj, ko je bral moja letna poročila honorarnega lektorja na tržaški univerzi. Kljub temu sem do

konca svoje poklicne poti ostal srednješolski profesor in čeprav sem habilitiran univerzitetni profesor, sem ostal le honorarni univerzitetni sodelavec, a se nisem počutil bog ve kako nesrečen, neuspešen in odrinjen, žrtev bog ve kakšne zarote.

* * *

Toporišičevo leto se je zaključilo z izvedbo 35. mednarodnega simpozija *Obdobja*, ki je bil v celoti posvečen delu velikega jezikoslovca (<http://center-slo.si/simpozij-obdobja/arhiv-simpozijev-obdobja/-35-simpozij>). Od 10. do 12. 11. 2016 ga je priredil *Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik*, ki deluje pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in z razvejanimi programi omogoča ter spodbuja znanstveno raziskovanje slovenskega jezika, književnosti ter kulture v Republiki Sloveniji in po svetu, med drugim tudi na tržaški univerzi.

Simpozij o velikem jezikoslovcu, ki ga imamo v spominu tudi kot človeka, ki je znal ločevati duhove, je tokrat združil mednarodno srenjo v refleksiji Toporišičeve dediščine. Sodelovalo je 69 domačih in tujih raziskovalcev iz 10 držav – poleg Slovenije še iz Avstrije, Italije, Litve, Madžarske, Nemčije, Poljske, Rusije, Slovaške in Srbije. Med aktivnimi udeleženci, ki iz naših krajev izhajajo ali pa na Primorskem delujejo, naj opozorimo na referente Andrejo Žele, Ado Vidovič Muha, Mateja Šeklija, Vesno Mikolič, Majo Mezgec, Sonjo Starc, Matejko Grgič, Aleksandro Bizjak Končar, Ano Zwitter Vitez, Petro Mišmaš in Zoltana Jana.

Na simpozijih, kakršna so bila *Toporišičeva Obdobja*, pogosto pozabljamo na kritično distanco in na manj pozitivne plati obravnavane osebnosti, oziroma njenega dela. V svojem referatu, ki ga podpisani predstavljam bralcem Mladike in je bil objavljen v zborniku *Toporišičeva obdobja* (Ljubljana 2016, str. 543–549), nisem želel vljudno obiti prevladujočega prepričanja, da je Jože Toporišič težko sodeloval s komerkoli in da se ni vključeval v kolektivno delo, saj se je neprestano čutil ogroženega, povsod je videl napad na svoje delo in praktično nobenemu ni zaupal. Celó njegova soproga, profesorica slovenščine, na katero je bil globoko navezan, je šele zadnja leta življenja toliko »vancirala«, da mu je smela pomagati pri korekturah, ampak le do stopnje, da mu je na glas brala njegov izvornik, on pa je zato hitreje popravljaval krtačne odtise in vnašal popravke. Pa še pri tem je pogosto nejeverno preveril, če se ni zmotila in mu res bere, kar je napisal (a se mu tisti hip ni več zdelo genialno). Po lastnih

izjavah je cenil le sodelovanje z Jakobom Riglerjem, ki pa je bilo kratkotrajno zaradi nenadne smrti slednjega.

Jože Toporišič je imel enciklopedično znanje in je pokrival domala vsa področja slovenskega jezikoslovja, bil je človek z zavidljivo delovno energijo in opusom, ki je rad slovenil prevzeto besedje in je zelo energično (vse do konfliktnih dimenzij) zagovarjal svoja stališča, kot ugotavlja Miran Hladnik (https://sl.wikiversity.org/wiki/Obdobja_2016).

Klub temu inventarizacija prostranega dela Jožeta Toporišiča, ki ga po obsegu med slovenskimi jezikoslovci verjetno presega le Miklošič, pokaže tudi presenetljivo obsežno organizacijsko delo, ki vključuje vodenje ekip, ki so pripravljale tako pomembne priročnike, kot je npr. *Slovenski pravopis*, vodenje slovenskega in jugoslovanskega slavističnega društva, urejanje revij in zbornikov, priprave in vodenje simpozijev, kongresov, seminarjev, zborovanj, med katerimi se jih je mnogo ciklično ponavljalo, na njih pa je včasih sodelovalo tudi po sto in več aktivnih udeležencev. Nekatera so še živa, praktično nobeno pa ni nastalo na njegovo pobudo.

Čeprav je komajda kateri takšen dogodek v Sloveniji potekal brez njega, je neprestano ponavljal, da ga nihče ne upošteva dovolj, da so vsi proti njemu in da ga vsi hočejo odriniti, ter z značilno zavzetostjo uveljavljal svoja načela in se spuščal v številne skorajda osebne polemike, kot med drugimi omenja Katja Munih v *Primorskem dnevniku* 21. oktobra 2006 na strani 15. Vseeno je brez oklevanja sprejemal povabila za sodelovanje. Imel je sposobnost, da je skorajda lahkomišelnost presegal objektivne meje in materialne okvire ter širil obseg prireditvev. Ko sem mu nekoč omenil tovrstne težave, je zamahnil z roko, češ, pustite to, to ni vaša stvar, bodo že drugi kako uredili. Ker pa so se ga vsi bali, je praviloma razpolagal z dostojno količino denarja, saj zanesljivo vem za nekaj primerov, da ni izkoristil vseh razpoložljivih sredstev. Tako je zaznamoval tudi srečanja z

dolgo tradicijo. Vodil jih je s podrejenimi sodelavci, ki so si tako pridobili posebne izkušnje. Če niso bile vedno prijetne, pa so bile nedvomno poučne.

»Težko je sodeloval s komerkoli in se ni vključeval v kolektivno delo, saj se je neprestano čutil ogroženega, povsod je videl napad na svoje delo in praktično nobenemu ni zaupal.«

* * *

Škrabčeve dneve, ki še vedno potekajo v Novi Gorici, je vodil štirinajst let (1994–2008). Zvrstilo se je šest simpozijev, osebno je vodil vsa zasedanja, uredil vse zbornike, v katerih so objavljeni referati, pa tudi popisi vse takratne dejavnosti, spremne prireditve, dodatne publikacije in drugi »posredni sadovi« *Škrabčevega projekta*, ki segajo od obnove Škrabčeve knjižnice ter konzerviranje tamkajšnjih tridesetih inkunabul in izvoda Bohoričeve slovnice, postavitve doprsnega kipa v Novi Gorici, vsakoletne koncertne nize *Cvetje z vrtov svetega Frančiška*, sodelovanje s *Škrabčevo domačijo* v Ribnici ter *Ustanovo patra Stanislava Škrabca* itd. Predsedoval je častnemu in organizacijskemu odboru, kasneje pa sodeloval z občasnimi vsebinskimi prispevki pri Škrabčevih publikacijah in leta 2011 kot slavnostni govornik pri odkritju spomenika. Delo je opravljal volontersko, tako da je bila več kot zaslužena nagrada, ki mu jo je leta 2004 podelila *Ustanova patra Stanislava Škrabca* za posebne zasluge na področju slovenskega jezika, jezikoslovja in uveljavljanja dela Stanislava Škrabca. Ni pa kazal nobenega zanimanja za konkretne »banalne« naloge, pa naj je šlo za pridobivanje sredstev in iskanje sponzorjev, za prijavljanje na razpise, dogovarjanje z izvajalci, skrb za opremo in prostore, razmnoževanje gradiva itd., tako da so te neprijetnosti opravili posamezniki, kar je razvidno iz arhiva, ki ga hrani Frančiškanski samostan na Kostanjevici nad Novo

Gorico. Če ni bilo njihovih spodbud in predlogov, se pač ni oglasil. To je jemal kot samoumevno, je pa znal ponergati, če je kje kaj zaškripalo. Takšen način dela je značilen tudi za njegovo vodenje drugega organizacijskega in uredniškega dela.

V objavljeni različici referata sledi prikaz Škrabčevega dela ter umestitev v strokovno in širšo javno življenje, ki pojasnjuje, zakaj so Škrabčevi dnevi zaživel v Novi Gorici.

Ko je Jože Toporišič sprejel vodenje Škrabčevih dni, je imel (kot vse svoje bogato življenje) številne obveznosti, skrbel je za dogajanje okrog novega slovenskega pravopisa, objavljaj vrsto drugih knjig in razprav, vodil več kongresov in simpozijev, med drugim tudi sorodne Pleteršnikove dneve v Pišecah in velik mednarodni simpozij o Kopitarju. Njegova energija je bila neverjetna in neizčrpna, pojavila pa se je izčrpanost v vrstah sodelavcev, ki so se vse bolj omejevali na že znane teme in se celo vračali na že znane ugotovitve, tako da je sedanje vodstvo *Škrabčevih dni* prenovilo koncept.

Jože Toporišič je izhodišča vsakega simpozija povezal z rdečo nitjo v enoten koncept, ki ga je opisal v vabilih in vsakokratnih predgovorih k zbornikom referatov. Uresničiti je skušal predvsem dva cilja. Strokovnjaki naj bi se še bolj poglobili v delo Stanislava Škrabca in pokazali njegovo vrednost v sklopu lastnih raziskav. Prav zato je sprejel tudi teme, ki jih ni predvidel.

Sam je sestavil – a ne zapisal – sezname vabljenih referentov, poleg tega pa pregledal vsa besedila in kontroliral korekture, sodeloval na večini tiskovnih konferenc, se udeležil domala vseh spremljajočih prireditve. Vsa zasedanja je vehementno vodil in marsikaterega referenta povsem po nepotrebem okrcal pred avditorijem in med nastopom prekinil, tako da je včasih morala diskretno poseči in ga umiriti njegova soproga, ki ga je zvesto spremljala, dokler ji je zdravje to dopuščalo. Prenesti je bilo treba še marsikateri njegov izpad tudi pri dogovarjanju in piljenju dopisov, predgovorov, pisem in dopisov, gradiva za predstavitve in novinarske konference. Prav te njegove značajske poteze in preganjavica, da ga hoče bog ve kdo spodnesti, da polemizira z njegovimi stališči, da odkriva, kar je prezrl, tako da njegov prav ne bi bil dokončen, je postopoma vse bolj zmanjševalo pripravljenost za sodelovanje, čeprav se mnogi strokovnjaki preprosto niso upali zavrniti njegovega vabila, kot je ugotavljal Peter Kolšek v intervjuju *Moje ugotovitve so precej končne* (Delo 9. oktobra 2006, str. 45).

Te teze so v objavljeni različici prispevka utemeljene tudi z drugimi konkretnimi primeri, med katerimi lahko preberemo tudi nekatere zgovorne anekdote.

* * *

Kipenje njegove energije se je pokazalo pri najpomembnejšem podvigu, ponatisu *Škrabčevih jezikoslovnih del*, ki so izvorno izhajala predvsem na platnicah revije *Cvetje z vrto* svetega Frančiška in redkeje tudi v sami reviji. Najprej je Jože Toporišič presešel zamisel za goli ponatis platnic in kranjsko grafično podjetje Trajanus se je potrudilo pri računalniški obdelavi, tiskarskem oblikovanju in izboljšanju fotografij izvirnikov, ki so bili ponekod komajda še berljivi zaradi slabega papirja, neprimerne hranjenja, plesni in drugih poškodb. Temu je Toporišič dodal še spremno besedo, opombe in dopolnitve, ki jih je Škrabec pripravil sam za svoje nedokončane *Jezikoslovne spise*, poskrbel pa tudi za dokaj zapletena in slabo pregledna kazala. Nastala so *Jezikoslovna dela 1–4*, ki prinašajo »celoten Škrabčev že objavljen opus in več, v 4. zvezku so objavljena tudi Škrabčeva pisma jezikoslovcem in tudi družinskemu in frančiškanskim bratom, pa seveda tudi Škrabčeve jezikoslovne spise znotraj časopisa *Cvetje*, od cesar naj zlasti omenim njegovo pisanje ob tisočletnici življenja in dela za panonske Slované svetih bratov Cirila in Metoda.«

Tem štirim knjigam je Janko Moder leta 1999 pridružil še peto 447 strani obsegajočo *Imensko in stvarno kazalo k Jezikoslovnim delom patra Stanislava Škrabca*, ki omogoča hitro in natančno uporabo vsega jezikovnega gradiva. Jože Toporišič je seveda to sprejel kot napad na kazalo, ki sta ga pod njegovim mentorstvom in navodili sestavili njegovi diplomantki in ga je objavil v *Jezikoslovnih delih*, kot je bilo že omenjeno. V mučnih pogovorih je minimaliziral Modrovo delo in ga označeval za nepotrebno, a je na koncu le izšlo; dotedanje uspešno sodelovanje obeh pa se je ohladilo.

Ne glede na te in podobne zaplete je Stanislav Škrabec tako edini slovenski jezikoslovec, ki ima zbrano in na enem mestu izdano domala vse, kar je v svojem življenju ustvaril. Toporišiču pa niti na misel ni prišlo, da bi delček zaslug za to priznal tudi tistim, ki so priskrbeli denar, se bodli s tiskarno, skrbeli za distribucijo naročnikom, za javne predstavitve itd. To seveda ne more zasenčiti pomena dela, ki ga je Jože Toporišič opravil za vrednotenje Stanislava Škrabca in njegovega dela.

Že letnice izvedbe *Škrabčevih dni* in izdaje zbornikov *Škrabčeva misel*, kažejo, da se je zatikalo

zdaj tu, zdaj tam. Nihanja so opazna tudi pri kvaliteti referatov, ki so začeli ponavljati že znano, čeprav še ni bil izčrpan Toporišičev seznam predlaganih tem. Ne moremo trditi, da je vse delo opravil izključno Jože Toporišič, niti da ga je v celoti usmerjal. Ima pa velike zasluge, da se je razraslo iz zamisli, da se v matičnem samostanu dostojno počasti 150-letnica Škrabčevega rojstva. Preraslo je v mnogostranski projekt, ki živi še danes v sicer drugače zasnovanih *Škrabčevih dnevih*.

* * *

Jože Toporišič pa je znal tudi spodbujati sodelujoče in jih motivirati za nadaljnje delo, kot je izpostavila akademikinja Zinka Zorko v svojem referatu *Odličen jezikoslovec, predan profesor in iskren prijatelj Jože Toporišič*, ki je objavljen v zborniku *Spomin na Jožeta Toporišiča / Pleteršnikovi dnevi* (Pišcece 2015). Naj navedeno ilustriram z drobno anekdoto. Pri prvem zborniku sem nekoliko več sodeloval in sam od sebe me je navedel kot sourednika, česar nisem niti najmanj pričakoval. Zaradi tega sem se čutil dolžnega, da še nekoliko več pomagam in sem njegovo uvodno besedilo pretipkal v računalnik, saj sam menda ni nikoli nobenega uporabljal, čeprav jih je imel doma kar nekaj. Ne vem, kaj me je presvetlilo, da sem mu izpis nato poslal na vpogled. Vrnil mi ga je vsega rdečega in okrašenega z množico popravkov, tako da me je žena zgroženo vprašala, kako sem si upal poslati mu takšno besedilo. Komajda mi je verjela, da gre za samopopravke profesorja, saj sem sam dodal le nekaj vrstic. Vestno sem vnesel vso rdečino in mu besedilo spet poslal in spet dobil vrnjeno vse rdeče. Vse skupaj se je trikrat ponovilo in takrat sem sklenil (pa do danes še ne uresničil), da bom nekoč primerjal te popravke in ugotovil, kaj in zakaj je pravzaprav toliko popravljal, saj je večkrat (verjetno nezavedno) povrnil prvo različico. Morda bi se z analizo odkrilo logiko tega likanja, vendar bi bil za to potreben kakšen novi Fran Levstik, ki je nekaj podobnega poskušal ugotoviti pri Prešernovih rokopisnih variantah poezij. Enako je ravnal tudi pri besedilih drugih referentov in ni si težko predstavljati poleg rdečine na papirju zardevanje mlajših kolegov, ki so prvič sodelovali s svojim profesorjem nespornega slovesa in avtoritete ter se počutili »kot luči, ki ne svetijo«. Popravljal je vse, kar mu je prišlo v roke tudi pri drugih projektih, popravljal je npr. tudi poročila lektorjev, že objavljena besedila, citate itd. Poleg tega ni zaupal nobenemu in je naknadno pregledoval tudi že korigirana, avtorizirana dokončna

besedila. Predvsem pa mu je bilo težko dopovedati, da je njegov neupoštevani popravek neupravičen. Drugače je ravnal le, če je naletel na področje, ki mu je bilo neznano in se je počutil negotov, pa še takrat je navrgel kakšno o nerazumljivosti in nepotrebem kompliciranju. Tako je marsikdo raje požrl slino in sprejel njegov sporni popravek.

* * *

Ker se je predstavitev referata bolj osebno obarvala z nizanjem značajskih potez Jožeta Toporišiča, naj se podobno tudi zaključim. Omenjena je bila njegova soproga »Toporišička«, kot bi jo lahko pogovorno imenovali po Slovenskem pravopisu (Ljubljana 2001, § 999). Nanjo je bil zelo navezan, kot sem imel priložnost večkrat zaznati, čeprav so bili najini odnosi prej ko ne bežni, saj se ne morem imeti za njegovega tesnejšega sodelavca ali celo varovanca. Bil je pač moj univerzitetni profesor, pri katerem sem odlično opravil sicer samo enega od dveh najhujših izpitov v mojem študijskem kurikulumu 24 predmetov, ker je Toporišič takrat izkoristil štipendijo v ZDA. Ko je bil urednik *Jezika in slovstva*, kasneje pa *Slavistične revije*, mi je objavljaval prve (tudi polemične) članke, čeprav se ni vtikal v delo urednika za literarne vede. Ko je vodil *Seminar slovenskega jezika literature in kulture*, sem sodeloval kot lektor. Jože Toporišič je med drugim predsedoval tudi predhodnici današnjega *Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik*, ki deluje pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, to je *Komisiji za slovenščino na neslovenskih univerzah*, katere član sem bil tudi jaz 19 let. Poleg tega sva se srečevala tudi na različnih kongresih, dvakrat sem ga obiskal v bohinjskih hribih, kjer je Toporišič delovno počitnikoval itd. Vse to in podobno so bila običajna prej ko ne bežna srečanja študenta s profesorjem, kasneje pa mlajšega s starejšim kolegom. In tako je nanese, da sem ga kdaj v poznih urah z avtom peljal tudi domov v njegovo stanovanje na Šarhovi ulici v Ljubljani. Ko mi je nekoč pokazal okno njihovega stanovanja, je bilo kljub pozni uri še vedno razsvetljeno, ker njegova soproga ni nikoli šla spat, preden se je vrnil domov. In Toporišič je dodal s stavčno intonacijo, ki je ne najdemo v njegovi Slovnici: »No, vidite, še vedno me čaka, kot vedno.« Spontano so se pokazala čustva v podobi, ki je pri njemu nikakor nisi pričakoval. Bil je to en sam bolj monološki kot dialoški, čustev poln stavek, pravzaprav poved, kot zahteva Jože Toporišič. 🍷

Rezervni bankovci slovenskega tolarja

Mitja Petaros

Lani smo na najrazličnejše načine obeleževali 25. obletnico samostojnosti naše matične domovine Slovenije. Ob nastajanju nove države se je pred četrto stoletja mnogo dogajalo, marsikaj je znanega, nekaj pa ostaja še nekoliko skrivnostnega in meglenega. Tako je tudi v zvezi z nastajanjem novega slovenskega denarja.

Splošno vemo, da so v Sloveniji po proglasitvi samostojnosti najprej uvedli bone kot plačilno sredstvo, nekakšen začasni denar, kaj kmalu pa so dali v obtok pravi slovenski denar, slovenski tolar, ki je veljal kot plačilno sredstvo petnajst let, dokler ni tudi slovenska država sprejela evra kot lastno valuto in torej »upokojila« slovenski tolar. Manj znano pa je, da je takrat imela Banka Slovenije že popolnoma pripravljene rezervne bankovce in kovance, ki bi jih lahko tiskala, kovala in dala v obtok v primeru finančnega ali celo vojaškega napada na mlado novonastalo suvereno državo Slovenijo. Nekaj se je o takih bankovcih govorilo v letu 2007, ko smo v Sloveniji začeli uporabljati evro, a le zato, ker je oblikovalec Miljenko Licul, ki je bil izbran, da rezervne bankovce uresniči, prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo in je v intervjujih omenil rezervne bankovce. Na postumni razstavi, ki je bila posvečena temu dizajnerju, so bile razstavljene tudi upodobitve teh »skrivnostnih« bankovcev. Ker smo želeli izvedeti večje podrobnosti o tem projektu, smo stopili v stik s takratnim guvernerjem Banke

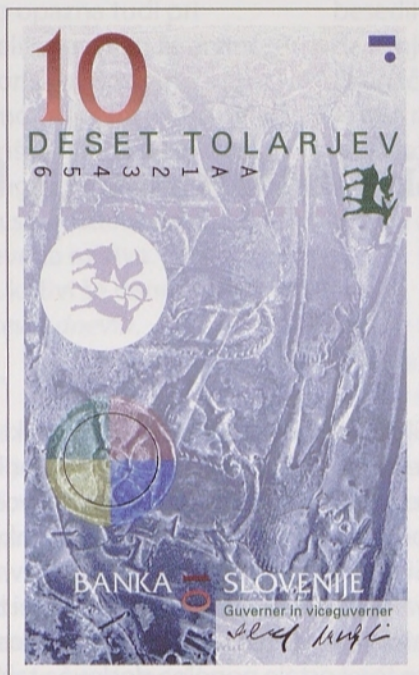
Slovenije dr. Francetom Arharjem, ki nam je zelo prijazno in pošteno odgovoril, da je bil cel »projekt rezervnih bankovcev« poslovna skrivnost in jo je Svet Banke Slovenije kot tako vedno tudi obravnaval, torej le za interno uporabo in ni bil nikoli namenjen javnosti. Podrobnosti so torej ostale popolna poslovna tajnost, čeprav so sedaj dokazi, da je projekt

»Banka Slovenije je imela pripravljene rezervne bankovce in kovance, ki bi jih lahko tiskala, kovala in dala v obtok v primeru finančnega ali celo vojaškega napada na novonastalo suvereno državo Slovenijo.«

obstajal in da so ga izvedli v Narodnem muzeju Slovenije, saj so tja premestili rezervni denar po uvedbi evra v Sloveniji. Za ta prispevek smo se poslužili tega, kar o teh bankovcih trenutno vemo in je pronicalo v javnost: intervju Uroša Škerla z gospodom Liculom, ki je bil objavljen

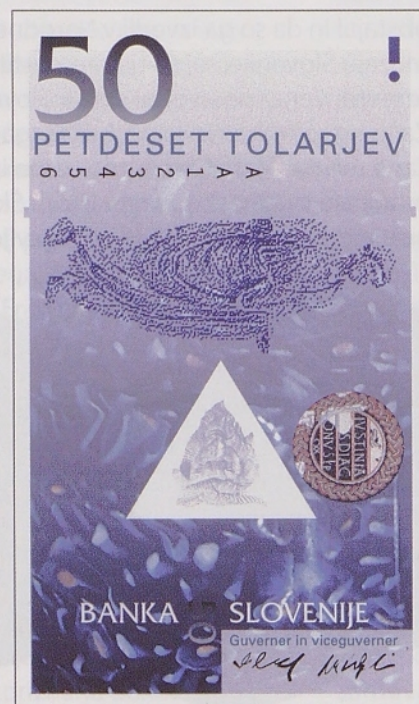

v Sobotni prilogi *Dnevnika* 15. decembra 2007, podatki iz kataloga razstave *Od bronra do evra – Kratka denarna zgodovina Slovenije*, ki je izšel leta 2007 v Ljubljani in ga je napisal kustos Numizmatične zbirke Narodnega muzeja Slovenije dr. Andrej Šemrov, kratek zapis iz kataloga *Denar na Slovenskem* (Potočnik – Štibilar; 2012) in panoji razstave (*Vidna identiteta*

Slovenije – oblikovanje za državo), ki so jo Liculu postumno posvetili v Narodni galeriji v Ljubljani od 10. februarja do 8. maja 2011.

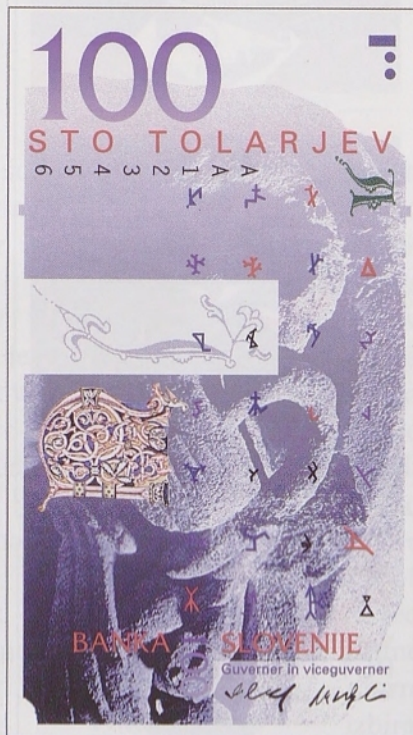
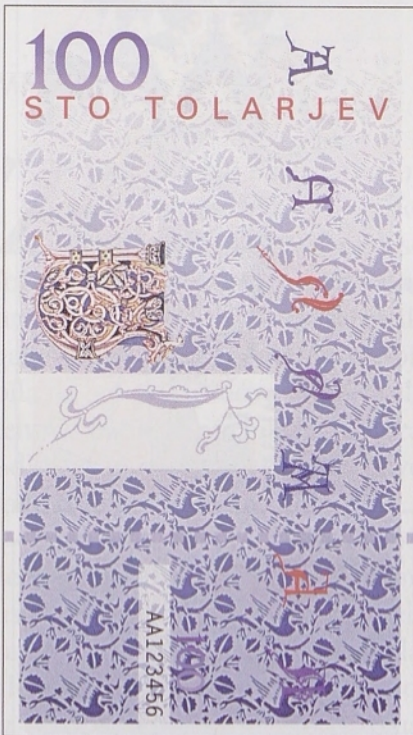
Kako je prišlo do uvedbe slovenskega tolarja, smo že večkrat pisali, verjetno pa je manj znano, da ko so bili v obtoku začasni tolarji oziroma tako imenovani tolarski boni, je prišlo s strani slovenske policije do odkritja velikega števila ponaredkov (ki so jih baje tiskali kar v Beogradu) tolarskih bonov. Res je, da prvi slovenski denarni boni niso imeli vseh zaščitnih značilnosti, kot so jih vsebovali kasnejši tolarski bankovci, vsekakor pa je bilo ponaredkov nadpovprečno dosti. Banka Slovenije je takrat že pripravljala prave tolarske bankovce in je le pričakovala, da bi jih izbrana angleška tiskarna dokončno uresničila in natisnila, tako da so pohiteli in jih kmalu dali v obtok (čeprav je bil bankovec vrednosti 1000 SIT, z upodobitvijo Prešerna, kasneje zamenjan, saj ni bil še dokončno izdelan, kot je bilo dogovorjeno in so tvegali, da bi se ga laže ponarejalo). A to, da bi lahko izvedli ekonomski napad na mlado državo (tudi z načrtnim ponarejanjem denarja v obtoku), je spodbudilo člane Sveta Banke Slovenije v razmislek, da bi pripravili rezervno serijo denarnih pripomočkov, zato so k notranjemu razpisu povabili uveljavljene oblikovalce, da bi si zamislili popolnoma novo podobo slovenskih bankovcev in kovancev. Baje da je za ta korak vedelo le ducat oseb. Za rezervne kovance so nato izbrali idejo Edija Berka, medtem ko so se za bankovce odločili za osnutke Miljenka Licula; oba sta svoje izdelke uresničila do take faze, da bi jih lahko v čim krajšem času kovali oziroma tiskali. Vse je bilo strogo zaupno. Celoten projekt pa je ostal zamrznjen, torej niso nikoli celotne emisije ne skovali ne natisnili, zgolj preizkusna serija kovancev je bila izdelana, vse pa je ostalo z oznako »poslovna skrivnost«. Hvala Bogu, je imela Slovenija v času svoje denarne suverenosti dovolj kredibilnosti, ugleda

»Novost je predstavljal tudi format bankovcev, ki naj bi bili vsi enako visoki, daljši rob pa bi se spreminjal z naraščajočo vrednostjo apoenov.«

in zaupanja s strani ostalega poslovnega sveta in svetovnih politikov, da ji ni bilo treba, da bi se Banka Slovenije posluževala rezervnih ekonomskih planov.

Naj kratko opišemo podobe, ki si jih je zamislil oblikovalec skrivnostnih rezervnih slovenskih bankovcev. Ni znano, če si je Miljenko Licul sam izbral motiviko, ki bi krasila rezervne tolarске bankovce ali če so mu jih take naročili iz Banke Slovenije, vsekakor je zanimivo, da ni na njih nobene upodobitve znanih oseb (kot do tedaj običajno na bankovcih) ampak so narisani (in verjetno računalniško obdelani) le nekakšni arhitektonski ali umetniški stili različnih obdobj (tako simboliko so na primer izbrali za kasnejše evrske bankovce). Novost je predstavljal tudi format bankovcev, ki naj bi bili vsi enako visoki, daljši rob pa bi se spreminjal z naraščajočo vrednostjo apoenov. Vsakemu bankovcu naj bi bila dodana tudi ustrezna številka vrednosti za slepe in slabovidne. Baje so bili predvideni bankovci le vrednosti 10, 50, 100, 500, 1000 in 5000 tolarjev, danes pa se na spletu lahko najde celo ponaredke, ki so drugačnih vrednosti (popoln »fantazijski denar« torej, današnja računalniška tehnologija dovoljuje takšne izmišljotine). Na bankovcu vrednosti 10 tolarjev je ponazorjena prazgodovina (upodobljena je Vaška situla, bankovec je pretežno zelene barve), bankovec 50 tolarjev krasí kip Emonca (tudi del mozaika z motivom ugrabljene Evrope in rimsko stekleno vazo, je modrikaste barve) in je torej posvečen obdobju rimskega imperija, stotak je posvečen

srednjeveški umetnosti in gotiki, z labodi na kapitelu enega izmed stebrov v Kostanjevici (rjavkaste barve), tudi na petstotaku so upodobljeni kapiteli, a iz časa baroka (sivo-bele barve), motivi slovenske moderne pa krasijo bankovec 1000 tolarjev, saj so na njem upodobljeni del fasade Zadrúžne gospodarske banke iz Miklošičeve v Ljubljani in znani Kosovelov portret, ki ga je uresničil konstruktivist Avgust Černigoj. 5000 tolarjev pa ima prikazane stvaritve sodobnikov: Boljkov portret Ivana Cankarja, avtoportret Stupice s hčerko, kopijo grafike Janeza Bernika in del arhitekturnega načrta Vojteha Ravnikarja. Na rezervnih tolarških bankovcih je torej zelo zanimiva in razpredena paleta najrazličnejših slovenskih zanimivosti.

Pred četrto stoletja so bili torej ljudje, ki so ustvarjali slovensko zgodovino in so vplivali na razvoj našega naroda, dovolj daljnovidni, da so vse lastne korake temeljito preudarno premislili in so zavarovali slovensko valuto tudi z morebitno izdajo rezervnih bankovcev. Menda imajo takšne rezervne državne bančne projekte, ki so seveda izredno skrivnostni in varovani, vse resne ekonomije in državne centralne banke na svetu, tudi v času skupne evrske valute, da ne bi ob kateremkoli državnem finančnem problemu prišlo do pomanjkanja gotovine v obtoku. Zaradi izredno varovane tajnosti ne bomo verjetno nikoli izvedeli, kakšni naj bi bili ... Vsekakor lahko le upamo, da so današnji politiki in bankirji, ki trenutno vodijo našo suvereno državo Slovenijo, dovolj pametni, previdni in daljnovidni, kot so bili tisti pred petindvajsetimi leti ...

Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke

XII. O gledališču

Mirella Urdih

Zadnji dve leti na višji srednji šoli nas je slovenščino in zgodovino umetnosti poučeval profesor Jože Peterlin. V sklopu zgodovine umetnosti nas je nekoč pospremil v galerijo Protti. V prvem nadstropju je bila na ogled Gromova razstava slik v tehniki batik, kar je bilo za nas pravo odkritje, ki nas je vse izredno navdušilo in ostalo v trajnem spominu.

Po imenu sem profesorja Peterlina že poznala. Odkar je namreč mami uspelo kupiti iz druge roke lep, velik radio, ki sva ga, zavitega v neko platno ali odejo, skupaj peš prinesli domov iz Ulice Kandler, sem redno poslušala slovenske oddaje, igre ali priredbe kakega romana v nadaljevanjih, ko je nemalokrat igral ali režiral prav profesor Peterlin. To je bilo navadno po večerji. Sedela sem pri stranski mizi, na kateri je stal sprejemnik, in istočasno še pisala kakšno nalogo ter s tem ulovila dobesečno dve muhi na en mah, medtem ko je oče pri glavni mizi po večerji in po trudapolnem dnevu skoraj vedno začemel. Priredba romana *San Michele* Axela Muntheja me je še posebno prevzela, tako da sem ga želela prebrati. In komaj je leta 1956 izšla nova, druga slovenska izdaja, mi jo je teta Milka podarila za rojstni dan. Angleški original je pa bodisi jezikovno

kot stilično nekaj izrednega, tako da smo na Visoki šoli za prevajalce med drugimi uporabljali tudi učbenik *Better English* (Boljša angleščina), v katerem je navedena cela vrsta odlomkov iz te knjige kot praktičen primer raznih jezikovnih posebnosti.

Če smo pri profesorju Sobanu pridobili solidne slovnične in stilistične jezikovne temelje, ki smo jih s profesorjem Merkujem še izpopolnili, smo s profesorjem Peterlinom izostrili čut za recitacijo. Za Prešernov dan smo na primer pripravili Krst pri Savici v komorni izvedbi. In se čudili njegovim izbiram, ko je delil vloge. A očitno je iskal novih sodelavcev za Radijski oder, saj je ta ali oni sošolec kasneje

„Matiček se ženi“
v Avditoriju: levo
sem jaz, moj
kavalir je sošolec
Pino Bradač

poleti 1953, smo pa sodelovali tudi nekateri dijaki in dijakinje iz različnih razredov tako Klasične kot Realne. To je bil pravzaprav moj zadnji nastop na odru. Družinsko tradicijo, ki jo je začel moj oče, ko je kot član množice sodeloval pri prvi povojni uprizoritvi *Hlapca Jerneja* v

res tam pristal kot zunanji oziroma redni sodelavec.

Kot prvo zaključno prireditev je z dijaki I. in III. razreda liceja postavil na oder igro *Matiček se ženi*, s katero so gostovali v več krajih, kot piše v *Liber memorialis*, priložnostni publikaciji ob štiridesetletnici ustanovitve Klasične (str. 99–100). Ko je bila prvič na sporedu v Avditoriju, je sodelovala še skupina dijakinj in dijakov iz II. razreda liceja in še kakega nižjega, ki smo zaplesali menuet. Primerne kostume in lasulje so nam prijazno posodili pri Slovenskem gledališču. Sama se pa nisem mogla premagati, da bi si nadela lasuljo, ki jo je pred menoj očitno nosila že cela vrsta igralk, in ker sem imela še dovolj dolge lase, sem šla k frizerki, zato da mi jih naštima podobno kot lasuljo.

V *Krstu pri Savici*, ki ga je Radijski oder v režiji prof. Peterlina uprizoril na Repentabru

„Hlapec Jernej“, v množici izstopa (z belo glavo) moj oče Albert Urdih

gledališču Fenice, kateri sem zavzeto prisostvovala, je kasneje nadaljeval sin Igor v gimnazijskih letih z nastopom v raznih govornih in petih vlogah, saj je združeval v sebi tako gledališko kot glasbeno žilico obeh nonotov.

Kar osebno nisem doživela, a o čemer priča lastnoročni zapis mojega očeta, ki sem ga slučajno odkrila med „starimi kartami“, je naslednje: *Od leta 1919 do požiga narodnega doma pri Sv. Ivanu sem sodeloval v dramski skupini. Nastopili smo z raznimi igrami. Zadnjo, Stare grehe, smo igrali na verandi. Ob stoletnici slovenske šole smo priredili igro na stadionu Prvi maj leta 1954.*

Narodni dom pred požigom

Nastop igralske skupine kulturnega društva Slavko Škamperle na Stadionu 1. maj ob 100-letnici slovenske šole pri Sv. Ivanu leta 1954. Drugi z leve stoji Albert Urdih, spredaj čepi Frida Žerjal, desno pa Niko Škamperle, nekdanji predsednik svetoivanskega kulturnega društva "Slavko Škamperle".

Poleg tega našteva številne predstave, drame, komedije in operete, katerim je v letih 1912 do 1915 prisostvoval v gledališču Narodnega doma in navaja celo vrsto igralcev in igralk. V pustnem času – piše – so prirejali ples v treh dvorinah, v telovadnici, v gledališki dvorani in v čitalnici, kjer se je vse vršilo v najlepšem redu. Na ples so prišli tudi kakšni Italijani, ki so se čudili, da se nič hudega ne zgodi med tako veliko množico ljudi.

Gledališče – slovensko, se razume – je bilo od vsega začetka moja velika ljubezen, ki je vzbrstela prav s Hlapcem Jernejem, Desetim bratom in Scampolom, to je s prvimi uprizoritvami v takratni kinodvorani Fenice. Impozantne postavitev na prostem na

Stadionu 1. maja so bile sploh nekaj posebnega. Ko je bilo le mogoče, smo torej zahajali v gledališče. A neke nedelje popoldne je bila repriza, najverjetneje kakšne ljubezenske ali drugačne drame, ki po mnenju staršev ni bila primerna za dvanajst- ali trinajstletnico. In vse moje moledovanje je bilo zaman, oče mi je celo eno prisolil (kar se mi je menda šele drugič in zadnjič pripetilo) in mama je šla sama s teto Milko na Opčine. Od jeze in razočaranja so solze kar same privrele, ko sem na vrtu sedla na kamnito klop. Tedaj se mi pa približa naša belo-rdeče-črno pegasta muca, skoči k meni na klop in mi položi glavo in prednje tačke v naročje, kot da bi me hotela tolažiti.

Šestega januarja 1956 sem si pa v zvezi z gledališčem zabeležila naslednje vtise: *Gledališče v krogu!* Pred nekako dvema mesecema sem zvedela, da ima SNG za tržaško ozemlje v programu igro, ki jo bo izvedlo na za nas povsem nov način, se pravi v krogu. Novica me je naravnost prevzela in nestrpnost sem pričakovala, kdaj se bo to zgodilo. Nisem sicer bila toliko radovedna, kakšno bo to gledališče, ker sem v trenutku imela pred seboj njegovo sliko: sredi dvorane prostor, v katerem se kretajo igralci, okoli njega pa razvrščeni sedeži. In kot sem imela končno možnost, prepričati se, je bila moja zamisel točna.

Veliko bolj me je pa zanimalo, kako bo publika reagirala. Kar se mene tiče, sem bila že vnaprej prepričana, da bom navdušena, a za ostale sem bila bolj skeptična. Opazila sem namreč že večkrat, da sama zelo rada sprejemam vsako novost, pa čeprav z zadržkom, medtem ko bi večina raje videla, da bi šlo vedno vse po starem, ker se namreč ne zaveda, da mora gledališče poskušati, kdaj tvegati, vendar vstric z življenjem ljudi, med katerimi deluje.

Končno sem prisostvovala taki predstavi. Ugajala mi je, a mnogo manj, kot sem pričakovala. Igralca – nastopala sta samo dva – zaslužita po mojem mnenju z režiserjem vred vso pohvalo zaradi zares odlične igre. Sama s seboj pa nisem nikakor zadovoljna.

Ko sem zjutraj izbirala sedež, sem bila v dvomu, za katerega naj se odločim. Na razpolago sem imela tri vrste. Začela sem z eliminiranjem srednje vrste, ker bi mi gledalci iz prve vrste zakrivali prizorišče. Skoraj da bi se odločila za prvo, tako da bi lažje sledila dogajanju, a odklonila sem tudi to, češ da je preblizu igralcem, saj bi jim bila na poti. Tretja vrsta je bila nekoliko privzdignjena, tako da sem se odločila zanjo, ker ne bi bila preblizu igralcem, a bi vseeno lahko nemoteno sledila njihovemu izvajanju.

Vsemu razmišljanju navkljub sem se pri predstavi čutila nekako v zadregi. Zdelo se mi je, kot da sem v hiši, kamor se je po dolgih letih pravkar vrnil mož, ki bi rad bil sam s svojo ženo in se z njo pogovoril. Jaz sem mu pa na poti. Ne more se sprostiti, govoriti odkrito, zato se nerazumevanje med obema stopnjuje do tragičnega zaključka, ko žena moža umori.

Ta čudni občutek je verjetno kriv za to, da nisem tako uživala predstave, kot mislim, da bi jo, če bi jo igrali na običajnem odru. Igralca bi bila odmaknjena, nekako zaprta v svojem svetu, ka-

terega bi jaz lahko opazovala, ne da bi ju motila. Le tako bi igralca resnično zaživela tisto čudovito odrsko življenje, ki je čisto drugačno od vsakdanjega, kljub temu, da je njegova slika in čeprav tudi v vsakdanjem življenju igramo „comedio humano“, kot pravimo.

Drugo, kar me je motilo, kot še nikoli, so bili gledalci. Gledalci so tvorili oder, so tvorili ozadje, so tvorili občinstvo. Če sem le za hip odmaknila oči od središčnega prostora, povsod sem videla le obraze, mlade, stare, zabuhle in koščene, z najrazličnejšimi izrazi v trenutku, ko bi se moral odražati z vseh isti občutek.

Pri drugih predstavah me je občinstvo tudi kdaj vznemirjalo s svojim kašljanjem, čekanjem, kihanjem, a ker nisem videla obrazov, sem ga lahko odmisliła ter se popolnoma vživela v igro. Tokrat pa to ni bilo mogoče, ker so me ti obrazi stalno spominjali na svojo navzočnost in zdelo se mi je, kot da oprezujejo name in na moje občutke, kar mi ni dopuščalo sproščenga užitka.

Če naj naredim obračun, mislim, da je zmnožek mojih ugotavljanj o gledališču v krogu negativen. A za negativni zmnožek so potrebni tudi pozitivni faktorji, o katerih jasno pričajo polemike in veliko zanimanje, ki jih vzbuja ta predstava.

(dalje)

Usodno leto – Dopolnilo

Enajsto poglavje mojega Razmišljanja je bilo že v tisku, ko sem od Valterjeve sestrične, ki živi v Trstu, prejela še naslednje informacije:

Kot marsikateri drugi Tržačani je tudi Valterjeva družina pristala v Melbournu, kjer si je s časom zgradila hišo in jo je oče vzdrževal s svojim marljivim delom kot klepar in inštalater. V tujem okolju so bili vedno nadvse složni, pa čeprav so se kasneje zaradi dela razselili. Tako se je Valter z avstralsko ženo in dvema sinovoma preselil v Sidney ter postal upoštevan trgovski zastopnik za živinsko krmo, zaradi česar je prepotoval Avstralijo podolgem in počez.

Vinogradnik pa ni bil oče, kot sem sama napačno misliła, temveč brat Fulvio – trojni oče – ki s pomočjo žene, Poljakinje po rodu, ni prideloval izključno izvrstno vino, ampak tudi rozine.

Med poletjem 2016 je bil Valter z ženo na obisku v Trstu, kjer je v krogu številnih sorodnikov praznoval svoj sedemdeseti rojstni dan ... žal brez staršev, a tudi brez brata, ker so vsi že pokojni. In čeprav je zapustil naše kraje, ko je bil še otrok, ni pozabil, kje so njegove korenine. Slovensko sicer ne govori več, zato pa je ohranil naš tržaški dialekt, iz katerega vedno znova zazveni kak pristen izraz, kakršen dandanes ni več v splošni rabi, ki so ga pa v družini redno uporabljali.

Gospodarski forum v Davosu ... s kamnitim gostom

H.J.

Gospodarski forum v švicarskem zimskem središču Davos je bil letos že 47-ti po vrsti. Po udeležbi je bil rekorden, saj je privabil več kot 3 tisoč predstavnikov politike, gospodarstva, pa tudi drugih skupin, ki ne sodijo v svetovne vodilne kroge. Izstopal je prihod – in to prvič v zgodovini foruma – kitajskega predsednika Xi Jinpinga. Prisotni so bili tudi predstavniki najvišjih denarnih institucij od Mednarodnega monetarnega sklada do Svetovne banke. Pravi ... kamniti gost pa je bil v Davosu novi ameriški predsednik Donald Trump. Predstavniki iz sedemdesetih držav so na srečanju z naslovom »Odzivno in odgovorno vodenje« posredno in neposredno stalno govorili o njem, razmišljali so o njegovih prihodnjih korakih, o protekcionističnih težnjah, o podnebnih spremembah, ki bi jih novi ameriški predsednik najraje »skril pod preprogo« ... Trumpa pa ni bilo nikjer.

»En odstotek prebivalcev našega planeta ima v rokah 99 odstotkov vsega bogastva. Ena oseba na 10 živi z manj kot dvema dolarjema dnevno.«

Letošnji World Economic Forum v Davosu je bil sicer, ob številnih mednarodnih dogodkih, deležen nekoliko manjše medijske pozornosti kot prejšnja leta. Vselej zasedanje spremljajo množični protestni shodi. Pod

drobnogledom so tudi sredstva, ki so potrebna za organizacijo in zagotovitev varnosti na tem svetovnem srečanju. Gre za ogromne vsote, ki jih le delno krije organizacija sama, preostalo breme pa obvisi na ramenih švicarskih oblasti.

Sodeč po besedah, ki so bile med 17. in 20. januarjem izrečene v Davosu, pa so svetovni politični in gospodarski voditelji vendarle prišli do spoznanja, da vse večji razkorak med redkimi bogatimi in vse številnejšimi revnimi konec koncev ogroža svetovno stabilnost. Zato so tokrat z zaskrbljenostjo razpravljali o uveljavljanju populizma: brexit in Trumpova izvolitev sta le dva od novejših primerov.

Predstavniki številnih organizacij, ki se že dolga desetletja ukvarjajo z vprašanjem družbene neenakosti, se sicer sprašujejo, skozi katera očala so svetovni gospodarstveniki in politiki gledali doslej, katere medije berejo in če sploh ... živijo na istem planetu. Opozorila o naraščanju revščine in neenakosti v svetu je namreč mogoče slišati pri vsakem koraku. Nevladna organizacija za boj proti revščini Oxfam je objavila zadnje podatke o neenakosti v svetu. V letu 2016 si je 8 posameznikov delilo enako bogastvo (gre za 426 milijard dolarjev) kot 3,6 milijarde najrevnejših ljudi na svetu, torej kot polovica svetovne populacije. En odstotek prebivalcev našega planeta ima v rokah 99 odstotkov vsega bogastva. Ena oseba na 10 živi z manj kot dvema dolarjema dnevno. Sedem oseb na 10 živi v državah, kjer

se je v zadnjih tridesetih letih družbena neenakost močno povečala. Deset največjih multinacionalk je v lanskem letu imelo višje dobičke od vsote, ki se je stekla v blagajne 180 najrevnejših držav sveta. Če bi lahko države pravično obdavčile dobičke ogromnih korporacij, ki imajo posebno v revnejših predelih sveta bajne dobičke, bi lahko zagotovili šolanje 124 milijonom otrok. In še to: 10 odstotkov najbogatejših držav je krivih za več kot 50 odstotkov škodljivih emisij v svetu.

Ob vsem tem je skorajda »ganljiv« poseg Izvršne direktorice Mednarodnega denarnega sklada Christine Lagarde, ki je na govorniškem odru v Davosu nedolžno priznala, da se je IMF prepozno zavedel večanja premoženjske neenakosti med bogatimi in revnimi. Te razlike še nikoli niso bile tako velike kot danes, je ugotavljala in dejala, da sklad sedaj išče odgovore za rešitev tega vprašanja. Ob tem je Lagardova še ugotavljala, da postaja vse bolj jasno, da bodo reforme tržnega kapitalizma nujne. To je edino orožje, s katerim se bo mogoče zoperstaviti svetovnemu nezadovoljstvu in populističnim gibanjem. Skratka, če lahko vse to interpretiramo po svoje: sistem je pripravljen, da se spremeni v trenutku, ko začne nezadovoljstvo ljudi ogrožati njegove interese. V tolažbo naj nam bo, da si sedaj Mednarodni denarni sklad »resno in na vseh ravneh« prizadeva, da bi odpravil družbene neenakosti.

Marsikaterega poslušalca v Davosu in bralca poročil v medijih pa so (prijetno) presenetile besede kitajskega predsednika Xi Jinpinga. Odgovoril je na Trumpove grožnje o uvedbi protekcionistične politike ter poudaril, da globalizacija ni kriva za vse težave sveta. Pri tem je seveda priznal, da sistem ni popoln in da ga je treba izboljšati. Spregovoril je tudi o kitajski pomoči revnejšim državam. Xi Jinping je še dejal, da hoče biti glasnik odprtega in solidarnega sveta. Globalna ekonomija

Kitajski predsednik Xi Jinping

je ocean, ki je skupen vsem, je še poudaril ter menil, da trgovinska vojna ne prinaša zmagovalcev. Pri tem predsednik Kitajske, države »vzhajajočega gospodarstva«, ki razpolaga z neskončno delovno silo, ni omenil delavskih in splošnih človekovih pravic.

»V tolažbo naj nam bo, da si sedaj Mednarodni denarni sklad “resno in na vseh ravneh“ prizadeva, da bi odpravil družbene neenakosti.«

Na švicarskem forumu so bile omenjeni tudi drugi gospodarski izzivi tretjega tisočletja, začenši z zaščito okolja in vse večjim uveljavljanjem tehnologije in robotike. Prevladalo je splošno mnenje, da uporaba robotov ne bo ogrozila, pač pa bo povečala število delovnih mest in novih poklicev. Kar zadeva robote pa seveda predstavlja hudo skrb njihova uporaba v vojaške namene. Dovolj je, da pomislimo na drone.

Gospodarski Forum v Davosu je letos vendarle prispeval nekaj pomembnih misli. Tu gre zlasti za novo razvojno vizijo, ki naj bi prinesla pravičnejšo porazdelitev bremen in dobičkov, ki jih prinaša globalno gospodarstvo. Kaže, da se tudi »največji« in »najbogatejši« sedaj tega vendarle zavedajo.

Pol življenja z Mladiko

Ob 80-letnici našega glavnega urednika

Saša Martelanc

Ko sem zadnjič nekaj iskal v domači knjižnici, se mi je oko spet zaustavilo ob dolgi polici, polni po letnikih zložene revije. Mladike. Šestdeset je teh letnikov, ŠEST-DESET. In v njih ljudje in čas našega življenja od leta 1957, drobne kronike in veliki dogodki tega kar dolgega časa, z nosilnimi pomniki kulturnega, umetniškega, prosvetnega, družbenega, verskega, političnega, vzgojnega, šolskega snovanja v krajih, kjer živi naš jezik. Zapisi s pohvalami in kritikami, z navdušenjem in bojaznijo, z zanosnimi in črnogledimi trenutki, z iskanjem smisla, lepote in resnice. Šestdeset let.

Nekdo je vse to urejal in spremljal.

MARIJ MAVER je to nalogo prevzel pred štiridesetimi leti, točno na polovici svoje dosedanje življenjske poti. Prevzel jo je od ustanovitelja prof. Jožeta Peterlina, ki je bil Mladiko popeljal do dvajsetega letnika, ko nas je 1976 za vedno zapustil. Dediščina, ki jo je prepustil nasledniku in njegovim sodelavcem, je bila zelo lepa, ampak tudi zelo obvezujoča. Dela je bilo veliko in neznank tudi.

»Vse to delo smo opravili zato, ker nikoli nismo dvomili v smiselnost svojega dela, ker nismo nikoli izgubili vere v trdoživost slovenskega življa v zamejstvu. Zato smo vedno radi žrtvovali čas in sredstva za pisanje, urejanje in razpošiljanje revije v slovenske domove. Prepričani smo bili, da se naše delo kljub vsemu izplača in smo zato doživeli tudi nemalo zadoščenj in priznanj, čeprav se z njimi nismo nikoli pobahali.«

To je v uvodniku 1973 zapisal naš sedanjí jubílant, ki gotovo ni mogel slutiti, kako naporno dolga in tudi srečno dolga pot ga čaka. Štirideset let načrtov in skrbi za vsako številko posebej, štirideset let spodbujanj in tudi jeze ob zatakanjih in zamudah, štirideset let skrbnega opazovanja dogajanj med nami in po svetu, štirideset let gojenja stikov in vezi na vse strani, štirideset let prešernovskega »upa in straha«, štirideset let v čimvečjem sozvočju z vedno novimi potrebami in izzivi našega vrtoglavega in vendar zanimivega časa.

Vse to se da povedati tudi zelo na kratko: štirideset let ODGOVORNOSTI, štirideset let LJUBEZNI. Celega pol življenja.

Vsega tega in še mnogo drugega se ob jubileju Marija Maverja spominjamo z veliko hvaležnostjo v imenu vseh, ki so si vzeli k srcu njegovo željo v enem izmed uvodnikov: »DA BI MLADIKO IMELI RADI.«

Vse najboljše, dragi prijatelj!

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, Ul. Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-63330
uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z o.z.

Registrirana pri trgovinski
zbornici v Trstu dne 21.4.1999
pod številko 114276.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193
dne 6.4.1957
ISSN 1124 – 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. –
Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata
Urad Vlade RS za Slovence
v zamejstvu in po svetu
in Dežela FJK.

UREDNIŠKI ODBOR

Marij Maver
(odgovorni urednik),
David Bandelj, Andrej Černic,
Erika Jazbar, Ivo Jevnikar,
Saša Martelanc, Sergij Pahor,
Mitja Petaros, Anka Peterlin,
Nadia Roncelli, Matjaž Rustja,
Tomaž Šimčič, Breda Susič,
Jernej Šček in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE

Lojzka Bratuž, Silvija Callin,
Jadranka Cergol, Peter Černic,
Marija Češčut, Danilo Čotar,
Liljana Filipčič,
Dionira Fabjan Bajc,
Lučka Kremžar De Luisa,
Peter Močnik, Milan Nemas,
Adrijan Pahor, Bruna Pertot,
Ivan Peterlin, Alojz Rebula,
Peter Rustja, Marko Tavčar,
Zora Tavčar, Evelina Umek,
Neva Zaghet, Edvard Žerjal in
člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike
stane 4,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo
in druge države 30,00 €;

po letalski pošti:
Evropa 50,00 €,
Amerika 60,00 €,
Avstralija 65,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim
računom 11131331 –
Mladika - Trst.

Na banki: Zadrúžna kraška
banka - Banca di Credito Co-
operativo del Carso (IBAN: IT58
S089 2802 2010 1000 0016 916
SWIFT: CCRIT2TV00).

NOVO

pri Založbi M

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 67

II 117 986 2017

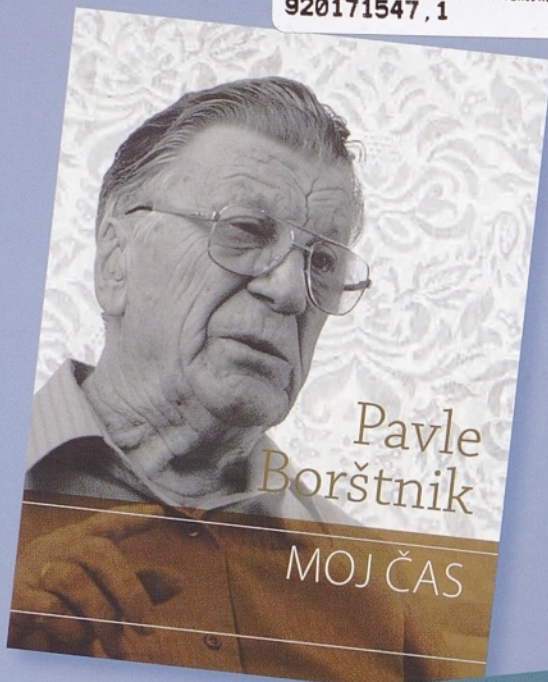
920171547,1

COBISS o

Martin Brecej

**Anatomija
političnega zločina**

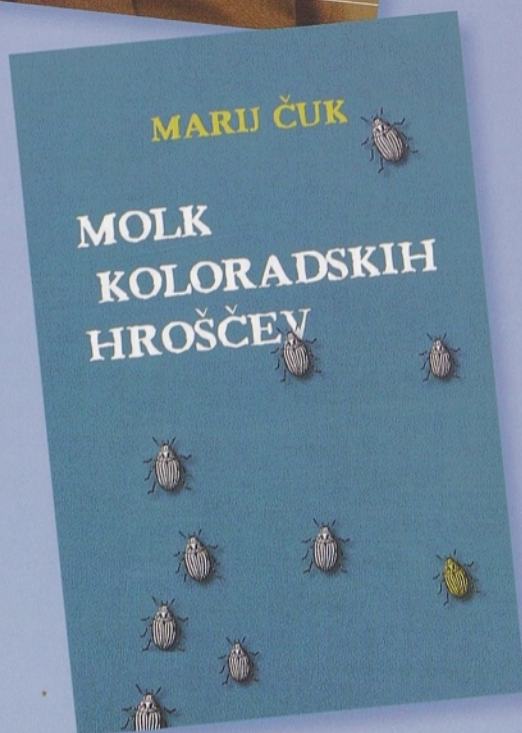
Pavle
Borštnik

MOJ ČAS

Marija Kostnapfel

PESMI

MARIJ ČUK

**MOLK
KOLORADSKIH
HROŠČEV**

🌿 ZALOŽBA MLADIKA 🌿

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija

tel. +39 040 3480818 · fax +39 040 633307

uprava@mladika.com · redakcija@mladika.com

www.mladika.com